

**ЕДМОНДО ДЕ АМИЧИС**  
**СЪРЦЕ**  
**ДНЕВНИКЪТ НА ЕДИН**  
**УЧЕНИК**

Превод от италиански: Петър Драгоев, 1957

[chitanka.info](http://chitanka.info)

## БЕЛЕЖКА ОТ АВТОРА

Тази книга е специално посветена на учениците от основните училища, които са на възраст от девет до тринадесет години, и би могла да се озаглави: Историята на една учебна година, написана от един ученик от III клас на едно общинско училище в Италия. Като казвам, че е написана от ученик от III клас, не искам да кажа, че той я е написал точно такава, каквато е. Той е записвал постепенно в тетрадката си, както умеел, онова, което виждал, чувал и премислял в училището и извън него; а баща му в края на годината написал тия страници според неговите бележки, като гледал да не променя мисълта и да запази, доколкото било възможно, думите на сина. След четири години, когато вече бил в гимназията, синът прочел ръкописа и добавил в него нещо и от себе си, като се възползувал от още пресните си спомени за лицата и нещата. Четете сега тая книга, деца. Надявам се, че ще останете доволни от нея и че тя ще ви бъде от полза.

**ОКТОМВРИ**<sup>[1]</sup>

## ПЪРВИЯТ УЧЕБЕН ДЕН

17, ПОНЕДЕЛНИК

Днес е първият учебен ден. Преминаха като сън трите ваканционни месеци сред природата! Тая заран майка ми ме заведе в училището „Барети“, да ме запише в трети клас: аз си мислех за планината и отивах без желание. Всички улици гъмжеха от деца; двете книжарници бяха претъпкани от бащи и майки, които купуваха чанти и тетрадки, и пред училището се трупаша толкова много хора, че прислужникът и общинският стражар едва успяваха да поддържат входа свободен.

Близо до вратата усетих нечия ръка върху рамото си: беше учителят ми от втори клас, както винаги весел, с разрошените си червени коси, който ми каза:

— Значи сме разделени завинаги, а, Енрико?

Аз знаех това добре; и все пак тия думи ми причиниха мъка.

Едва успяхме да влезем. Госпожи, господа, жени от народа, работници, офицери, баби, слугини, всички с деца за ръка и със свидетелства за преминаване в по-горен клас в другата, изпълваха предверието и стълбите и вдигаха такъв шум, та ти се струваше, че влизаш в театър.

Аз видях отново с удоволствие голямата зала в приземния етаж с вратите на седемте класа, където в течение на три години прекарах почти всички дни. Имаше много свят, учителките сновяха нагоре-надолу.

Моята учителка от първи клас ме поздрави от вратата на класа и ми каза:

— Енрико, тая година ти отиваш на по-горния етаж; няма да те виждам вече дори като минаваш! — и ме погледна печално.

Директорът беше заобиколен от жени, които бяха разтревожени, защото нямаше места за децата им. Стори ми се, че брадата на директора беше по-бяла, отколкото през миналата година. Някои от другарите ми бяха пораснали и напълнели. В приземния етаж, дето

разпределенията бяха привършени, имаше деца от долните класове, които не искаха да влязат в класните стаи и упорствуваха като магаренца — трябваше да ги дърпат насила вътре. Някои бягаха от чиновете си, а други, като виждаха, че родителите им си отиват, се разплакваха, и родителите трябваше да се връщат, да ги утешават или да си ги вземат обратно. От всичко това учителките стигаха до отчаяние.

Моят малък брат бе приет в класа на учителката Делкати; аз — при учителя Пербони, на първия етаж. В десет часа бяхме всички в клас — петдесет и четири ученика. От другарите ми от втори клас имаше едва петнадесет или шестнадесет души, между които Дероси, който вземаше винаги първа награда. Толкова малко и тъжно ми се стори училището, като си мислех за горите, планините, сред които прекарах лятото! Аз мислех и за учителя си от втори клас, който беше толкова добър! Той се смееше винаги с нас и беше толкова дребен, че изглеждаше като наш другар. Мислех си за него и ми беше мъчно, че няма да го видя вече с неговите червени разрошени коси.

Нашият учител е висок, без брада, с посивели и дълги коси и има една права бръчка на челото; гласът му е груб и ни изглежда внимателно един след друг, сякаш иска да проникне в душите ни, и никога не се смее. Аз си казах:

— Ето първия ден. Още девет месеца. Колко труд, колко месечни изпити, колко мъки!

Чувствувах нужда да намеря майка си на изхода и се затичах да ѝ целуна ръката.

Тя ми каза:

— Не се бой, Енрико! Ще учим заедно.

Върнах се в къщи доволен. Но няма го вече учителя ми, с неговата добра и весела усмивка, и училището не ми се струва хубаво като преди.

## НАШИЯТ УЧИТЕЛ

18, ВТОРНИК

От тая заран и новият учител ми харесва.

На влизане в клас, когато той вече беше седнал на мястото си, от време на време някой от миналогодишните му ученици се показваше на вратата, за да го поздрави; показваха се пътем и го поздравяваха:

— Добър ден, господин учителю. Добър ден, господин Пербони.

Някои влизаха в стаята, ръкуваха се с него и бързо излизаха. Виждаше се, че го обичат и искаха да се върнат при него.

Той отвърщаше:

— Добър ден.

И стисваше ръката, която му се подаваше, ала не поглеждаше никого. При всеки поздрав оставаше сериозен, с правата си бръчка на челото, извърнат към прозореца, и гледаше покрива на отсрещната къща. И вместо да се радва на тия поздрав, той сякаш страдаше. После разглеждаше нас, един след друг, внимателно.

Като диктуваше, той слезе да се разхожда между чиновете. По едно време, като забеляза едно момче, чието лице беше цяло зачервено от пъпчици, прекъсна диктовката, хвана главата му и го загледа; след това го запита какво му е и сложи ръката си върху челото му, за да разбере дали има температура. В това време едно момче зад него се изправи на чина и започна да се криви. Внезапно той се обърна; момчето седна в миг и остана с наведена глава да чака наказанието си. Учителят сложи ръка върху главата му и каза:

— Друг път да не правиш така.

Нищо друго. Върна се на катедрата и завърши диктовката.

След това той ни изгледа за миг и ни каза бавно с грубия си, но добър глас:

— Слушайте. Предстои ни да минем цяла година заедно. Да гледаме да я минем добре. Учете и бъдете добри. Аз нямам семейство. Моето семейство сте вие. Миналата година майка ми още беше жива, но умря. Останах сам. Нямам нищо друго на света освен вас, нямам

друго чувство, друга мисъл освен вас. Вие ще бъдете мои деца. Аз ви обичам, трябва и вие да ме обичате. Не искам да наказвам никого. Покажете ми, че сте деца със сърце; нашето училище ще бъде едно семейство и вие ще бъдете моята утеха и моята гордост. Не искам от вас обещание с думи; уверен съм, че вие вече сте казали своето „да“ в сърцето си. И ви благодаря.

В тоя миг влезе в стаята прислужникът да каже, че часът е свършил.

Всички станахме от чиновете си смълчани.

Момчето, което се беше изправило до чина си, се приближи към учителя и му каза с треперещ глас:

— Господин учителю, простете ми.

Учителят го целуна по челото и му каза:

— Прощавам ти, дете мое!

## ЕДНО НЕЩАСТИЕ

21, ПЕТЪК

Годината започна с едно нещастие. Тая заран на път за училище аз повтарях пред баща си тия думи на учителя, когато видяхме улицата препълнена с хора, които се притискаха пред вратата на училището.

Баща ми каза веднага:

— Някакво нещастие! Годината започва зле! Влязохме много мъчно. Голямата зала беше претъпкана с родители и деца, които учителите не смогваха да приберат в стаите, и всички бяха извърнати към стаята на директора. Чуваха се думите:

— Клетото момче! Клетият Робети!

В дъното, над главите на хората, които изпълваха стаята, се виждаше шлемчето на общинския стражар и плешивата глава на директора. По-късно влезе в стаята един господин с висока шапка и всички казаха:

— Лекарят.

Баща ми се обърна към един учител:

— Какво се е случило?

— Колелото минало през крака му — отвърна учителят.

— Счупило му крака — каза друг.

Пострадалото момче беше от втори клас. Като идвало в училище по улица „Дора Гроса“, то видяло едно дете от първи клас, което избягало от майка си и паднало сред улицата, на няколко крачки от един омнибус, който идвал към него. Робети се затекъл смело, грабнал детето и го спасил, ала не успял навреме да дръпне крака си и колелото на омнибуса минало през него. Момчето беше син на един капитан от артилерията. Докато разправяха това, една жена се мушка в тълпата и се втурна като луда в залата. Беше майката на Робети, която бяха изпратили да повикат. Друга жена се затече срещу нея и обви с ръце шията ѝ, като хълцаше — беше майката на спасеното дете. Двете жени се спуснаха в стаята и се чу отчаян вик:

— О, Джулио! Дете мое!



В тоя момент пред вратата на училището спря един файтон. След малко от стаята излезе директорът. Той носеше на ръце пострадалото момче, което бе подпряло главата си на рамото му, с бяло като платно лице и със затворени очи. Директорът се спря за миг бледен и повдигна малко с двете си ръце момчето, за да го покаже на хората. Тогава учители и учителки, родители, ученици промълвиха всички едновременно:

— Браво, Робети! Браво, клето дете! — и му пращаха целувки. Учителите и учениците, които бяха до него, му целуваха ръцете.

По едно време Робети отвори очи и възкликна:

— Чантата ми!

Майката на спасеното дете му я показа и му каза през сълзи:

— Аз я нося, мило ангелче, аз я нося.

И в същото време подкрепяше майката на ранения, която покриваше лицето си с ръце.

Излязоха, настаниха момчето във файтона и файтонът тръгна.

И тогава всички се прибрахме мълчаливо в училище.

## КАЛАБРИЙЧЕТО

22, СЪБОТА

Снощи, когато учителят ни даваше сведения за клетия Робети, който дълго време ще трябва да ходи с патерици, влезе в стаята ни директорът с един новозаписан ученик, едно момче с много мургаво лице, с черни коси, с големи черни очи, с гъсти и сключени вежди; то беше облечено в черно и препасано с черен кожен колан през кръста.

След като прошепна нещо на ухото на учителя, директорът си излезе, като остави до него момчето, което ни гледаше като подплашено с големите си черни очи. Тогава учителят му хвана ръката и каза на класа:

— Вие трябва да бъдете доволни. Днес влиза в класа един малък италианец, роден в Реджо-Калабрия, на повече от петстотин мили отгук. Обичайте вашия брат, дошъл отдалече. Той е роден в славна земя, която е дала на Италия прочути хора и й дава силни работници и храбри войници; в една от най-хубавите земи на родината ни, където има големи гори и големи планини, населени от даровит и смел народ. Обичайте го така, че да не се сеща, че е далече от родния си град; покажете му, че едно италианче, в което и италианско училище да влезе, ще намери в него братя.

След тия думи учителят стана и посочи на стенната карта на Италия мястото, дето е Реджо. След това извика силно:

— Ернесто Дероси! — той, който винаги взема първа награда.

Дероси стана.

— Ела тук — каза му учителят.

Дероси излезе от чина и застана до масичката, срещу калабрийчето.

— Като първенец на училището — каза му учителят, — прегърни новия другар и му кажи „добре дошъл“ от името на целия клас. Нека синовете на Пиемонт прегърнат синовете на Калабрия.

Дероси прегърна калабрийчето и каза с ясен глас:

— Добре дошъл! — а калабрийчето го целуна с жар по бузите.

Всички започнаха да ръкопляскаат.

— Тишина! — извика учителят, — В училище не се ръкопляска.

Но личеше, че е доволен. Калабрийчето също беше довошно. Учителят му посочи мястото и го придружи до чина.

След това добави:

— Помнете добре това, което ви казвам. За да бъде възможно едно калабрийче да се чувствува тук като у дома си и едно момче от Торино да се чувствува като у дома си в Реджо-Калабрия, нашата страна се бори петдесет години и загинаха трийсет хиляди италианци. Вие трябва да се уважавате, да се обичате помежду си; и който от вас обиди тоя другар, защото не е роден в нашата област, ще стане недостоен да повдигне очи от земята, когато минава край него трицветното знаме.

Щом калабрийчето седна на мястото си, съседите му подариха пера и една картинка, а един ученик от последния чин му изпрати една шведска пощенска марка.

## МОИТЕ ДРУГАРИ

25, ВТОРНИК

Момчето, което изпрати марката на калабрийчето, ми хареса най-много. Името му е Гароне. То е най-едро в класа, почти четиринадесетгодишно е, с голяма глава и широки рамена; то е добро — това личи от усмивката му; но изглежда, че мисли винаги като мъж. Харесва ми също и едно друго момче, което се казва Корети. То носи фланелка с шоколадов цвят и шапка от котешка кожа. Винаги е весело. Син е на един продавач на дърва, който е бил войник във войната от 1866 година и участвувал в квадрата<sup>[2]</sup> на княз Умберто и разправят, че имал три медала. Има едно дребно момче, казва се Нели; то е гърбаво, слабо и с измършавяло лице. Има едно много добре облечено момче, което винаги си махва косъмчетата от дрехите, казва се Вотини. Пред моя чин седи едно момче, което наричат Зидарчето, защото баща му е зидар. Лицето му е валчесто като ябълка, носът му — топчест. То е много ловко, умее да прави заешка муцуна и всички го карат да прави заешка муцуна и се смеят. Носи малка окъсана шапка, която държи смачкана в джоба си като носна кърпичка. До Зидарчето е Гарофи, източен и слаб, с нос като човката на кукумявка и с много малки очи, който търгува винаги с перца, картинки и кибритени кутии и записва уроците си на листчета, за да ги чете после скритом. Има освен това и едно богаташко момче, Карло Нобис, което изглежда много гордо и седи между две момчета, които ми са много симпатични: синът на един ковач, облечен в палто, което му стига до колената; той е бледничък, изглежда болен и винаги има изплашен вид и не се смее никога. Другото момче е с червени коси, едната му ръка е схваната и е вързана за врата. Баща му е в Америка, а майка му продава из улиците зеленчук. Интересен е и съседът ми отляво, Старди, ниско и набито момче, с къс врат, кисела муцуна. Той не приказва с никого и изглежда че разбира слабо, но слуша внимателно учителя, без да мига, с навъсено чело и стиснати зъби; и ако го попитат за нещо, когато учителят говори, първия и втория път не отвърща, а третия път дава

ритник. До него има едно нахално и зло лице, едно момче, което се казва Франти. То е било вече изключвано от друго училище. Има и двама братя, облечени еднакво, които си приличат като две капки вода, и двамата носят калабрийски шапки с перо от фазан. Но най-красив и най-умен от всички, който сигурно ще бъде пръв по успех и тая година, е Дероси; и учителят, който вече разбра това, го изпитва постоянно. Ала аз обичам Прекоси, сина на ковача тоя с дългото палто, който изглежда болен; казват, че баща му го биел. Той е много срамежлив и винаги когато запита някого за нещо или се допре до някого, казва: „Извинявай“, и гледа с добри и тъжни очи. Но най-едър и най-добър е Гароне.

## ЕДНА ВЕЛИКОДУШНА ПОСТЪПКА

26, СРЯДА

Гароне разкри себе си тая заран. Когато влязох в училището (малко късно, тъй като учителката на първи клас ме бе спряла да ме попита в колко часа може да дойде у нас), учителя още го нямаше и три или четири момчета измъчваха клетия Кроси, тоя с червените коси, едната ръка на когото е схваната и чиято майка продава зеленчук. Дразнеха го с линии, хвърляха му в лицето черупки от кестени, наричаха го сакат и чудовище, като му подражаваха как носи на врата схванатата си ръка. И той, съвсем сам в дъното на чина, пребледнял, слушаше, като поглеждаше ту единия, ту другия с умолителни очи, да го оставят на мира. Но те все повече го подиграваха и Кроси започна да трепери и да почервенява от гняв. По едно време Франти, момчето с грозното лице, скочи на един чин и си даде вид, че уж носи две кошници в ръце, като имитираше майката на Кроси, когато идваше да чака сина си на вратата на училището (сега тя е болна). Мнозина започнаха да се смеят силно. Тогава Кроси загуби самообладание, сграбчи една мастилница и я запрати с всичка сила върху главата му; но Франти се сниши и мастилницата удари в гърдите учителя, който влизаше в клас.

Всички избягаха по местата си и се притаиха изплашени.

Учителят, побледнял, се качи на катедрата и с променен глас запита:

— Кой беше?

Никой не отговори.

Учителят извика още веднъж, като повиши гласа си:

— Кой е?

Тогава Гароне, подтикнат от състрадание към клетия Кроси, стана изведнъж и каза решително:

— Аз!

Учителят го изгледа, изгледа и смаяните ученици; след това каза със спокоен глас:

— Виновният няма да бъде наказан. Нека стане! Кроси стана и каза през сълзи:

— Биеха ме и ме наскърбяваха, аз загубих самообладание и запратих...

— Седни — каза учителят. — Да станат ония, които са го предизвикали.

Станаха четиримата с наведени глави.

— Вие — каза учителят — сте оскърбили един другар, който не ви е предизвикал, подиграли сте се с един нещастник, били сте един слаб, който не може да се защити. Извършили сте едно от най-низките, най-срамните дела, с които може да се опетни човек. Подлеци!

Като каза това, той слезе между чиновете, сложи ръка под брадичката на Гароне, който гледаше в пода, повдигна главата му, вгледа се продължително в очите му и му каза:

— Ти си благородна душа!

Гароне се възползува от момента и прошепна нещо на ухото на учителя, който се обърна към четиримата виновници и им каза рязко:

— Прощавам ви.

## МОЯТА УЧИТЕЛКА ОТ ПЪРВИ КЛАС

27, ЧЕТВЪРТЪК

Моята учителка сдържа обещанието си — тя дойде у дома в момента, когато се готвехме с мама да излезем, за да отнесем бельо за пране на една бедна жена, препоръчана от вестника. Не бяхме я виждали от една година в къщи. Всички ѝ се зарадвахме. Тя си е все същата: дребна, със зелен воал около шапката, облечена простичко и сресана зле, понеже няма време да се занимава с тоалета си. Но е много по-бледа от миналата година, косите ѝ са прошарени и постоянно кашля.

Майка ми ѝ каза:

— А как сте със здравето, скъпа учителко? Вие не се грижите достатъчно за него!

— Ех, няма значение — отвърна тя с едновременно весела и печална усмивка.

— Вие говорите много високо — добави майка ми, — прекалено се тревожите с децата.

Това е вярно. Нейният глас винаги се чува. Спомням си, когато учех при нея: тя говори непрекъснато, говори, за да не се разсейват децата, и нито за миг не сяда.

Аз бях уверен, че ще дойде, защото тя не забравя никога учениците си: помни имената им в течение на години. През дните на месечните изпити ходи при директора да пита какви бележки са получили, чака ги на излизане, за да прегледа, упражненията им и да види дали са напреднали. И мнозина от учениците ѝ, вече гимназисти, с дълги панталони и с часовници, все още идват да я видят.

Този ден тя се връщаше запъхтяна от Картинната галерия, където бе водила децата си, както през миналите години: всеки четвъртък тя водеше всички в някой музей и обясняваше всичко.

Клетата учителка, все още е слаба! Но винаги е жива и винаги се горещи, когато говори за училището си. Тя пожела да види леглото, дете преди две години ме бе видяла много болен и в което сега спи



моят брат; тя го погледа известно време, без да може да проговори. Трябваше бързо да излезе, за да отиде да посети един ученик от своя клас, син на седлар, болен от лещенка. Освен това имаше да прегледа и поправи доста тетрадки, което щеше да ѝ отнеме цялата вечер, и след това трябваше да предаде и един частен урок по аритметика на една търговка.

— Е, Енрико — каза ми тя, като си отиваше, — обичаш ли още учителката си сега, когато решаващ трудни задачи и правиш дълги съчинения?

Тя ме целуна долу на стълбата и ми каза:

— Не ме забравяй, Енрико!

О, добра моя учителко, никога, никога няма да те забравя! И когато стана голям, все още ще си спомням за тебе и ще идвам да те видя сред твоите деца; и винаги когато минавам наблизо край някое училище и чуя гласа на някоя учителка, ще ми се струва, че чувам твоя глас и ще си спомням за двете години, които минах в твоето училище, дето научих толкова неща, дето те видях толкова пъти болна и уморена, но винаги усърдна, винаги снизходителна, отчаяна, когато някой свикваше да си държи лошо пръстите при писане, трепереща, когато инспекторите ни изпитваха, щастлива, когато се проявявахме добре, винаги добра и любеща като майка. Никога, никога няма да те забравя, учителко моя!

## В ЕДИН ТАВАН

28, ПЕТЪК

Снощи с майка ми и сестра ми Силвия отидохме да занесем бельото за пране на бедната жена, препоръчана от вестника. Аз носех пакета, а Силвия вестника с инициалите на името и адреса. Изкачихме се в една висока къща до покрива, в един дълъг коридор, дето имаше много врати. Майка ми похлопа на последната; отвори ни една още млада, руса и мършава жена, която, стори ми се, бях виждал друг път, със същата синя кърпичка на главата.

— Вие ли сте тази, за която пише във вестника?... — запита майка ми.

— Да, госпожо, аз съм.

— Е, донесохме ви малко бельо.

Благодарностите и благословиите на жената нямаха край. През това време аз видях в един ъгъл на голата и тъмна стая едно момче, коленичило пред един стол, с гръб към нас, което сякаш пишеше. И действително то пишеше върху хартия, сложена на стола, а мастилницата беше на пода. Как можеше да пише в тъмнината? Докато си казвах това, ето че изведнъж познах червените коси и бархетното палто на Кроси, сина на зеленчукопродавачката, тоя със схванатата ръка. Аз казах това шепнешком на майка си, докато жената прибираше бельото.

— Тихо! — отвърна майка ми. — Може би ще се засрами, като види, че проявяваш милост към майка му. Не го викай!

Но в тоя момент Кроси се обърна и аз останах смутен; той се усмихна и тогава майка ми ме побутна да отида да го прегърна. Аз го прегърнах, той стана и ме хвана за ръка.

— Тук съм — казваше в това време майка му на моята майка — сама с това дете. Мъжът ми е в Америка от шест години, а отгоре на това се и разболях и не мога да ходя из улиците със зеленчук, за да изкарвам по някоя пара. Не ни остана дори и масичка за моя клет Луиджино да работи на нея. Когато имах скамейка долу на вратата,

поне можеше да пише върху нея; но сега ми я отнеха. Нямам дори и малко осветление, та да може да учи, без да си разваля очите, Благодаря, че поне мога да го пращам на училище, че общината му дава учебници и тетрадки. Клетият Луиджино, с колко голямо желание би учил! Ах, колко съм нещастна аз!

Майка ми ѝ даде всичко, което имаше в чантата си, целуна момчето и почти плачеше, когато излизахме. И тя беше напълно права, като ми каза:

— Погледни това бедно дете как е принудено да работи, а ти имаш всички удобства и все пак ученето ти се струва тежко. Ах, Енрико, неговата едnodневна работа е по-ценна от твоята едногодишна работа. На такива ученици би трябвало да дават първите награди!

## УЧИЛИЩЕТО

28, ПЕТЪК

Да, мили Енрико, ученето ти е тежко както ти казва майка ти; не съм те видял още да отиваш на училище смело и весело, както бих желал аз. Ти все още се опъваш. Но слушай: помисли колко жалък и достоен за презрение ще бъде твоят ден, ако ти не ходиш на училище! Само след една седмица ти ще поискаш да се върнеш в училище, прояден от досадата и срама, отвратен от забавленията си и от самото си съществуване. Всички, всички учат сега, Енрико. Помисли за работниците, които ходят на училище вечер, след като през целия ден са се трудили; за жените, за момичетата от народа, които ходят на училище в неделя, след като са работили през цялата седмица; за войниците, които хващат учебниците и тетрадките, когато се завърнат от упражнения, капнали от умора; помисли за немите и слепите момчета, които също учат; и дори затворниците също тъй се учат да четат и да пишат. Заран, когато излизаш от къщи, помисли си, че в същия миг в същия тоя град други трийсет хиляди деца отиват като тебе да се затворят за три часа да учат.

Но не е само това. Помисли си за безбройните деца, които почти в същия час отиват на училище във всички страни; представи си ги как те отиват, по тесните улички на тихите села, по улиците на шумните градове, по бреговете на моретата и на езерата, под палещото слънце, сред мъглите, в лодка в страните, прорязани от канали, на кон през просторните равнини, в шейни по снеговете, по долини и по хълмове, през гори и през потоци, по самотните пътеки на планините, сами, на двойки, на дружини, на дълги редици, всички с учебници под мишница, облечени по най-различен начин и говорещи

най-различни езици, от последните училища на Русия, почти загубени сред ледовете, до последните училища на Арабия, засенчени от палмите, милиони и милиони деца отиват да учат по сто различни начина едни и същи неща; представи си тоя безкраен мравуняк от деца на различни народи, това безкрайно движение, в което участвуващ, и си помисли: ако това движение спре, човечеството ще се върне към дивацината. Това движение е напредъкът, надеждата, славата на света. И тъй, бъди смел, малки войнико от безкрайната войска. Твоите книги са твоите оръжия, твоят клас е твоят отряд, бойното поле е цялата земя, а победата е човешката култура. Не бъди страхлив войник, Енрико!

Баща ти

## МАЛКИЯТ ПАДУАНСКИ ПАТРИОТ МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

29, СЪБОТА

Не, аз няма да бъда страхлив войник; но на училище ще ходя с много по-голямо удоволствие, ако учителят ни разправя всеки ден по един разказ като тоя от тая заран. Всеки месец, каза той, ще ни разказва по един; ще ни го дава написан и винаги ще бъде разказ за някое хубаво и истинско дело, извършено от някое момче. Тоя разказ носи заглавието „Малкият падуански патриот“. Ето и самия разказ:

Един френски параход потегли от Барселона, испански град, за Генуа. На борда му имаше французи, италианци, испанци, швейцарци. Между другите имаше и едно момче на около единайсет години, лошо облечено, само, което стоеше винаги настрана, като диво животно, и гледаше всички със свиреп поглед. И то имаше основание да гледа всички със свиреп поглед. Преди две години баща му и майка му, селяни от околностите на Падуа, го продали на ръководителя на една акробатска трупа. След като го научил с юмруци, ритници и гладуване да изпълнява някои акробатски номера, той го мъкнал по цяла Франция и Испания, като продължавал да го бие и да не го оставя да си дояжда. Когато пристигнали в Барселона, то вече не можело да понася боя и глада и било в такова състояние, че будело съжаление. То избягало от своя палач и отишло да поиска закрилата на италианския консул. Той го съжалил и го настанил на тоя параход, като му дал и едно писмо до градоначалника на Генуа, който трябвало да го препрати на родителите му: на тия, които го били продали като животно.

Клетото момче беше окъсано и болнаво. Бяха му дали кабина от втора класа. Всички го гледаха; някои го разпитваха; но то не отговаряше и сякаш мразеше и презираше всички — толкова огорчено и оскърбено беше от лишенията и побоищата. Все пак трима пътници, като настояваха с въпросите си, успяха да му развържат езика. С малко прости думи на венецианско наречие, френски и испански език то разказа своята история. Тия трима пътници не бяха италианци, но

разбраха и донякъде от състрадание, донякъде от възбудата от виното му дадоха пари, като се шегуваха и го подтикваха да разкаже други неща. В това време в залата влязоха няколко госпожи и тримата, за да се покажат, му дадоха още пари, като викаха:

— Дръж това! Дръж и това!

И хвърляха монетите върху масата, за да звънтят.

Момчето прибра в джоба си всичко, като поблагодари с половин уста, с навъсено лице, но с поглед за пръв път весел и сърдечен. След това то се качи в кабината си, спусна завесата и притихна, като се замисли за работите си.

След двегодишно гладуване с тия пари то можеше да си хапне нещо хубаво на борда. След двегодишно скитане с дрипи на гърба още със самото си пристигане в Генуа можеше да си купи хубаво палто. Като отнесе тия пари в къщи, баща му и майка му щяха да го приемат малко по-човечно, отколкото ако се върнеше с празни джобове. Тия пари бяха за него едно малко богатство.

Тъй си мислеше момчето, утешено, зад завесата на кабината, докато тримата пътници седяха около масата за ядене сред залата на втора класа. Те пиеха и разговаряха за пътуванията си и за страните, които биха видели. От дума на дума започнаха да приказват за Италия. Един от тях започна да се оплаква от хотелите, друг от железниците и след това, като се разгорещиха и тримата, започнаха да приказват едновременно лошо за всяко нещо. Единият казваше, че предпочитал да пътува в Лапония; другият твърдеше, че в Италия срещнал само измамници и разбойници; третият пък твърдеше, че италианските чиновници не знаели да четат.

— Народът е невеж — каза първият.

— Мръсен — добави вторият.

— Кр... — възкликна третият, като искаше да каже крадлив, ала не можа да доизрече думата: върху главите и раменете им се изсипа градушка от петачета и половин лири, които скачаха по масата и по пода с адски шум.

Тримата скочиха разгневени, погледнаха нагоре, и върху лицата им се изсипа още една шепа пари.

— Вземете си парите! — извика с презрение момчето, като подаде главата си иззад завесата на кабината. — Аз не приемам милостиня от хора, които оскърбяват родината ми.

---

[1] Поради по-топлия климат учебната година в Италия започва в средата на октомври. Б.пр. ↑

[2] Фронт във формата на квадрат. Б.пр. ↑



# НОЕМВРИ

# КОМИНОЧИСТАЧЪТ

1, ВТОРНИК

Снощи ходих в девическото училище, което е до нашето, за да дам разказа за падуанчето на учителката на Силвия, която искаше да го прочете. В това училище има седемстотин момичета! Когато пристигнах там, ученичките излизаха всички весели — бяха ги разпуснали по случай неделята на всичките светии и задушница. И ето какво хубаво нещо видях.

Пред вратата на училището, от другата страна на улицата, стоеше, опрял лакът на стената и склонил чело на ръката си, един много малък коминочистач със съвсем черно лице, с торба и четка. Той плачеше непрестанно.

Две или три момичета от втори клас се приближиха до него и го запитаха:

— Какво ти се е случило, та плачеш така?

Но момчето не отговори и продължаваше да плаче.

— Но кажи какво ти се е случило, защо плачеш? — запитаха го пак момичетата.

Тогава то вдигна глава (лицето му беше детско) и каза през сълзи, че ходило да чисти комини в няколко къщи, дето спечелило трийсет солди, и ги изгубило — изпадали през разпрания му джоб, и то показваше скъсаното място. Сега то не смееше да се върне в къщи без парите.

— Господарят ще ме бие — каза то, като хлипаше, и склони отново глава върху ръката си, отчаяно. Момиченцата стояха и го гледаха сериозни.

През това време се доближиха и други момичета, големи и малки, бедни и богати, с чанти под мишница, и едно голямо момиче, което имаше синьо перо на шапката, извади от джоба си две петачета и каза:

— Аз имам само две петачета. Да съберем коя каквото може да даде.

— И аз имам две петачета — каза друго момиче, облечено в червено. — Ще съберем помежду си трийсет.

И те почнаха да викат:

— Амалия! Луиджа! Анина! — Едно петаче! — Кой има пари? — Тук парите!

Някои имаха пари да си купят цветя и тетрадки и ги дадоха; няколко по-малки дадоха чентезими<sup>[1]</sup>. Момичето със синьото перо събираше всичко и броеше на висок глас:

— Осем, десет, петнайсет!

Но трябваша още. Тогава се яви една по-голяма от всички, която изглеждаше почти като учителка. Тя даде половин лира и всички заскачаха от радост около нея. Не достигаха още пет петачета.

— Сега ще дойдат четвъртокласничките, те имат пари — каза една.

Момичетата от четвърти клас дойдоха и парите почнаха да ваят. Всички се трупаха. И хубаво беше да види човек тоя беден коминочистач сред ученичките с разноцветни дрехи, с пера, панделки и къдрици.

Трийсетте петачета вече бяха събрани и още даваха. Най-малките, които нямаха пари, си пробиваха път между големите и слагаха малките си китки цветя, само и те да дадат нещо.

Неочаквано дойде вратарката и извика:

— Госпожа директорката!

Момичетата се пръснаха на всички страни като ято врабчета. Тогава малкият коминочистач остана сам посред улицата. Той избърса очите си, напълно доволен. Ръцете му бяха пълни с пари, а в илика на палтото му, в джобовете и шапката му имаше много китки цветя. Цветя имаше и по земята, в краката му.

## ДЕНЯТ НА МЪРТВИТЕ

2, СРЯДА

Тоя ден е посветен на паметта на мъртвите. Знаеш ли, Енрико, на кои мъртви вие, децата, би трябвало в тоя ден да посветите една мисъл? На ония, които са умрели за вас, малките и по-големите деца. Колко са умрели и колко умират постоянно! Помислил ли си ти колко бащи са изхабили живота си в труда, колко майки са слезли преди време в гроба, изтощени от лишенията, на които са се били осъдили, за да поддържат децата си? Знаеш ли колко мъже са забили нож в сърцето си от отчаяние, че виждат собствените си деца в нищета, колко жени са се удавили или са умрели от мъка, или са полудели, задето са изгубили своето детенце? В тоя ден помисли за всички тия мъртви, Енрико.

Помисли за многото учителки, които са умрели млади, заболели от туберкулоза поради тежката работа в училище, която са вършили от любов към децата, с които не са могли да се разделят; помисли за лекарите, които са умрели от заразителни болести, които те смело са презрели, за да лекуват деца; помисли за всички ония, които при корабокрушенията, пожарите и глада, в момент на върховна опасност са отстъпили на децата последното парче хляб, последната спасителна дъска, последното въже за спасяване от пламъците и са издъхнали доволни от жертвата си, която е запазила живота на някое малко невинно създание.

Тия мъртви нямат брой, Енрико; във всяко гробище лежат стотици от тия свети създания, които, ако можеха да се дигнат за миг от гроба си, биха извикали името на някое дете, за което са пожертвували удоволствията на младостта, спокойствието на старостта, любовта, ума,

живота; годеници на два̀сет години, мъже в разцвета на силите си, осемдесетгодишни старци, младежи — героични и незнайни мъченици на детството, толкова велики и толкова благородни, че земята не ражда толкова цветя, колкото би тря̀бвало да положим на гробовете им. Толкова много сте обичани, о деца!

Помисли днес за всички тия мъртви с чувството на признателност и ще бъдеш по-добър и по-сърдечен към всички, които те обичат и се трудят заради тебе, мили щастливи сине, който в деня на мъртвите нямаш още кого да оплакваш!

Майка ти

## МОЯТ ПРИЯТЕЛ ГАРОНЕ

### 4, ПЕТЪК

Разпуснаха ни само за два дни, а на мене ми се стори, че не съм виждал дълго време Гароне. Колкото повече го опознавам, толкова повече го обиквам. Същото става и при другите другари, като изключим нахалните, които не се разбират с него, защото той не ги оставя да вършат насилия. Винаги, когато някой голям вдигне ръка над някой малък, малкият вика: „Гароне!“ и големият престава да го бие.

Баща му е машинист по железниците. Гароне е започнал да ходи късно на училище, защото боледувал две години. Той е най-висок и най-силен в класа: вдига чин с една ръка. Винаги яде и е добър. Каквото и да му поискат: молив, гума, хартия, ножче, заема или дава всичко. Той не говори и не се смее в клас: винаги стои неподвижен на чина, който е твърде тесен за него и поради това гърбът му е извит и главата му сякаш е пъхната в раменете. Когато го погледна, той ми се усмихва с полузатворени очи, сякаш иска да ми каже:

— Е, Енрико, нали сме приятели?

Но той размива другите, когато го погледнат: нали е едър и пълен, палто, панталони, ръкави — всичко му е много късо и много тясно, шапката му е малка за нископодстриганата глава, обувката му пък са големи и вратовръзката му е винаги усукана като въже. Милият Гароне! Достатъчно е да го погледнеш веднъж в лицето, за да му спечелиш любовта. Всички по-малки ученици искат да бъдат близо до неговия чин. Той е добър ученик по смятане. Книгите си носи натрупани една върху друга и опасани с червен ремък. Той има един нож със седефена дръжка, който миналата година намерил на площада пред казармата; веднъж той си поряза единия пръст до кокала, но никой в училище не забеляза това, а в къщи не каза нищо, за да не изплаши родителите си.

Каквото и да му кажат на шега, не се сърди; но тежко и горко на ония, които му кажат: „Не е вярно!“, когато той твърди нещо. Тогава очите му пламват и той започва да удря чина с юмруци толкова силно,

та ти се струва, че ще го разцепи. В събота даде едно петаче на един ученик от първи клас, който плачеше на улицата, защото му взели неговото, и не можел да си купи тетрадка. Сега от три дена работи върху едно писмо от осем страници, чиито краища са украсени с перо, за именния ден на майка си, която често идва да го взема от училище. Тя е висока и пълна като него и е симпатична. Учителят го гледа постоянно и винаги, когато минава край него, го потупва по шията като добро, спокойно биче. Аз се радвам, когато стисна голямата му ръка, която сякаш е ръка на мъж. Уверен съм, че той би рискувал живота си, за да спаси другаря си, че би дори умрял, за да го защити. Това се вижда толкова ясно в очите му! И макар че сякаш все гълчи с грубия си глас, чувствува се, че тоя глас излиза от едно благородно сърце.

## ВЪГЛИЩАР И БОГАТАШ

7, ПОНЕДЕЛНИК

Без съмнение никога Гароне не би казал оная дума, която вчера заранта Карло Нобис каза на Бети. Карло Нобис е горделив, защото баща му е богаташ. Той е висок, с черна брада и е много сериозен. Почти всеки ден идва да придружава сина си.

Вчера сутринта Нобис се препираше с Бети, един от най-малките, син на въглищар, и като не знаеше вече какво да му отвърне, защото не беше прав, той викна:

— Баща ти е дрипльо.

Бети цял се изчерви и не каза нищо, но очите му се напълниха със сълзи. Когато се върнал в къщи, той повторил тия думи пред баща си. И въглищарят, дребен и цял почернял, дойде след обяд в клас, хванал момчето си за ръка, да се оплаче на учителя. Докато той се оплакваше на учителя и всички ние мълчахме, бащата на Нобис, който сваляше палтото на сина си както винаги на прага на вратата, чу да произнасят името му, влезе в класа и поиска обяснение.

— Тоя работник — отговори учителят — е дошъл да се оплаче, че вашият син Карло казал на неговото момче: Баща ти е дрипльо.

Бащата на Нобис навъси чело и се поизчерви. След това запита сина си:

— Каза ли тия думи?

Синът, изправен сред стаята с наведена глава пред малкия Бети, не отговори.

Тогава баща му го хвана за ръка, бутна го толкова близо до Бети, че те почти се допряха, и му каза:

— Поискай извинение!

Въглищарят понечи да се намеси, като каза: „не! не!“, но бащата на Карло не му обърна внимание и повтори на сина си:

— Поискай му извинение! Повтори думите ми. Искам ти прошка за оскърбителната, глупава и неблагоприятна дума, която казах за баща ти, на когото баща ми счита за чест да стисне ръката.



Въглищарят махна решително с ръка, сякаш за да каже: „Не искам!“, но богаташът не му обърна внимание и неговият син повтори бавно, с тънък глас, без да повдигне очи:

— Аз ти искам прошка за оскърбителната, глупава и неблагоприятна дума, която казах за баща ти, на когото баща ми счита за чест да стисне ръката.

Тогава богаташът подаде ръка на въглищаря, който я стисна силно, и след това веднага тласна сина си в обятията на Карло Нобис.

— Моля ви се, поставете ги един до друг — каза богаташът на учителя.

Учителят сложи Бети на чина на Нобис. Когато те заеха местата си, бащата на Нобис се сбогува и си отиде.

Въглищарят постоя още малко умислен, като гледаше двете деца; след това се доближи до чина и изгледа внимателно Нобис с израз на любов и огорчение, сякаш искаше да му каже нещо, ала нищо не му каза; протегна ръката си, за да го помилва, ала не посмя и само докосна леко челото му с грубите си пръсти. След това тръгна към вратата и като се обърна да го види още веднъж, изчезна.

— Запомнете добре това, което видяхте, момчета — каза учителят, — това е най-хубавият урок през годината.

## УЧИТЕЛКАТА НА БРАТ МИ

### 10, ЧЕТВЪРТЪК

Синът на въглищаря е бил ученик на учителката Делкати, която днес дойде да види брат ми, който се бе поразболял. Тя ни разсмя, като ни разказа как майката на Бети преди две години ѝ занесла в къщи една престилка въглища, за да ѝ благодари, задето дала медал на сина ѝ. Бедната жена упорствувала, не искала да отнесе обратно въглищата в къщи и почти заплакала, когато трябвало да се върне с пълна престилка. Друга добра жена пък, каза ни тя, ѝ занесла доста тежка китка цветя, в която имало вързопче пари. Ние се забавлявахме много, като я слушахме, и брат ми глътна лекарството, което преди не искаше да вземе.

Колко търпение трябва да имат учителките с тия деца от първи клас, които не могат да произнасят още „р“ и „с“! Едно кашля, на друго му тече кръв от носа, трето си е загубило обувките под чина, четвърто реве, понеже се е уболо с перото, пето плаче, понеже си е купило тетрадка номер втори вместо номер първи. Петдесет такива деца в един клас, които не знаят нищо и които учителката трябва да научи да пишат. Те носят в джобовете си парченца сладко коренче, копчета, запушалки от шишета, стрита тухла и какви ли не дреболии... Учителката понякога е принудена да ги претърсва, но те крият предметите дори в обувките си. И не внимават: като влезе през прозореца някоя голяма муха, целият клас се обръща с главата надолу. Лете донасят в училище треви и бръмбари, които летят в кръг или пък падат в масилниците и след това оставят следи от мастило по тетрадките. Учителката трябва да играе ролята на майка, да им помага да се облекат, да им превързва пръстите, когато се убодат, да вдига от пода шапките, които падат, да внимава да не си разменят палтата, защото иначе хленчат и крискат. Клетите учителки! Отгоре на това майките идват да се оплакват:

- Как така, госпожице, моето дете си е изгубило перото?
- Как така моето дете не е научило нищо?

— Защо не споменахте моето дете, което знае толкова много?

— Защо не накарате да извадят от чина гвоздея, който е съдрал панталоните на моя Пиеро?

Понякога учителката на брат ми се ядосва с децата и когато кипне много, тя си захваща някой пръст, за да не се изтърве да набие някое дете. Тя изгубва търпение, но после се разкайва и започва да милва детето, на което се е скарала. Понякога изгонва от училище някой немирник, но после ѝ минава и се сърди на родителите му, които са го наказали с глад.

Учителката Делкати е млада и висока, облечена е добре. Черноока и неспокойна, подвижна като пружина, тя се трогва от най-дребни неща и тогава говори с голяма нежност.

— Поне обичат ли ви децата? — запита я майка ми.

— Много от тях да — отвърна тя, — но по-късно, като свърши учебната година, голяма част от тях вече не ни поглеждат. Когато постъпят при учителите, те почти се срамуват, че са учили при нас, учителките! След двегодишни грижи, след като си обичала толкова много едно дете, мъчно ти е да се разделиш с него, но си казваш: „О, в това дете съм уверена, то ще ме обича“... Но мине ваканцията, върнем се отново в училище и когато се затичам срещу него и му извикам; „О, дете, дете мое!“, то си извъръща главата настрана.

Учителката млъкна за миг.

— Но ти няма да правиш така, нали, мъничкият ми? — каза тя с овлажнели очи, като целуна брат ми. — Ти няма да обръщаш главата си настрана и няма да се откажеш от клетата си приятелка, нали?

## МАЙКА МИ

10 НОЕМВРИ, ЧЕТВЪРТЪК

В присъствието на учителката на брат си ти не прояви уважение към своята майка! Това нещо да не се случи никога вече, Енрико, никога вече! Твоята неучтива дума прониза сърцето ми като стоманено острие. Аз си спомних как преди години майка ти стоя цяла нощ над малкото ти легло и се вслушваше в дишането ти, като лееше кървави сълзи от мъка и скърцаше със зъби от ужас, че може да те изгуби; и аз се боях, че може да изгуби ума си. И при тоя спомен аз се отвратих от постъпката ти. Ти да обидиш майка си! Твоята майка, която би дала една година щастие, за да ти спести един час страдание, която би просила за тебе, която би пожертвувала своя живот, за да спаси твоя живот! Слушай, Енрико. Втълпи си в ума тая мисъл. Представи си, че в живота ти ще има много ужасни дни; но най-ужасен от всички ще бъде денят, в който ще загубиш майка си. Когато вече бъдеш мъж, силен, закален във всички борби, ти, Енрико, ще призоваваш хиляди пъти майка си, измъчван от огромното желание да чуеш отново за миг гласа ѝ и да видиш отново разтворени обятията ѝ, за да се хвърлиш в тях разплакан, като клето момче без закрила и без утеха. Как ще си припомняш тогава всяка горчивина, която си ѝ причинил, и с какви угризения на съвестта ще изкупваш всичко, нещастнико! Не се надявай на спокойствие в живота си, ако си огорчавал майка си. Ти ще се разкайваш, ще ѝ искаш прошка, ще почиташ паметта ѝ, но безполезно; твоята съвест няма да ти даде спокойствие, нейният нежен и добър образ ще има винаги за тебе израза на скръб и укор, който ще измъчва душата ти. О, Енрико, внимавай: любовта към майката е едно от най-свещените човешки чувства; нещастен е оня, който я

погази. Убиецът, който уважава майка си, има все още в сърцето си нещо честно и благородно; най-прославеният между хората, който е наскърбил и обидил майка си, не е нищо друго освен подло създание. Никога вече да не излиза от устата ти груба дума за оная, която ти е дала живота. И ако се изтървеш пак да ѝ кажеш такава дума не от страх от баща си, а от любов към нея се хвърли в краката ѝ, за да я помолиш с целувката на прошката да заличи от челото ти печата на непризнателността. Аз те обичам, сине мой, ти си най-скъпата надежда на живота ми, но аз бих желал да те видя по-скоро мъртъв, отколкото непризнателен към майка си. Хайде, за известно време не искам милувките ти — не бих могъл да ти отвърна с милувки от сърце.

Баща ти

## МОЯТ ДРУГАР КОРЕТИ

13, НЕДЕЛЯ

Баща ми ми прости, но аз останах малко печален и майка ми ме изпрати с големия син на портиера да се поразходя на булеварда. Близо към средата на булеварда, като минавах край една кола, спряла пред един магазин, чух, че някой ме извика; обърнах се — Корети, училищният ми другар, с фланелката със шоколадов цвят и с шапката от котешка кожа. Той беше весел и цял в пот, с голям товар дърва на гръб. Един мъж, изправен в колата, му подаваше по един наръч дърва, а той ги внасяше в дюкяна на баща си, дето ги натрупваше набързо.

— Какво правиш, Корети? — попитах го аз.

— Не виждаш ли? — отвърна ми той, като простираше ръце да поеме товара, и добави: — Приповтарям си урока.

Аз се засмях. Но той говореше сериозно и като грабна наръча дърва, започна да си приповтаря, като подтичваше:

— Наричат се... да го вземат дяволите тоя глагол... те се менят по число... по число и лице...

И после, като стовари дървата и ги нареди, продължи:

— По време... по време, за което се отнася действието...

И като се връщаше към колата да вземе друг наръч дърва, добави:

— ... според начина, по който действието е изразено.

Това беше урокът ни по граматика за следния ден.

— Какво да правя — каза ми той, — използвам времето. Баща ми отиде с чирака по работа. Майка ми е болна. Аз трябва да разтоварвам, И през това време си приповтарям урока по граматика. Днешният урок е труден. Не мога да го натъпча в главата си.

След това той се обърна към коларя:

— Баща ми каза, че ще бъде тук в седем часа и ще ви плати.

Колата потегли.

— Ела за малко в дюкяна — каза ми Корети.

Влязох. Дюкянът представляваше една голяма стая, пълна с купчини дърва и връзки подпалки, с една теглилка настрана.

— Днешният ден е ден на усилена работа, уверявам те — подзе Корети; — трябва да върша работата с прекъсвания. Тъкмо пишех предлозите, ето че дойдоха купувачи. Седнах отново да пиша, ето че дойде колата. Тая заран ходих два пъти на пазара на дърва на площад „Венеция“. Не усещам вече краката си и ръцете ми са подути. Щях да загазя, ако имахме да рисуваме!

Като разправяше това, той смяташе сухите листа и клечките, които бяха нападали по пода.

— Но къде си пишеш упражненията? — запитах Корети.

— Разбира се, не тук — отвърна той; — ела да видиш.

И той ме заведе в една малка стая зад дюкяна, която служи за кухня и за трапезария. В един ъгъл имаше маса, а върху нея учебници и тетрадки със започната писмена работа.

— Тъкмо бях се спрял на втория отговор — каза той — от кожа се правят обувки, ремъци... сега ще прибавя куфари.

И като взе писалката, започна да пише с хубавия си почерк.

— Няма ли никой? — извика женски глас в тоя миг от дюкяна.

Беше една жена, дошла да си купи подпалки.

— Идвам — отвърна Корети, изскочи отвъд, претегли подпалките, взе парите, затича се в ъгъла да отбележи в един тефтер продажбата и като се върна при своята работа, каза:

Да видим дали ще успея да си завърша изречението.

И написа: пътнически чанти и войнишки раници.

— Ах, моето нещастно кафе изкипя! — извика той изведнъж и отърча до печката да махне кафеничето от огъня.

— Кафето е за мама — каза той, — трябваше да се науча да го правя добре. Почакай, ще ѝ го занесем заедно. Ще ѝ бъде приятно да те види. От седем дена е на легло... Дявол да го вземе! Винаги си опарвам пръстите с това кафениче! Какво трябва да прибавя след войнишките раници? Трябва да се прибави още нещо, а не се сещам. Ела при мама.

Той отвори една врата, влязохме в друга малка стая. В едно голямо легло лежеше майката на Корети с бяла кърпа около главата.

— Ето кафето, мамо — каза Корети, като ѝ подаваше чашата. — Този е мой другар от училище.

— А, отлично момче! — възкликна жената; — идвате да посетите болните, нали?

През това време Корети натъкмяваше възглавниците зад рамената на майка си, подреждаше завивките на леглото, подкладе огъня и изгони котката от скрина.

— Трябва ли ти нещо друго, мамо? — запита я той, прибра чашата. — Изпи ли двете лъжички сироп? Когато го свършиш, ще изтичам до аптекаря. Дървата са разтоварени. В четири часа ще сложа месото на огъня, както ми каза, и когато мине продавачката на масло, ще ѝ дам осемте петачета. Всичко ще мине добре, не се безпокой.

— Благодаря, сине — отвърна жената. — Клетият ми син, той се грижи за всичко!

Тя ми предложи парче захар, а после Корети ми показа портрета на баща си с войнишки дрехи, с орден за храброст, който той получил през войната в 1866 година в квадрата на княз Умберто; същото лице на сина, с такива живи очи и с такава весела усмивка.

Върнахме се в кухнята.

— Сетих се! — каза Корети и прибави в тетрадката: Правят се още и конски хамути. — Останалото ще направя довечера, ще стоя до късно. Щастлив си, че разполагаш с всичкото си време и можеш и да се разхождаш!

И все тъй весел и чевръст, влезе отново в дюкяна, започна да слага дървата на магарето и да ги реже на две, като казваше:

— Това е гимнастика! Не прилича на оная в училище, дето си изопваме ръцете напред, Искам, като се върне баща ми в къщи, да завари всичките тия дърва нарязани Той ще остане доволен. Лошото е, че след като съм рязал дърва, не пиша добре: т-то ми и л-то ми приличат на змии, както казва учителят. Но какво да правя? Ще му кажа, че е трябвало да работя с ръцете си. Най-важното е мама да оздравее по-скоро. Днес тя е по-добре, слава богу. Граматиката ще науча утре рано, когато пеят петлите. О, ето колата с дънерите! На работа!

Една кола с дънери спря пред дюкяна. Корети изтича въвн да поговори с коларя, след това се върна.

— Вече не мога да ти правя компания — каза ми той. — Довиждане до утре. Добре стори, че дойде да ме видиш. Приятна разходка! Щастлив си ти!



И като ми стисна ръката, отърча да поеме първия дънер и започна бързо да снове между колата и дюкяна, със свежо като роза лице, все така пъргав — да ти е драго да го гледаш.

„Щастлив си ти!“ — ми каза той. Ах, не, Корети, не: ти си пощастлив от мене, защото учиш и освен това работиш, защото си полезен на баща си и майка си, защото си по-добър, сто пъти по-добър и по-способен от мене, мили ми другарю!

## ДИРЕКТОРЪТ

18, ПЕТЪК

Корети беше доволен от тая заран, защото за асистент на месечния ни изпит беше дошъл миналогодишният му учител от втори клас Коати. Той е едър мъж, с голяма къдрава коса, с голяма черна брада, с големи тъмни очи и с гръмлив глас. Той постоянно заплашва децата, че ще ги направи на парчета и че ще ги хване за яката и ще ги замъкне в полицията и прави какви ли не страшни муцуни; ала не наказва никога никого, дори винаги се усмихва под мустак, без да забележат другите. Учителите с Коати са осем, включително един дребен заместник без брада, който изглежда като момче. Един от учителите, тоя на четвърти клас, е куц, увит във вълнено шалче, винаги страдащ от болки. Тия болки той добил, като бил селски учител в едно влажно училище, от стените на което капела вода. Другият учител на четвърти клас е стар, съвсем побелял. По-рано той бил учител на слепите. Има един друг, добре облечен, с очила, с руси мустаци, когото наричат Адвокатчето, защото, като учителствувал, следвал за адвокат и получил диплом, дори написал една книга, в която учел как се пишат писма. Ала учителят ни по гимнастика е същински войник. Той е бил с Гарибалди и има на врата си белег от рана, причинена от сабя; ранили го при Милацо.

Директорът е висок, плешив, със златни очила, с посивяла брада, която стига до гърдите му, облечен в черно и копчетата му винаги са закопчани до под брадичката му. Той се държи с учениците много добре. Когато повика някои, за да им направи бележка, те влизат в стаята му разтреперани. Той не им се кара, а ги хваща за ръце и започва да им разправя, че не бивало да правят така, че трябвало да се разкаят и да обещаят да бъдат добри. При това той им говори толкова учтиво и толкова сладък глас, че всички излизат от стаята му със зачервени очи, повече засрамени, отколкото ако беше ги наказал.

Клетият директор! Той е винаги пръв на поста си. Сутрин причаква учениците и изслушва родителите им. Когато пък учителите

вече се отправят към домовете си, той се върти още около училището, за да види да не би учениците да се пъхат под файтоните или да се потриват по улиците и да играят или да пълнят чантите с пясък и камъни. И всеки път, щом се покаже на някой ъгъл, висок и черен, учениците се разбягват на всички страни, като зарязват играта на перца и билиардни топки, а той ги заплашва отдалече с показалеца си, любезен и тъжен.

Майка ми казва, че никой не го е видял да се засмее след смъртта на сина му, който бил доброволец във войската. Той държи винаги портрета му пред очите си на масичката в дирекцията. След това нещастие той искал да си отиде; дори направил заявление до общината и го държал винаги на масичката си, като отлагал всеки ден да го изпрати, защото му било мъчно да остави децата. Но завчера изглежда се бил решил и баща ми, който бил при него в дирекцията, му казал:

— Колко е жалко, че си отивате, господин директоре! В това време влязъл един човек да запише едно момче, което идвало от друго училище в нашето поради смяна на жилището си. Като видял това момче, директорът се учудил, погледал го известно време, погледал и портрета, който държи на масата си, след това започнал да гледа пак момчето, като го привлякъл към себе си и го накарал да си дигне главата. Това момче приличало извънредно много на покойния му син.

— Добре — казал директорът, записал го, сбогувал се с бащата и останал замислен.

— Колко е жалко, че си отивате! — повторил баща ми.

Тогава директорът взел своето заявление за оставка, скъсал го на две и казал:

— Оставам!

## ВОЙНИЦИТЕ

22, ВТОРНИК

Неговият син, когато умрял, бил доброволец във войската, затова директорът, когато излезем от училище, винаги отива на булеварда да гледа войниците, като минават. Вчера минаваше един пехотен полк и петдесет ученика започнаха да скачат около музикантите, като пееха и удряха с линиите си върху чантите си. Ние — една група, стояхме на плочника и гледахме: Гароне, пристегнат в много тесните си дрехи, който ядеше един голям комат хляб, хубаво облеченият Вотини, който постоянно си махва косъмчетата от дрехите, Прекоси, синът на ковача, с бащиното си палто, Калабрийчето, Зидарчето, Кроси с червената си глава, Франти с нахалното си лице, а също и Робети, синът на артилерийския капитан, който спаси едно дете от омнибуса и сега ходи с патерици.

Франти се изсмя в лицето на един войник, който куцаше. Но веднага усети една ръка върху рамото си. Обърна се — беше директорът.

— Слушай — каза му директорът, — да се подиграваш с войник, когато е в строя и не може нито да си отмъсти, нито да отговори, е все едно да оскърбяваш вързан човек: това е подлост!

Франти изчезна.

Войниците минаваха по четирима в редица, потни и прашни, а пушките им блестяха на слънцето.

— Вие трябва да обичате войниците, деца — каза ни директорът. — Те са нашите защитници; ако утре някоя чужда войска нападне страната ни, те ще отидат да умрат за нас. И те са като вас момчета, само че са с няколко години по-големи от вас; те също ходят на училище: и между тях има бедни и богати, както между вас, и идват от всички краища на Италия. Погледнете ги, човек може да ги познае по лицето: минават сицилийци, сардинци, неаполци, ломбардци. Тоя полк е стар, от ония, които се сражаваха през 1848 година. Войниците са

други, но знамето си е все същото. Колко души са загинали за страната под това знаме, двайсет години преди да се родите!

— Ето го! — извика Гароне.

И действително недалече се виждаше знамето, което се приближаваше към нас, над главите на войниците.

— Направете едно нещо, деца — каза директорът, отдайте вашия ученически поздрав, когато минава трицветното знаме.

Знамето, носено от един офицер, мина пред нас, цяло изпокъсано и избеляло, с ордени, окачени на върлината.

Ние всички заедно отдадохме своя поздрав. Офицерът ни погледна, усмихна се и отвърна на поздрава ни.

— Браво, деца! — извика някой зад нас.

Обърнахме се: беше един старец, който носеше синята лента на орден от Кримската война. Той беше запасен офицер.

— Браво! — каза той. — Вие извършихте нещо хубаво.

През това време музикантите на полка завиха в дъното на булеварда, заобиколени от множество деца, чиито весели викове придружаваха звуците на тръбите.

— Браво! — повтори старият офицер, като ни гледаше. — Който уважава знамето от малък, ще знае да го защитава, като порасне.

## ЗАКРИЛНИКЪТ НА НЕЛИ

23, СРЯДА

Също и Нели, клетият гърбушко, вчера гледаше войниците, но с такъв израз на лицето, сякаш си мислеше: „Аз няма да стана никога войник!“

Той е добър и се учи, но е много слаб и бледен и диша с мъка. Винаги носи дълга престилка от черен сатен. Майка му е дребна руса жена, облечена в черно; тя идва винаги да го взема от училище, за да не излиза в бъркотията с другите, и го милва. В първите дни много ученици се смееха на гърбицата му и го удряха по гърба с чантите си, но той не се сърдеше и не казваше на майка си, за да не ѝ причини мъка, като научи, че синът ѝ е за посмешище на другарите си. Когато го подиграваха, той плачеше и мълчеше, с опряно на чина чело.

Но една сутрин Гароне скочи и извика:

— На първия, който си позволи да пипне Нели, ще стоваря такъв юмрук по чутурата, че ще се завърти три пъти!

Франти не обърна внимание на тия думи, но върху главата му се стовари юмрукът на Гароне и той се завъртя три пъти. След това никой не посмя да бутне Нели. Учителят постави Гароне на същия чин и те станаха големи приятели. Нели се привърза много към Гароне. Щом влезе в класа, веднага търси Гароне. И никога не си отива, без да каже:

— Сбогом, Гароне!

Така постъпва и Гароне с него. Когато Нели изтърве перо или учебник под чина, Гароне не го оставя да се навежда, а веднага се навежда и му подава учебника или перото; после му помага да си сложи нещата в чантата и да си облече палтото. Затова Нели го обича и когато учителят го хвали, е доволен, сякаш хвали самия него. Изглежда че Нели най-сетне е разказал всичко на майка си, и за подигравките през първите дни, и за това, което бе понесъл, и за другаря си, който го бе защитил и който го обича, защото ето какво се случи тая заран. Половин час преди свършването на часа учителят ме изпрати да занеса

на директора програмата за урока. Когато бях в кабинета, влезе една руса жена, облечена в черно, майката на Нели, която каза:

— Господин директоре, има ли в класа на сина ми ученик, който се казва Гароне?

— Има — отвърна директорът.

— Ще имате ли добрината да го повикате за малко тук, тъй като имам да му кажа нещо?

Директорът извика прислужника и го прати в класа и след една минута Гароне се показа на вратата с голямата си, ниско подстригана глава, учуден. Щом го видя, жената се спусна към него, отпусна ръцете си върху рамената му и започна да го целува по лицето, като му казваше:

— Значи ти си Гароне, приятелят на сина ми, закрилникът на нещастното ми дете, ти си, мило, отлично момче!

После тя претърси бързо джобовете и чантата си и като не намери нищо, отвърза от шията си една верижка с кръстче, сложи я на врата на Гароне под вратовръзката и му каза:

— Вземи я, носи я, мило момче, за спомен от майката на Нели, която ти благодари и те благославя.

## ПЪРВИЯТ В КЛАСА

25, ПЕТЪК

Гароне спечели любовта на всички ни, а Дероси възхищението ни. Дероси взе първа награда, ще бъде пръв и тая година, никой не може да му съперничи, всички признават превъзходството му по всички предмети. Той е пръв по смятане, по граматика, по свободно съчинение, по рисуване. Той схваща бързо всичко, има чудесна памет, успява във всичко без усилие, ученето за него сякаш е играчка. Вчера учителят му каза:

— Бог те е надарил с големи способности; гледай само да не ги похабиш.

Освен това той е едър, красив, с руси къдрави коси и е толкова пъргав, че като се подпре само на едната си ръка, прескача чина. Той знае вече и да се фехтова. Дванайсетгодишен е, син е на търговец, облечен е винаги в синьо с позлатени копчета, винаги е жив, весел и учтив с всички. През време на изпит помага на всички и никой не е дръзнал да прояви към него грубост или да му каже лоша дума. Само Нобис и Франти го гледат накриво, а в очите на Вотини се четат завист; ала той дори не забелязва това. Всички му се усмихват и го хващат за ръката, когато той обикаля из класа да прибира любезно писмените работи. Той подарява на другарите си илюстрирани вестници, рисунки, всичко, което му подарят в къщи; за Калабрийчето направи една малка географска карта на Калабрия. И всичко раздава с усмивка на уста, без да му мисли много и без да проявява предпочитание към някого. Невъзможно е да не му завиждаш и да не се чувствуваш във всичко по-долу от него. Ах, и аз като Вотини му завиждам. И изпитвам горчивина, почти яд към него, когато се мъча да си науча уроците и си мисля, че по това време той вече много добре и без усилие ги е приготвил. Но после, когато отида на училище и го видя толкова хубав, засмян, тържествуващ, като го чуя колко свободно и уверено отговаря на въпросите на учителя, като видя колко е учтив и колко го обичат всички, тогава всяка горчивина, всеки яд изчезва от сърцето ми и



започвам да се срамувам, че съм изпитвал такива чувства. Тогава ми се иска да бъда винаги близо до него, иска ми се да мога да уча все с него. Неговото присъствие, неговият глас ми вдъхват смелост, желание за работа, веселост, радост.

Учителят му даде да препише месечния разказ, който ще ни прочете утре. Разказът носи заглавието: Малкият ломбардски наблюдател. Дероси го преписваше тая сутрин и беше развълнуван от героичното дело, лицето му беше пламнало, очите му просълзени и устните му трепереха.

Аз го гледах.

Колко красив и благороден беше той! С какво удоволствие бих му казал в лицето открито.

— Дероси, ти струваш във всичко повече от мене! В сравнение с мене ти си мъж! Аз те уважавам и ти се възхищавам!

## МАЛКИЯТ ЛОМБАРДСКИ НАБЛЮДАТЕЛ МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

26, СЪБОТА

В 1859 година, през време на войната за освобождението на Ломбардия, няколко дни след сражението при Солферино и Сан Мартино, спечелено от французите и италианците против австрийците, в една хубава юнска утрин един малък кавалерийски отряд от Салуцо се движеше бавно по една самотна пътека към врага, като разузнаваше внимателно местността. Отрядът се предвождаше от един офицер и един подофицер и всички гледаха далече пред себе си с втренчени очи, смълчани, готови всеки миг да съзрат, че се белеят между дърветата униформите на неприятелите от предните постове. Така стигнаха до една селска къщичка, заобиколена от ясени. Пред нея стоеше само едно дванайсетгодишно момче, което дялаше с нож един малък клон, за да си направи от него тояжка. От един прозорец на къщата висеше широко трицветно знаме. Вътре нямаше никой. Селяните, които бяха спуснали навън знамето, бяха избягали от страх пред австрийците.

Щом видя кавалеристите, момчето захвърли тоягата и сне шапката си. То беше хубаво момче, със смело лице, с големи сини очи и с руси, дълги коси. Беше по риза, разгърдено.

— Какво правиш тук? — запита го офицерът, като спря коня си.  
— Защо, не си избягал със семейството си?

— Аз нямам семейство — отвърна момчето. — Аз съм подхвърлено дете. Работя по малко на всички. Останах тук, за да видя войната.

— Видя ли да минават австрийци?

— От три дена не съм виждал.

Офицерът се позамисли; след това скочи от коня, остави войниците, извърнати към неприятеля, влезе в къщата и се качи на покрива. Къщата беше ниска, от покрива се виждаше само малка част от местността. „Трябва да се качим на дърветата“ — каза си офицерът и слезе.

Точно пред гумното се издигаше един много висок и тънък ясен, чийто връх се люлееше в синевата. Офицерът се замисли, погледна дървото, погледна войниците и след това изведнъж се обърна към момчето:

— Виждаш ли добре?

— Аз ли? — отвърна момчето. — Аз мога на една миля да видя врабче.

— Ще се качиш ли на върха на това дърво?

— На върха на това дърво ли? За половин минута ще се изкача.

— И ще можеш ли да ми кажеш какво виждаш оттам, има ли на оная страна австрийски войници, облаци прах, пушки да лъщят, коне?

— Разбира се, че ще мога.

— Какво искаш за тая услуга?

— Какво искам ли? — каза момчето усмихнато. — Нищо. Хубава работа! И после... ако беше за германците, за нищо на света. Но за нашите... Аз съм ломбардец.

— Добре. Качвай се.

— Ей сега, да си изуя обувката.

То си изу обувката, стегна си каиша на панталоните, хвърли шапката си в тревата и обгърна стъблото на ясена.

— Но почакай... — възкликна офицерът, като понечи да го задържи, обхванат от внезапен страх.

Момчето се обърна и го изгледа въпросително с хубавите си сини очи.

— Нищо — каза офицерът, — качвай се.

Момчето се покатери като котка.

— Гледайте пред себе си — извика офицерът на войниците.

След малко момчето стигна до върха на дървото. Обхванало с ръце стъблото, краката му бяха в листака, но гърдите му бяха открити. Слънчевите лъчи падаха върху русата му глава, която изглеждаше златна. Офицерът едва го виждаше — толкова малко беше момчето горе.

— Гледай направо и в далечината — извика офицерът.

За да вижда по-добре, момчето дръпна дясната си ръка от дървото и я сложи над очите си.

— Какво виждаш? — запита го офицерът.

Момчето се наведе към него и като сви ръката си във вид на тръба, отвърна:

— Двама души на коне по белия път.

— На какво разстояние оттук?

— На половин миля.

— Движат ли се?

— Стоят на едно място.

— Какво друго виждаш? — запита офицерът след минутно мълчание.

Момчето погледна вдясно. След това каза:

— Близо до гробищата, между дърветата, има нещо, което лыци. Изглежда, че това са щикове.

— Виждаш ли хора?

— Не. Сигурно са скрити в житото.

В тоя миг острият писък на един куршум мина високо във въздуха и замря далече зад къщата.

— Слизай, момче! — извика офицерът. — Видели са те. Не искам друго. Слизай!

— Не ме е страх — отвърна момчето.

— Слизай... — повтори офицерът. — Какво друго виждаш вляво?

— Вляво ли?

— Да, вляво.

Момчето протегна глава вляво. В тоя миг друг писък, по-остър и по на ниско от първия, проряза въздуха. Момчето цяло изтръпна.

— Дявол да ги вземе! — възкликна то. — С мене се заяждат!

Куршумът беше минал край него.

— Долу! — извика повелително и сърдито офицерът.

— Веднага слизам — отвърна момчето. — Но дървото ме пази бъдете сигурен. Вляво, искате да знаете, нали?

— Вляво — отвърна офицерът, — но слизай.

— Вляво — извика момчето, като издаде гърдите на тая страна, — дето е параклисът, струва ми се, че виждам...

Трети яростен писък мина високо и почти в същия миг момчето почна да се свлича надолу, като се задържа за миг за стъблото и клоните и след това падна надолу с разперени ръце.

— Проклятие! — извика офицерът, като се затича.

Момчето падна по гръб на земята и остана проснато с разперени ръце; струя кръв течеше от лявата страна на гърдите му.

Подофицерът и двама войници скочиха от конете си. Офицерът се наведе и разгърди ризата: куршумът беше проникнал в левия дроб.

— Умряло е! — възкликна офицерът.

— Не, живо е! — отвърна подофицерът.

— Ах, клето, храбро момче! — извика офицерът. — Не се бой, не се бой!

Но докато му казваше да не се бои и натискаше с носната си кърпа раната, момчето облеци очи и отпусна глава — беше умряло. Офицерът побледня и го загледа втренчено, След това го положи върху тревата, изправи се и пак го загледа. Подофицерът и двамата войници, застанали неподвижно, също го гледаха. Другите бяха извърнати към неприятеля.

— Клетото момче! — повтори тъжно офицерът. — Клето и храбро момче!

След това се приближи до къщата, откачи от прозореца трицветното знаме и покри с него като с погребален саван малкия мъртвец, като остави само лицето му открито. Подофицерът сложи от страна на умрялото момче обувките, шапката, тояжката и ножа му.

Постояха още малко смълчани. След това офицерът се обърна към подофицера и му каза:

— Ще изпратим от лазарета да го вземат. То умря като войник и войници ще го погребат.

След тия думи той изпрати с ръка на умрялото момче една целувка и извика:

— На конете!

Всички се метнаха на конете си, отрядът се съедини отново и пое своя път.

При залез слънце цялата линия на италианските предни постове напредваше към неприятеля и по същия път, по който бе минал сутринта кавалерийският отряд, настъпваше в две редици една голяма дружина от стрелци, която няколко дни преди това бе храбро оросила с кръв хълма Сан Мартино. Вестта за смъртта на момчето се беше вече разнесла сред войниците, преди да напуснат стана. Пътеката, покрай която течеше едно поточе, минаваше на няколко крачки от къщата. Когато първите офицери на дружината видяха малкия труп, проснат в

подножието на ясена и покрит с трицветното знаме, му отдадоха чест със саби. Един от тях се наведе над брега на поточето, целия покрит с цветя, откъсна две цветчета и ги хвърли върху него. Всички стрелци, които минаваха, късаха цветя и ги хвърляха върху умрялото момче. За няколко минути момчето бе покрито с цветя и офицерите и войниците, като минаваха, му изпращаха своя поздрав:

— Браво, ломбардче!

— Сбогом, момче! За тебе, русокосо момче! Да живее! Слава! Сбогом!

Един офицер му хвърли своя кръст за храброст, друг отиде да целуне челото му. И цветята продължаваха да валят върху босите му крака, върху окървавените му гърди, върху русата му глава.

А то си спеше там в тревата, покрито с трицветното знаме, с бледо, леко усмихнато лице. Клетото момче! То сякаш чуваше поздравите и беше доволно, че е дало живота си за своята Ломбардия.

## БЕДНИТЕ

29, ВТОРНИК

Да дадеш живота си за родната страна като ломбардчето е велика добродетел; но ти, сине, не пренебрегвай малките добродетели. Тая сутрин, като вървеше пред мене на връщане от училище, ти мина край една бедна жена, която държеше на колената си хилаво и бледно дете. Тя ти поиска милостиня. Ти я погледна и не й даде нищо, а в джоба си имаше пари. Слушай, синко, недей свиква да минаваш равнодушен край нищетата, която ти протяга ръка, и още по-малко покрай майка, която иска едно петаче за детето си. Помисли, че това дете може би е гладно, помисли за мъката на тая бедна жена. Представяш ли си колко отчаяно би плакала майка ти, ако някой ден се наложеше да ти каже: „Енрико, днес не мога да ти дам хляб!“ Когато аз дам на някой просяк едно петаче и той ми каже: „Бог да даде здраве на вас и на децата ви!“, ти не можеш да разбереш каква наслада дават на сърцето ми тия думи и благодарността, която чувствавам към тоя беден. Струва ми се, че наистина това пожелание ще ви запази здрави за много време, и се връщам в къщи доволна, като си мисля: „О, тоя беден ми даде много повече, отколкото аз на него!“

Е добре, направи така, че някой път да чуя това добро пожелание, предизвикано, заслужено от тебе, отделяй от време на време от малкото си пари по едно петаче, за да го пуснеш в ръката на някой старец без поддръжка, на някоя майка без хляб, на някое дете без майка. Бедните обичат милостинята на децата, защото не ги унижава и защото децата, които имат нужда от всички, приличат на тях. И затова около училищата винаги има бедни. Милостинята на един мъж е проява на милосърдие; но милостинята на едно

дете е едновременно проява на милосърдие и милувка. Разбираш ли? Все едно че от ръката му падат едновременно едно петаче и едно цвете. Помисли, че на тебе не липсва нищо, а на тях им липсва всичко; че докато ти искаш да бъдеш щастлив, за тях е достатъчно да не умрат. Помисли колко е ужасно, че сред толкова великолепни сгради по улиците, дето минават файтони и облечени в кадифе деца, има жени и деца, които нямат какво да ядат. Да нямат какво да ядат! Боже мой! Деца като тебе, добри като тебе, умни като тебе, които сред един голям град нямат какво да ядат, подобни на зверове, загубени в някоя пустиня! О, никога вече, Енрико, никога вече не минавай покрай някоя майка, която проси, без да сложиш в ръката ѝ едно петаче!

Майка ти

---

[1] Едно солдо е равна на пет чентезими, а един чентезим е равен на една наша стотинка. Б.пр. ↑



# ДЕКЕМВРИ

# ТЪРГОВЕЦЪТ

## 1, ЧЕТВЪРТЪК

Баща ми иска всеки ден през ваканцията да каня в къщи някои от другарите си или пък аз да отивам у някого, за да се сприятеля малко по малко с всички.

В неделя ще отида да се разходя с Вотини, добре облечения, който си глади винаги дрехите и който завижда толкова много на Дероси. Днес дойде в къщи Гарофи, оня високият и мършавият, с носа на кукумявка и с малките и хитри очи, които шарят навсякъде. Той е син на дрогерист. Голям чудак е. Винаги брои парите, които има в джоба си, смята много бързо на пръсти и без помощта на таблицата за умножение. И трупата пари, той вече има книжка от училищната спестовна каса. Разбира се, той не похарчва никога нито едно петаче и ако някой чентезим падне под чиновете, способен е да го търси цяла седмица. Той прави като свраките, казва за него Дероси. Всичко, каквото намери: похабени пера, унищожени пощенски марки, топлийки, парченца восък, всичко прибира. Той вече повече от две години събира пощенски марки и притежава стотици от всяка страна. Подрежда ги в един голям албум и след като го изпълни, ще го продаде на книжаря. При това книжарят му дава безплатно тетрадки, тъй като му води много деца в книжарницата. В училище търгува постоянно, всеки ден продава различни предмети, лотарийни билети, разменя един предмет срещу друг; после се разкайва за размяната и си иска обратно нещата. Купува нещо за две петачета, а го продава за четири, играе на пера и никога не губи; препродава стари вестници на тютюнопродавеца и има една тетрадка, дето отбелязва сделките си. Тя цялата е изпълнена със сборове и изваждания. В училище той се учи по-добре по смятане и ако желае да получи медал, то е само за да има безплатен вход за кукления театър. Той ми се нрави и ме забавлява.

Ние двамата играхме на пазар с грамове и теглилки. Той знае точните цени на всички неща, познава грамовете и прави бързо книжни фунии като бакалите. Казва, че щом свършел училище, щял да

си отвори дюкян. Щял да започне някаква нова търговия, измислена от него. Той остана много доволен, че му дадох чуждестранни пощенски марки и ми каза точно колко се продава всяка една за сбирка...

Преструвайки се, че чете вестник, баща ми го слушаше и се забавляваше. Джобовите на Гарофи винаги са натъпкани с дребни стоки, които той прикрива с връхната си черна дреха, и винаги изглежда замислен и зает като търговец. Но най му е присърце сбирката от пощенски марки.

Тя е неговото съкровище и за нея говори винаги, сякаш от нея ще извлече цяло богатство. Другарите го наричат скъперник и лихвар. Аз не. Аз го обичам, защото той ме учи на много неща, изглежда ми като възрастен човек. Корети, синът на продавача на дърва, казва, че той не би дал пощенските си марки, за да спаси живота на майка си. Баща ми не допуска това.

— Не бързай да го осъждаш — ми каза баща ми. — Той има тая страст, но има и сърце.

## СУЕТНОСТ

5, ПОНЕДЕЛНИК

Вчера ходих на разходка по алеята „Риволи“ с Вотини и баща му. Като минавахме по улица „Дора Гроса“, видяхме Старди, оня, който рита другарите си, когато го смущават. Той се беше изправил пред витрината на една книжарница, втренчил очи в една географска карта; и кой знае от колко време беше там, защото той учи и по улицата. И едва ни поздрави, тоя недодялан хлапак.

Вотини беше облечен добре, дори много добре. Той носеше ботуши от шевро, украсени с червен шев, връхна дреха с везба и копринени пискюлчета, бяла касторена шапка и часовник. И се надуваше като паун. Но неговата суетност трябваше тоя път да си изпати. След като изминахме доста дълго разстояние нагоре по алеята, оставили назад баща му, който вървеше бавно, ние се спряхме на една каменна скамейка до едно скромно облечено момче, което изглеждаше уморено и замислено, с наведена глава. Един мъж, който трябваше да е баща му, се разхождаше под дърветата, като четеше вестник. Седнахме. Вотини се настани между мене и момчето. Той се сети веднага, че е облечен добре и поиска да накара съседа си да му се възхити и да му завиди.

Той вдигна крака си и ме запита:

— Видя ли офицерските ми ботуши?

Той ме запита, за да накара момчето да го погледне, ала то не му обърна внимание.

Тогава той свали крака си и ми показа копринените си пискюлчета и като гледаше изпод вежди момчето, ми каза, че тия копринени пискюлчета не му харесвали и че искал да ги замени със сребърни копчета. Но момчето не погледна и пискюлчетата.

Тогава Вотини започна да върти на показалеца си прекрасната си бяла касторена шапка. Но момчето сякаш нарочно не удостои с поглед и шапката.

Вотини, който започна да се ядосва, извади часовника си, отвори го и ми показа колелцата. Но момчето не обърна глава.

— Позлатен ли е? — запитах го аз.

— Не, златен е — отвърна той.

— Но не ще е целият от злато — казах аз, — все ще има и сребро.

— Не! — възрази той. И за да принуди момчето да погледне, навря часовника в очите му и каза: — Я погледни и кажи, не е ли вярно, че целият е от злато?

Момчето отвърна сухо:

— Не знам.

— О, о! — възкликна Вотини, изпълнен с яд. — Каква надменност!

В това време се приближи до нас бащата на момчето, който чу думите на Вотини. Той изгледа Вотини, след това каза рязко на сина си: „Мълчи!“, и като се наведе над ухото на Вотини, добави: „Той е сляп“.

Вотини тропна, скочи на крака и погледна момчето в лицето. Зениците му бяха стъклени, без израз, без поглед.

Вотини се почувствува унижен. Той наведе очи към земята и не продума дума. После едва промълви:

— Съжалявам... не знаех.

Но сляпото момче, което разбра всичко, каза с блага и печална усмивка:

— О, няма нищо!

Е, Вотини е суетен, но няма лошо сърце. През време на цялата разходка той вече не се засмя.

## ПЪРВИ СНЯГ

10, СЪБОТА

Сбогом, разходки по „Риволи“! Ето хубавия приятел на децата! Ето първия сняг! От снощи вали на гъсти и едри парцали като ясминови цветове! Тая заран ни беше много приятно, като гледахме как снегът се удряше в стъклата и се трупаше по корнизите на прозорците; учителят също така гледаше и си потриваше ръцете. И всички се радвахме, като си мислехме за топките, за леда, който ще дойде по-късно, и за огъня в къщи. Само Старди не обръщаше внимание на снега: той беше притиснал юмруците си към слепите си очи, всецяло вдълбочен в урока.

Каква красота!

Каква радост бе на излизане! Всички тичахме по улицата, като викахме и махахме с ръце, пълнехме си шепите със сняг и цапахме в него като кученца във вода. Чадърите на родителите, които чакаха вън, бяха побелели, шлемът на общинския стражар също беше побелял и нашите чанти за няколко минути побеляха. Всички изглеждаха извън себе си от радост, дори Прекоси, синът на ковача, оня бледничкият, който никога не се смее, и Робети, оня, който спаси детето от омнибуса, и той, клетият, подскачаше с патериците си. Калабрийчето, което никога не бе пипало сняг, си направи една топка и започна да я яде като праскова. Кроси, синът на зеленчукопродавачката, си напълни със сняг чантата. Зидарчето пък ни разсмя до пръсване, когато баща ми го покани да дойде утре у нас: устата му беше пълна със сняг и то като не смееше нито да го изплюе, нито да го глътне, стоеше така посрамено, без да продума дума.

Учителите също така излизаха от училище бързешком, като се смееха. Моята учителка от първи клас, клетата, също бързаше по снега, като пазеше лицето си със зеления си шал и кашляше. В това време стотици момчета от съседното училище крещяха и тичаха по белия килим, а учителите, прислужниците и дежурният викаха:

— В къщи! В къщи!

А снегът се сипеше по мустаците и брадите им, като проникваше дори в устните им. Но и те се смееха, като гледаха как весело учениците посрещат зимата...

„Вие посрещате радостно зимата, но има деца, които нямат нито дрехи, нито обувки, нито огън. Има хиляди други, които слизат в селата, като изминават дълъг път, носейки в премръзналите си ръце по някое дърво, за да затоплят училището. Има стотици училища, почти заровени в снега, голи и мрачни като пещери, където децата се задушават от пушек или зъбите им тракат от студ. Те гледат с ужас белите парцали, които непрекъснато падат и се натрупват върху далечните им колиби, заплашени от лавините. Вие посрещате радостно зимата, деца. Помислете за хилядите създания, на които зимата носи нищета и смърт.“

Баща ти

# ЗИДАРЧЕТО

1, НЕДЕЛЯ

Зидарчето дойде днес в ловджийски дрехи, износени от баща му и след това прекроени, със следи от вар и гипс. Баща ми желаше дори повече от мене да дойде то у нас. Какво удоволствие ни направи! Щом влезе, то си свали баретката, овлажняла от снега, и я пъкна в джобчето си; след това пристъпи напред с нехайната походка на уморен работник, като обръщаше насам и натам облото си като ябълка лице, със сплескан нос. Когато влезе в трапезарията, то хвърли поглед върху мебелите и като спря очите си върху една малка картина, която представлява Риголето, един гърбав смешник, направи „заешка муцуна“. Човек не може да не се засмее, като го види да прави „заешка муцуна“.

Започнахме да играем с кубчета. То умее да прави извънредно сръчно кули и мостове, които сякаш по някакво чудо не падат; и всичко прави съвсем сериозно, с търпеливостта на възрастен човек. Между една кула и друга ми разправи за семейството си. Те живеели в едни таван. Баща му посещавал вечерно училище, за да се научи да чете, а майка му била от Биела. Разбира се, те сигурно го обичат, защото е облечено като бедно дете, ала с топли, добре закърпени дрехи и вратовръзката му е вързана добре от ръцете на майка му. Баща му, каза ми то, бил грамаден човек, който едва се промъквал през вратите, но бил добър и винаги наричал сина си „заешка муцуна“. Ала синът е дребен.

В четири часа закусихме заедно, седнали на канапето. Когато станахме, аз посегнах да изчистя облегалото, изцапано с бяло от палтото на Зидарчето, но татко не ми даде — той ми хвана ръката и го изчисти после сам, без да го види някой. Като играехме, едно копче от палтото на Зидарчето се откъсна и майка ми го заши. То се изчерви и гледа как майка ми го шиеше. То беше толкова учудено и смутено, че едва си поемаше дъха.



След това му дадох да разгледа албуми с карикатури. Без да забележи, то подражаваше толкова добре гримасите на нарисуваните лица, че и баща ми се смееше.

Зидарчето беше толкова доволно, когато си тръгна, че забрави да си сложи на главата баретката. Когато стигна на площадката на стълбата, за да ми покаже благодарността си, направи ми още веднъж „заешка муцуна“. То се нарича Антонио Рабуко, на осем години и осем месеца е...

„Знаеш ли, синко, защо не ти дадох да изчистиш канапетото? Защото да го изчистиш в негово присъствие, щеше да бъде все едно да го укориш, задето го е изцапало. И това нямаше да бъде хубаво, защото не го направи нарочно и защото го направи с дрехите на баща си, който ги е напращил с гипс, когато е работел. А онова, което полепва по дрехите, когато човек работи, не е мръсотия, може да бъде прах, вар, лак, всичко, каквото поискаш, но не мръсотия. Работата не омърсява човека. Не казвай никога за някой работник, който се връща от работа, че е мръсен. Трябва да казваш, че по дрехите му има белези и следи от неговия труд. Не забравяй това. И обичай Зидарчето, първо, защото е твой другар, и после, защото е син на работник.“

Баща ти

## СНЕЖНАТА ТОПКА

16, ПЕТЪК

Снегът все вали, вали. Тая заран на излизане от училище се случи нещо лошо. Ято деца, едва изскочили на булеварда, започнаха да се замерят с топки от оня воден сняг, който ги прави твърди и тежки като камък. Много хора минаваха по плочника.

Един господин извика:

— Престанете, уличници!

И тъкмо в тоя миг се чу остър вик от другата страна на улицата и видяхме един старец без шапка, който се олюляваше, покрил лицето си с ръце. До него едно момче викаше:

— Помощ! Помощ!

Веднага се притекоха хора от всички страни. Старецът беше ударен с топка в окото. Всички деца се пръснаха като стрели.

Аз стоях пред книжарницата, дете беше влязъл баща ми, и видях как неколцина от моите другари дойдоха тичешком, размесиха се между хората, които бяха около мене, и си дадоха вид, че гледат във витрините. Между тях бяха Гароне с обичайното хлебче в джоба, Корети, Зидарчето и Гарофи, събирачът на пощенски марки. През това време около стареца се събра цяла тълпа. Един стражар и неколцина граждани тичаха насам-натам, заплашваха и питаха:

— Кой? Кой беше? Ти ли? Кажете, кой беше? И гледаха ръцете на децата дали са измокрени от сняг.

Гарофи беше до мене. Забелязах, че цял трепереше и лицето му беше бледо като на мъртвец.

— Кой е? Кой беше? — продължаваха да викат хората.

Тогава Гароне каза тихо на Гарофи:

— Хайде, иди да кажеш, че си ти. Ще бъде подло да оставиш да хванат някой друг.

— Но аз не го направих нарочно! — отвърна Гарофи, като трепереше като лист.

— Няма значение, изпълни си дълга — настоя Гароне.

— Но нямам кураж!

— Дай си кураж, аз ще те придружа.

През това време стражарят и гражданите викаха все по-високо:

— Кой? Кой беше? Едно стъкло от очилата му влязло в окото.

Ослепили човека! Разбойници!

Аз помислих, че Гарофи ще падне на земята.

— Ела — каза му решително Гароне, — аз ще те защита — и като го хвана за ръката, бутна го напред, подкрепяйки го като болник.

Хората видяха и разбраха и няколко души се затекоха с вдигнати юмруци. Но Гароне застана по средата и извика:

— Десет души се нахвърляте срещу едно дете?!

Тогава гражданите се спряха и един общински стражар хвана Гарофи за ръката и го отведе, като си проправяше път през тълпата, в една продавница на тестени изделия, дето бяха подслонили ранения старец. Щом го видях, аз познах веднага стария чиновник, който живее с племенника си на четвъртия етаж в нашата къща. Бяха го настанили на един стол, с носна кърпа на очите.

— Аз не го направих нарочно! — повтаряше Гарофи през сълзи, здравата изплашен. — Аз не го направих нарочно!

Двама-трима души го тласнаха силно в дюкяна, като извикаха:

— На колене! Искай прошка! — и го повалиха на земята.

Но две силни ръце веднага го изправиха на крака и един решителен глас каза:

— Не, господа! — Беше нашият директор, който бе видял всичко. — Понеже има смелостта да си признае, никой няма право да го унижава.

Всички мълчаха.

— Поискай прошка! — каза директорът на Гарофи.

Гарофи се разплака и прегърна колената на стареца, а той намери главата му с ръка и помилва косите му.

Тогава всички казаха:

— Върви си, момче, върви си в къщи!

Баща ми ме измъкна от тълпата и из пътя ми каза:

— Енрико, в подобен случай би ли имал смелостта да изпълниш дълга си, да признаеш вината си?

Аз му отговорих утвърдително.

И той добави:

— Дай ми думата си на сърцато и честно момче!  
— Давам ти я, татко!

## УЧИТЕЛКИТЕ

17, СЪБОТА

Днес Гарофи очакваше изплашен, че ще бъде хубаво насолен от учителя. Но учителят не се яви и понеже отсъствуваше и помощникът, дойде да ни предаде урок госпожа Кромии, най-възрастната от учителките, която има двама големи сина и е учила да четат и пишат много от госпожите, които сега идват да придружават децата си в училище „Гарети“. Днес тя беше тъжна, защото единият ѝ син е болен. Щом я видяха, учениците почнаха да шумят, но тя бавно и спокойно каза:

— Уважавайте белите ми коси. Аз не съм само учителка, аз съм и майка.

След това никой не посмя да приказва, дори нахалният Франти се задоволи да ѝ се подиграва скришно.

В класа на Кромии бе изпратена Делкати, учителката на брат ми, а на мястото на Делкати — оная, която наричат Монахинята, защото винаги е облечена в черно и носи черна престилка. Лицето ѝ е дребно и бяло, косите винаги пригладени, очите много светли и гласът толкова слаб, че когато говори, сякаш шепне молитви. И нищо не ѝ се разбираше, казва майка ми. Макар че е много кротка и боязлива, със слаб и равен глас, който едва се чува, макар че не вика и не се гневи, държи децата тихи и най-буйните навеждат глава, щом ги предупреди само с пръст; в нейния клас е тихо като в черква и поради това също я наричат Монахинята.

Но има една друга, която също ми харесва: учителката на първи клас, паралелка № 3. Тя е млада, с розово лице, на което има две хубави трапчинки. На малката си шапка има голямо червено перо, а на шията си носи малък кръст от жълто стъкло. Тя е винаги весела, държи класа си весел, винаги се усмихва и винаги вика със сребърния си глас така, сякаш пее.

За да въдвори тишина, тя удря по масата с пръчка или пък пляска с ръце. Когато децата излязат, тя тича като момиченце подир едно или

друго, за да ги подреди в редица. На едно вдига яката, на друго закопчава копчетата на палтото, за да не настинат, и ги придружава чак до улицата, за да не се сбият, моли родителите да не ги наказват в къщи и носи хапчета на ония, които кашлят. Тя заема маншона си на ония, на които е студено. Най-малките я безпокоят постоянно — те я милват и искат да ги целува, като дърпат воала и наметката ѝ; но тя ги оставя да правят каквото искат и целува всички, като се смее. В къщи се връща всеки ден разрошена и с пресипнал глас, запъхтяна и доволна, с хубавите си трапчинки и с червеното си перо. Тя предава и рисуване на момичетата и поддържа със своя труд майка си и един брат.

## В ДОМА НА РАНЕНИЯ

16, НЕДЕЛЯ

При учителката с червеното перо учи племенничето на стария чиновник, когото Гарофи удари в окото със снежна топка. Ние го видяхме днес в къщата на чичо му, който го гледа като свой син. Аз бях свършил преписването на месечния разказ „Малкият флорентински писар“, който учителят ми даде да препиша, когато татко ми каза:

— Да идем на четвъртия етаж да видим как е окото на оня господин.

Влязохме в една почти тъмна стая, в която старецът седеше на леглото, подпрян с много възглавници. До главата му бе седнала жена му, а в един ъгъл се забелязваше неговият племенник. Окото на стареца беше превързано. Той остана много доволен, като видя баща ми, покани ни да седнем и ни каза, че бил по-добре, че окото му не само не било загубено, но след няколко дни щял да бъде излекуван.

— Това беше едно нещастие — добави той. — Съжалявам за уплахата на онова клето момче.

След това ни заговори за лекаря, който трябвало да дойде в тоя час. Тъкмо в тоя момент звънецът иззвъня.

— Лекарят е — каза госпожата.

Вратата се отваря... И кого виждам? Гарофи с дългото си палто, изправен на прага, с наведена глава, не смее да влезе.

— Кой е? — пита болният.

— Момчето, което хвърли топката — отвръща баща ми.

Тогава старецът каза:

— О, клето дете, ела, ела! Ти идваш да се осведомиш за състоянието ми, нали? По-добре съм, бъди спокоен, по-добре, почти съм излекуван. Ела тука.

Смутен, Гарофи се приближи до леглото, като правеше усилие да не заплаче. Старецът го помилва, но той не можеше да говори.

— Благодаря ти — каза старецът, — хайде иди да кажеш на баща си и на майка си, че всичко върви добре, да не се тревожат вече.

Но Гарофи не се помръдна, той сякаш искаше да каже нещо, но не смееше.

— Какво искаш да ми кажеш?

— Аз... нищо.

— Е добре, сбогом, довиждане, момче; иди си с мир в сърцето.

Гарофи отиде до вратата, но се спря и се обърна назад към племенника, който вървеше подир него и го гледаше с любопитство. Изведнъж той извади изпод палтото си някакъв предмет и го пхна в ръката на момчето, като му каза бързо:

— За тебе е! — и дим да го няма.

Момчето занесе увития предмет на чичо си. Отгоре бе написано: „Подарявам ти го.“ Погледнаха вътре и възкликнаха от удивление. Това беше прочутият албум с неговата сбирка от пощенски марки. Гарофи бе донесъл сбирката, за която говореше винаги, на която възлагаше толкова надежди и която му струваше толкова усилия; тя беше неговото съкровище, половината от живота му. Клетото момче! Сега то я подаряваше в замяна на прошката.



## МАЛКИЯТ ФЛОРЕНТИНСКИ ПИСАР

### МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

Той беше ученик в четвърти клас. Беше прелестно дванайсетгодишно флорентинче с черни коси и бяло лице, най-големият син на един чиновник по железниците, който имаше голямо семейство и малка заплата и поради това живееше в оскъдица. Баща му го обичаше много и беше добър и снизходителен към него. Снизходителен във всичко освен в училищните работи. В това отношение той беше много взискателен и строг, защото синът му трябваше да се подготви да заеме скоро някоя служба, за да помага на баща си. И за да можеше скоро да стане нещо от него, той трябваше да се труди много в кратко време.

И макар че момчето се учеше добре, бащата постоянно го увещаваше да учи.

Бащата беше вече в напреднала възраст, а и многото работа го беше предивременно състаряла. Все пак, за да посреща нуждите на семейството си, освен многото работа, която му налагаше службата, вземаше още оттук-оттам и извънредна работа за преписване и прекарваше голяма част от нощта на масата. Напоследък той се беше условил с една издателска къща, която издаваше вестници и книги на сvezки, да написва адресите на абонатите и за петстотин адреса, написани с едри и правилни букви, получаваше три лири. Но тая работа го изморяваше и той се оплакваше често, когато обядваше със семейството си.

— Очите ми си отиват — казваше той, — тая нощна работа ме съсипва.

Един ден синът му каза:

— Татко, нека работя аз вместо тебе; ти знаеш, че пиша точно като тебе.

Но бащата му отвърна:

— Не, синко. Ти трябва да учиш. Твоето училище е много по-важно от моите адреси. Съвестно ми е да ти открадна дори един час. Благодаря ти, но не искам и не ми говори повече за това.

Момчето знаеше, че по тия работи беше безполезно да настоява пред баща си и не настоя. Но ето какво направи. То знаеше, че баща му преставаше да пише точно в полунощ и излизаше от работната си стаичка, за да отиде в спалнята. Понякога то го чуваше: след като часовникът удареше дванайсет, баща му ставаше веднага от стола и тръгваше с бавни стъпки към спалнята.

Една нощ то чака, докато баща му си легна, облече се тихо, отиде на пръсти в стаичката, запали газената лампа, седна на масата, върху която имаше куп бели листове със списъка на адресите, и започна да пише, като имитираше точно почерка на баща си. То пишеше с добро желание, радостно, но и с малко страх. Написаните листове се трупаха и от време на време то оставяше писалката, за да си потърка ръцете, и след това почваше отново с още по-голямо усърдие, като се заслушваше и се усмихваше. То написа сто и шестдесет адреса: една лира! Тогавя спря, остави писалката, откъдето я беше взело, угаси лампата и се върна на пръсти в леглото си.

Тоя ден на обед бащата седна на масата в добро настроение. Той не беше забелязал нищо. Той работеше механически, като измерваше работата на часове и си мислеше за друго; написаните листове преброяваше на следния ден. Той седна на масата в добро настроение и като удари с ръка сина си по рамото, каза:

— Баща ти е още добър работник, какъвто го смятате! Снощи за два часа извърших една трета повече работа, отколкото друг път. Ръката е още пъргава и очите изпълняват дълга си.

И Джулио, доволен, без да издаде нещо, си каза: „Клетият татко, освен печалбата аз му давам и задоволството да се смята подмладен. Карай, не бой се!“

Насърчен от добрия си успех, следната нощ, като удари дванайсет часа, Джулио пак отиде да работи. И така направи няколко нощи. И баща му не забелязваше нищо. Само веднъж, на вечеря, той възкликна:

— Странно, колко много газ се харчи в тая къща от късо време насам!

Джулио изтръпна; но баща му не каза друго. И нощната работа продължи.

Но като прекъсваше така съня си всяка нощ, Джулио не почиваше достатъчно, заран ставаше от леглото изморен и вечер,

когато подготвяше уроците си, с мъка държеше очите си отворени. Една вечер, за пръв път през живота си, заспа върху тетрадката си.

— Воля! Воля! — извика баща му. — На работа! Джулио се стресна и се залови за работа. На следната вечер и през следващите дни стана същото, дори нещо по-лошо. Той дремеше над учебниците си, сутрин ставаше по-късно от друг път, уроците си учеше без желание, сякаш не му се учеше. Баща му започна да го наблюдава, след това да се замисля и накрай да го кори — нещо, което не бе принуждаван никога да прави.

— Джулио — каза му той една сутрин, — ти криеш нещо от мене, ти не си вече такъв, какъвто беше преди. Това не ми харесва. Внимавай, всичките надежди на семейството са в тебе. Аз съм недоволен от теб, разбираш ли?

При тоя укор, първия истински строг укор, който му се отправяше, момчето се разтревожи: „Да — каза си той — вярно е; така не може да продължава; трябва да се тури край на измамата.“

Но вечерта през същия тоя ден баща му каза на вечерята много весело:

— Знаете ли, че от адресите тоя месец спечелих трийсет и две лири повече, отколкото през миналия месец?

И при тия думи той извади изпод масата една книжна фуния с бонбони, които бе купил, за да отпразнува с децата си извънредната печалба, и които всички посрещнаха с ръкопляскане. Тогава Джулио се насърчи и си каза: „Не, клети татко, аз няма да престана да те мамя; аз ще направя по-големи усилия да уча през деня, но ще продължа да работя нощем за теб и за другите.“

И бащата добави:

— Трийсет и две лири повече! Доволен съм... но тоя тук — и посочи Джулио, — тоя е, който ми създава неприятности.

Джулио посрещна мълчаливо укора, като преглътна двете сълзи, които бяха готови да се отронят; но в същото време усети в сърцето си голяма наслада.

И продължи да работи усилено. Но към умората се прибавяше нова умора и за него ставаше все по-трудно да издържа. Така изминаха два месеца. Бащата продължаваше да кори сина си и да го гледа все по-навъсено. Един ден отиде да поиска сведения от учителя, който му каза:

— Да, учи се, защото е способен. Но няма вече предишното добро желание. Дреме, прозява се, разсеян е. Съчиненията му са кратки, нахвърляни набързо, с лош почерк. О, той би могъл да се учи много, много по-добре!

Вечерта бащата дръпна момчето настрана и му каза такива тежки думи, каквито то не бе чувало никога.

— Джулио, ти виждаш, че аз работя, че съсипвам живота си за семейството. Ти не ми помагаш. Ти не милееш за мене, нито за братята си и майка си!

— Ах, не! Не говори така, татко! — извика синът разплакан и отвори уста да признае всичко.

Но баща му го прекъсна, като каза:

— Ти знаеш положението на семейството ни; знаеш, че са необходими добра воля и жертви от страна на всички. Аз самият, както виждаш, съм принуден да удвоявам работата си. Разчитах, че тоя месец ще получа извънредно възнаграждение от сто лири, но тая сутрин узнах, че няма за получа нищо!

При тая новина Джулио веднага потисна дълбоко в себе си изповедта, която беше готова да се излее от душата му, и повтори решително на себе си: „Не, татко, аз няма да ти кажа нищо; ще запазя тайната, за да мога да работя за тебе. За мъката, която ти причинявам, ще ти се отплатя другояче. За училището ще уча достатъчно, за да мога да преминавам в по-горен клас. Важното за мене е да ти помагам да изкарваш прехраната ни и да облекчавам труда ти, който те убива.“

И той продължи да работи. Изминаха още два месеца на нощен труд и дневна изтощеност, на отчаяни усилия от страна на сина и на горчиви укори от страна на бащата. Но най-лошото беше, че бащата постепенно изстиваше към сина си, говореше с него рядко, сякаш го смяташе за пропаднал син, от когото не можеше нищо да се очаква, и избягваше дори да срещне погледа му.

Джулио виждаше това и страдаше и когато баща му обръщаше гръб, той му изпращаше скритом целувка с чувството на тъжна и състрадателна нежност. Разяждан от мъката и изтощителния труд, той слабееше и бледнееше и биваше принуден все повече да занемарява уроците си. Разбираше добре, че един ден трябваше да се тури край на това и всяка вечер си казваше: „Тая нощ няма да стана!“ Но щом часовникът удареше дванайсет, в момента, когато трябваше да утвърди

енергично намерението си, той започваше да изпитва угризения на съвестта, струваше му се, че ако остане в леглото, ще измени на дълга си, ще открадне една лира от баща си и семейството си. И той ставаше пак, като си мислеше, че някоя нощ баща му ще се събуди и ще го изненада или че ще забележи случайно измамата, като преброи два пъти написаните адреси; и тогава всичко ще свърши естествено, без стъпка от негова страна, каквато той нямаше смелост да направи. И продължаваше нощната работа.

Но една вечер като вечеряха, бащата изрече думи, които бяха решителни за него. Майка му го погледна и понеже видът му ѝ се стори по-болезнен от друг път, му каза:

— Джулио, ти си болен.

След това тя се обърна към бащата и каза тревожно:

— Джулио е болен. Погледни го колко е бледен! Джулио, какво ти е?

Бащата го погледна бегло и каза:

— Лошото съзнание се отразява зле върху здравето. Той не беше такъв, когато беше прилежен ученик и сърдечен син.

— Но той е зле! — възкликна майката.

— Не ме е грижа вече! — отвърна бащата.

Тия думи пронизаха като нож сърцето на клетото момче. Ах, не го е вече грижа! Баща му, който някога потреперваше само като го чуеше, че кашля! Значи не го обича вече, сега няма вече съмнение, той е мъртъв за сърцето на баща си... „Ах, не, татко — каза си със свито от мъка сърце, сега наистина е свършено, без твоята любов аз не мога да живея, аз ще ти кажа всичко, няма да те мамя вече, ще се уча като преди. Да става каквото ще, стига да ме обикнеш отново, клети татко! О, тоя път съм уверен в решението си!“

Въпреки това през нощта той стана пак повече по силата на навика, отколкото поради друго. И след като вече бе станал, той поиска да отиде да се сбогува, да види пак за няколко минути в тишината на нощта за последен път стаичката, в която бе свършил тайно толкова много работа, със сърце, пълно със задоволство и нежност. И когато се озова отново на масата със запалена лампа и видя белите листове, върху които нямаше вече да пише ония имена на градове и хора, които вече знаеше наизуст, бе обхванат от голяма скръб и с поривисто

движение грабна писалката, за да започне отново работата, с която беше свикнал. Но като протегна ръката си, блъсна една книга и книгата падна. Той изтръпна. Ако баща му се събуди! Разбира се, нямаше да го завари, че върши нещо лошо, той сам бе решил да му каже всичко; но все пак... Да чуе, че неговите стъпки се приближават в мрака... да бъде заварен в тоя час, в тая тишина... и майка му би се събудила и изплашила... За пръв път Джулио си помисли, че баща му, като узнае всичко, ще изпита унижение пред сина си... и всичко това почти го ужаси. Той се послуша с притаен дъх... Не чу шум. Подслуша на ключалката на вратата, която беше зад гърба му — нищо. Цялата къща спеше. Баща му не беше чул. Той се успокои. И започна да пише. Листовете с адресите се трупаха едни върху други. Той чу отмерените стъпки на общинските стражари долу по пустата улица; след това шум от файтон, който изведнъж спря; след известно време се разнесе шумът на редица коли, които минаваха бавно: след това настъпи дълбока тишина, нарушавана от време на време от далечния лай на куче. И той пишеше, пишеше. А през това време баща му беше зад него. Той стана, като чу падането на книгата, и почака сгоден момент: шумът от колите заглуши стъпките му и лекото скърцане на вратата. И той беше там — с побелялата си глава над черната главичка на Джулио. Като видя плъзгането на перото върху белите листове, в миг отгатна всичко, спомни си всичко, разбра всичко и отчаяно разкаяние и безкрайна нежност изпълниха душата му и го приковаха над детето му. Изведнъж Джулио нададе остър вик — две треперещи ръце бяха стиснали главата му.

— О, татко, татко, прости ми, прости ми! — извика Джулио, като позна баща си по плача му.

— Ти ми прости! — отвърна бащата, като ридаеше и покриваше челото му с целувки. — Аз разбрах всичко, знам всичко, аз ти искам прошка, свето мое създание. Ела, ела с мене!

И той го отведе или по скоро отнесе в леглото на събудената му майка, хвърли ѝ го в обятията и каза:

— Целуни тоя ангел-син, който от три месеца не спи и работи за мене, а аз му измъчвам сърцето, на него, който ни изкарва хляба!

Майката го притисна, без да може да проговори. После каза:

Върви спи, дете мое, върви спи и почивай! Занеси го в леглото — обърна се тя към мъжа си.

Бащата взе Джулио на ръце, отнесе го в стаята му и го сложи в леглото, като се задъхваше и го милваше.

— Благодаря, татко — повтаряше синът, — благодаря, но иди да си легнеш и ти. Аз съм доволен, иди да си легнеш, татко.

Но баща му искаше да го види заспал. Той седна до леглото, хвана му ръката и му каза:

— Спи, спи, сине мой!

Изтощен, Джулио най-сетне заспа и спа много часове, наслаждавайки се за пръв път след толкова месеци на спокоен сън, изпълнен с приятни сънища. Когато отвори очи, слънцето беше вече отдавна изгряло. Най-напред усети, а след това видя бялата глава на баща си, опряна върху ръба на малкото легло.

Бащата бе прекарал нощта така, с чело близо до сърцето на Джулио, и още спеше.

## ВОЛЯ

28, СРЯДА

От нашия клас само Старди има сила да извърши това, което е извършил малкият флорентинец. Тая заран станаха две събития в училище. Гарофи щеше да полудее от радост, че му върнаха албума с три пощенски марки от република Гватемала в прибавка, каквито търсеше от три месеца. Старди пък получи втора награда. Старди е пръв в класа след Дероси! Всички останаха учудени. Кой би казал това през октомври, когато баща му го доведе в училище загърнат в онова грамадно зелено палто и каза на учителя пред всички: „Имайте голямо търпение, защото е много тъпа глава!“

Отначало всички го наричаха дървена глава. Но той каза: „Или ще пукна, или ще успея“.

И се залови да учи здравата; и учеше денем и нощем, в къщи, в училището, на разходка, със стиснати зъби и свити юмруци, търпелив като вол, упорит като катър, без да обръща внимание на подигравките, като отвърщаше с ритници на тия, които го безпокояха. И тая дебела глава надмина всички.

Той не разбираше нищо от смятане, съчиненията му изобилствуваха с грешки, не можеше да запомни едно изречение. А сега решава задачите, пише правилно и пее уроците си като песен. Човек може да отгатне желязната му воля по външността му — той е нисък, набит, с четвъртита глава и просто без врат, с къси и дебели ръце и с груб глас. Той се учи дори от късовете вестници и от театралните афиши. И винаги когато има десет петачета, си купува книга. Вече си е подредил малка библиотека и веднъж, когато беше в добро настроение, се изгърва да ми каже, че щял да ме заведе в къщи, да я видя. Той не говори с никого, не играе с никого, винаги е на чина с юмруци на слепите очи, неподвижен като скала и заслушан в учителя.

Колко трябва да се е трудил, клетият Старди. Макар че беше нетърпелив и в лошо настроение, тая заран учителят, когато раздаваше медалите, му каза:



— Браво, Старди! Който постоянствува, побеждава.

Но той не изглеждаше никак възгордян, не се усмихна, и щом се върна на чина с медала си, подпря с юмруци слепите си очи и стана по неподвижен и по-внимателен отпреди.

Но най-забавното стана на излизане, когато го чакаше баща му — дебел и нисък като него, с едро лице и груб глас. Той не очакваше този медал и не искаше да повярва, та трябваше учителят да го увери. Тогава той се засмя радостно и удари сина си с ръка по тила, като каза високо:

— Браво, бе тиквеник! — и го гледаше смаян, като се усмихваше.

Всички се усмихвахме с изключение на Старди. Той мислеше вече за утрешните уроци.

## ПРИЗНАТЕЛНОСТ

31, СЪБОТА

Уверен съм, че твоят другар Старди не се оплаква никога от учителя си. „Учителят беше в лошо настроение, нетърпелив“ — ти казваш това с тон на негодувание. Помисли ли колко пъти ти сам си проявявал нетърпеливост и към кого? Към баща си и към майка си, към които твоята нетърпеливост е престъпление. Твоят учител има право понякога да бъде нетърпелив! Помисли от колко години се труди той за децата. И ако между тях е имало много сърдечни и любезни, имало е и твърде много непризнателни, които са злоупотребявали с добрината му и не са признавали труда му, като са му причинявали повече огорчения, отколкото задоволство. Помисли, че и най-светият човек на земята, поставел на неговото място, може понякога да бъде побеждаван от гнева. И после, ако знаеше колко пъти учителят идва да преподава болен само защото болестта му не е достатъчно тежка, за да отсъства! Той е нетърпелив, защото страда, и за него е голяма мъка да вижда, че вие не забелязвате болестното му състояние и злоупотребявате с него! Уважавай и обичай учителя си, синко! Обичай го, защото баща ти го обича и почита; защото той посвещава живота си на толкова много деца, които ще го забравят; обичай го, защото ти просвещава ума и ти възпитава душата; защото един ден, когато станеш мъж и няма да бъдем вече на света нито аз, нито той, неговият образ често ще ти се явява в паметта до моя и тогава ще видиш израза на скръб и умора върху доброто му, благородно лице, на които сега не обръщаш внимание. Ще си го спомниш и ще изпиташ мъка дори след трийсет години; и ще се срамуваш, ще изпитваш скръб, че не си го обичал, че си се отнасял зле към него. Обичай учителя си,

защото той принадлежи към едно голямо семейство от петдесет хиляди основни учители, пръснати из цяла Италия, които са духовни бащи на милионите деца, които растат до тебе; недостатъчно признати и зле възнаградени работници, които подготвят за страната ни един по-добър народ. Аз няма да бъда доволен от любовта ти, която храниш към мене, ако не я проявяваш към всички, които ти правят добро. А между тях твоят учител е първият след родителите ти. Обичай го, както би обичал моя брат; обичай го, когато те милва и когато те кори, когато е справедлив и когато ти се струва, че е несправедлив, обичай го, когато е весел и любезен, и още повече го обичай, когато го видиш печален. Обичай го винаги. И произнасяй винаги с почит името учител, което след това на бащата е най-благородното и най-сладкото име, което може един човек да даде на друг.

Баща ти

# ЯНУАРИ

## ЗАМЕСТНИК-УЧИТЕЛЯТ

### 4, СРЯДА

Баща ми имаше право: учителят ми беше в лошо настроение, защото не бил добре със здравето. И действително от три дни вместо него идва заместникът, оня, дребният, без брада, който изглежда като младеж. Тая сутрин се случи нещо лошо. През първия и втория ден учениците дигаха шум, защото заместникът е много търпелив и се задоволяваше само да им казва:

— Пазете тишина, пазете тишина, моля ви се! Но тая сутрин бе прехвърлена мярката. Такъв шум се дигаше, че вече не се чуваха думите му. Той предупреждаваше, молеше, но напразно. Два пъти директорът надникна от вратата. Но щом си отидеше, шумът нарастваше като на пазара. Гароне и Дероси много пъти се обръщаха и правеха знаци на другарите си да мируват, защото беше срамота. Но никой не им обръщаше внимание. Само Старди стоеше мирен, с лакти на чина и с юмруци на слепите си очи, и мислеше може би за прочутата си библиотека. Гарофи пък, оня с нос като кука, правеше списък на желаещите да участвуват срещу два чентезима в лотарията за една джобна мастилница. Другите бърбеха и се смееха, звъняха с върховете на писци, забити в чиновете, и си хвърляха с ластиците на чорапите сдъвкани парченца хартия. Заместникът хващаше за ръката ту един, ту друг, раздрусваше го, а един изправи до стената — напразно. Той не знаеше вече какво да прави и току се молеше:

— Но защо правите така? Искате да ми навлечете някое мъмрене ли?

След това удряше с юмруци по масата и викаше с гневен и плачлив глас:

— Тишина! Тишина! Тишина!

На човек му ставаше жално, като го слушаше. Но шумът растеше непрекъснато.

Франти му хвърли една книжна стрела, неколцина мяукаха като котки, други се удряха с ръка по главата. Бъркотията не се поддаваше

на описание. Неочаквано влезе слугата и каза:

— Господин учителю, директорът ви вика.

Учителят стана и излезе бързо, като направи отчаян жест.

Тогава врявата стана по-силна. Но изведнъж Гароне скочи с изкривено лице и със стиснати юмруци и извика със задавен от гняв глас:

— Престанете! Вие сте животни! Злоупотребявате, защото е добър. Ако ви смазваше кокалите от бой, щяхте да си свивате опашката. Вие сте стадо подлеци. Първият, който му се подиграе, ще го чакам въвн, ще му строша зъбите, заклевам се, ще го направя дори пред очите на баща му.

Всички млъкнаха. Ах, колко беше хубаво да гледаш Гароне с пламтящите му очи! Приличаше на разярено лъвче. Той изгледа един по един най-дръзките, и всички наведоха глави.

Когато заместникът се върна със зачервени очи, не се чуваше дори нечие дихание. Той остана смаян. Но по-късно, като видя Гароне, още цял пламнал и треперещ от гняв, разбра всичко и му каза с голяма любов, както би казал на брата си:

— Благодаря ти, Гароне.

## БИБЛИОТЕКАТА НА СТАРДИ

Ходих у Старди, който живее срещу училището. И наистина изпитах завист, като видях библиотеката му. Той не е богат и не може да си купува много книги; но пази грижливо учебниците си и книгите, които му подаряват неговите родители. Всичките пари, които му дават, харчи само за книги. По тоя начин си е стъкмил една малка библиотека. Когато баща му забелязал, че синът му има тая страст, той му купил една хубава етажерка от орехово дърво със зелена завеска и дал да се подвържат почти всички книги в такива цветове, каквито се харесвали на него. Сега той потегля една връв, зелената завеса се дръпва и се виждат три редици книги от всякакъв цвят, всички в ред, лъскави, с позлатени заглавия. Имаше разкази, пътешествия, стихотворения, а също и с илюстрации. Той умее да съчетава добре цветовете, поставя белите томове до червените, жълтите до черните, сините до белите, така че да се виждат отдалече и да правят добро впечатление. И се забавлява да прави различни съчетания. Направил си е каталог като библиотекар. Той винаги се върти около книгите си, избърсва им праха, прелиства ги, преглежда подвързиите им. Човек трябва да го види колко грижливо ги разтваря с късите си и дебели ръце, като духа между страниците им. Книгите му изглеждат още съвсем нови. А пък аз съм похабил всичките си книги! За него купуването на всяка нова книга е празник. Той я милва, слага я в библиотеката и пак я взема, за да я разгледа от всички страни и да си я скрие като съкровище. В продължение на един час той не ми показва нищо друго. Боляха го очите от много четене. По едно време влезе в стаята баща му, който е дебел и нисък като него, с голяма глава като неговата, и го удари два-три пъти по тила, като ми каза с грубия си глас:

— Какво ще кажеш за тая дебела глава? Уверявам те, че от нея ще излезе нещо!

А Старди примигваше под тия груби милувки като голямо ловджийско куче.

Аз не умея, не смея да се шегувам с него; не мога да повярвам, че е само с година по-голям от мене. И когато на вратата ми каза навъсен „довиждане“, аз без малко щях да му отговоря като на възрастен човек: „Моите почитания към вас“. По-късно казах това на баща си:

— Не разбирам: Старди не е умен, няма добри обноски, лицето му е почти смешно, а пък ми вдъхва страхопочитание.

Баща ми отговори:

— Защото има характер.

А аз добавих:

— В единия час, който прекарах с него, той не произнесе и петдесет думи, не ми показа една играчка, не се засмя нито веднъж. И все пак при него ми беше приятно.

Баща ми отвърна:

— Защото го уважаваш.



## СИНЪТ НА КОВАЧА

Да, но аз уважавам и Прекоси, дори много малко е да се каже, че го уважавам. Прекоси, синът на ковача, онова дребното, бледното момче, което е с добри и тъжни очи и има вид на изплашено. То е толкова свенливо, че казва на всички: „Извини ме“. То е винаги болнаво, но при все това се учи много.

Баща му се прибира в къщи пиан и го бие без каквато и да било причина, хвърля му книгите и тетрадките във въздуха с опакото на ръката си. Прекоси идва на училище със синини по лицето, понякога с подуто лице и възпалени от много плач очи. Но никога, никога не дава да се каже, че баща му го е бил.

— Баща ти те е бил! — му казват другарите.

А той веднага вика:

— Не е вярно! Не е вярно! — за да не злепостави баща си.

— Тоя лист не си го изгорил ти — му казва учителят, като показва писмената му работа, наполовина изгорена.

— Напротив — отвръща той с треперещ глас, — аз го изтървах в огъня.

А ние знаем добре, че неговият пиан баща с един ритник е обърнал масата заедно с лампата, когато той е пишел работата си. Той живее на тавана в нашата къща, но минава по другата стълба. Портиерката разправя всичко на майка ми. Сестра ми Силвия един ден го чула от терасата да се оплаква, че баща му го преметнал по стълбата, защото му поискал пари, да си купи граматика. Баща му пие, не работи и семейството гладува. Колко пъти клетият Прекоси идва в училище гладен и скритом гризе хлебчето, което му е дал Гароне, или някоя ябълка, дадена му от учителката с червеното перо, която го е учила в първи клас. Но никога не казва: „Гладен съм, баща ми не ми дава да ям“.

Понякога, когато случайно минава край училището, баща му се отбива да го вземе. Той е бледен, едва се държи на краката си, лицето му е сурово, косите му се спускат над очите и каскетът му е сложен накриво. Клетото момче цяло се разтреперва, когато го види на

улицата, но все пак се затичва усмихнато към него. А бащата сякаш не го вижда и си мисли за друго. Клетият Прекоси! Той пришива скъсаните си тетрадки, заема учебници, за да учи уроците, прикрепя скъсаните части на ризата си с карфици. Става ти жално, като го гледаш да прави гимнастика с грамадните си обувки, в които краката му се клатушкат, с дългите си панталони, които се влачат по земята, и с извънредно дългото си палто, чиито ръкави са запретнати до лактите.

И все пак той се учи, заляга; ако можеше да работи спокойно в къщи, щеше да бъде един от първите. Тая заран дойде в училище с драскотина на бузата и всички започнаха да му викат:

— Баща ти е; тоя път не можеш да отречеш, че баща ти е направил това. Кажи на директора, за да го викат в участъка.

Но Прекоси скочи от мястото си цял изчервен и отвърна с треперещ от негодувание глас:

— Не е вярно! Не е вярно! Баща ми никога не ме бие!

Но после, през време на урока, от очите му капеха сълзи по чина и когато някой го погледнеше, той правеше усилие да се засмее, за да прикрие плача си. Клетият Прекоси!

Утре ще дойдат у нас Дероси, Корети и Нели; иска ми се да кажа и на него да дойде. И искам да го накарам да закуси с мене, да му подаря книги, да обърна къщата надолу с главата, за да го развлека, и да напълня джобовете му с плодове, за да го видя веднъж доволен. Клетият Прекоси, колко е добър и смел!

## ЕДНО ХУБАВО ПОСЕЩЕНИЕ

12, ЧЕТВЪРТЪК

Ето един от най-хубавите четвъртъци през годината за мене. Точно в два часа дойдоха у нас Дероси и Корети с гърбушката Нели. Прекоси не дойде, защото баща му не го пуснал. Дероси и Корети още се смееха, защото били срещнали из пътя Кроси, сина на зеленчукопродавачката със схванатата ръка и червените коси, който носел на пазара една много голяма зелка, за да я продаде. С парите от зелката щял после да си купи писалка. Той бил много радостен, защото баща му бил писал от Америка да го очакват всеки ден. О, колко хубави бяха двата часа, които прекарахме заедно! Дероси и Корети са най-веселите в класа; баща ми се влюби в тях. Корети беше с фланелата си с шоколадов цвят и с шапката от котешка кожа. Той е един дявол, който постоянно иска да прави нещо, да шава, да шета насам-натам. Тая сутрин рано той бе пренесъл на гръб половин кола дърва и все пак тичаше из къщи, като се заглеждаше във всичко и говореше непрекъснато. Бодър и пъргав като катеричка, той се отби и в кухнята и попита готвачката колко плащаме за десет килограма дърва, като добави, че баща му ги продавал по четиридесет и пет чентезими. Винаги разказва за баща си, когато бил в 49-и полк и участвувал в сражението при Кустоца, дето попаднал в квадрата на княз Умберто. И е толкова възпитан! Няма значение, че е роден и израснал сред дърва: той има в кръвта си, в сърцето си благородство, както казва баща ми. И Дероси ни развлече много. Той знае географията като учител. Затваряше очи и казваше:

— Ето аз виждам цяла Италия. Апенините, които се простират до Йонийско море; реките, които текат отсам и отвъд, белите градове, сините заливи, зелените острови.

И казваше точните имена поред, много бързо, сякаш ги четеше по картата. И като го гледахме вдигнал глава, покрита с руси къдри, със затворени очи, облечен в синьо с позлатени копчета, изправен и хубав като статуя, всички му се възхищавахме. За един час той бе

научил наизуст почти три страници, които трябва да издекламира в други ден по случай годишнината от погребението на крал Виторио. Нели също го гледаше с удивление и любов, като търкаше пеша на голямата си престилка от черно сукно и се усмихваше със светлите си и печални очи. Това посещение ми достави голямо удоволствие, то остави нещо светло в паметта ми и в сърцето ми. И също тъй много се зарадвах, когато си тръгнаха, като видях клетия Нели между другите двама, едри и силни, които го носеха към дома му на ръце и го караха така да се смее, както не бях го виждал никога да се смее.

Като се върнах в трапезарията, забелязах, че нямаше картината, която представяше Риголето, гърбавия смешник. Беше я откачил баща ми, за да не я види Нели.

## ФРАНТИ ИЗГОНЕН ОТ УЧИЛИЩЕ

21, СЪБОТА

Само един можеше да се смее, когато Дероси разказваше за погребението на краля — Франти. Аз го ненавиждам. Той е зъл. Когато някой баща дойде в училище да се оплаче от сина си, той се радва; когато някой плаче, той се смее. Той трепери пред Гароне и бие Зидарчето, защото е малко. Измъчва Кроси, защото му е схваната ръката. Подиграва се на Прекоси, когото всички уважават. Глуми се дори над Робети, тоя от втори клас, който ходи с патерици, защото спаси живота на едно дете. Предизвиква всички, които са по-слаби от него, и когато се бие с юмруци, се ожесточава и удря здравата. В това ниско чело, в тия мътни очи, които държи скрити под козирката на фуражката си от мушама, има нещо, което буди отвращение. Не се бои от нищо, смее се в очите на учителя, краде, когато може, отрича с нахално лице и винаги се кара с някого. Донася в училище карфици, за да бодне съседите си, къса от палтото си копчета, а също и от палтата на другите и играе на тях; а чантата му, тетрадките му, книгите му, всичко е омачкано, окъсано, мръсно. Линията му е назъбена; писалката наядена, ноктите изгризани, дрехите нашарени с петна и изпокъсани в свадите. Разправят, че майка му е болна от тревогите, които той й създава, и че баща му го изгонвал три пъти от къщи. Майка му от време на време идва да се осведомява за успеха и поведението му и си отива винаги разплакана. Той мрази училището, мрази другарите си, мрази учителя. Понякога учителят се преструва, че не вижда безобразията му, но той постъпва още по-зле. Опита се да го спечели с добро, но той му се подигра. Каза му ужасни думи и той си покри лицето с ръце, сякаш плачеше, а се смееше. Отстраниха го от училище за три дена, но се върна по-лош и по-нахален отпреди.

Дероси каза един ден на Франти:

— Но престани най-сетне, не виждаш ли, че учителят страда много? — и го заплаши, че ще му забие един гвоздей в корема.

Но тая сутрин най-сетне Франти накара да го изгонят като куче. Докато учителят даваше на Гароне черновата на Сардинският барабанчик, месечният разказ за януари, той хвърли на пода една петарда<sup>[1]</sup>, която избухна и разтърси училището като гръм от пушка. Целият клас се стресна. Учителят скочи на крака и извика:

— Франти! Вън от училището!

Той отвърна:

— Не съм аз! — но се смееше.

— Вън! — повтори учителят.

— Не мърдам оттук! — отвърна той.

Тогава учителят, обезумял от гняв, се хвърли отгоре му, хвана го за ръцете и го измъкна от чина. Той се противеше, скърцаше със зъби. Учителят го извлече навън със сила и почти на ръце го отнесе при директора.

След това се върна сам в клас и седна на масата, като обхвана с ръце главата си. Той се задъхваше и изглеждаше толкова уморен и измъчен, че ти ставаше тъжно да го гледаш.

— След трийсетгодишно учителствуване! — възкликна той, като поклати глава.

Всички бяха притаили дъх. Ръцете му трепереха от гняв и правата бръчка посред челото му беше толкова дълбока, че изглеждаше като рана. Клетият учител! Всички му съчувстваха.

Дероси стана и каза:

— Господин учителю, не се огорчавайте! Ние ви обичаме.

Тогава той се поуспокои и каза:

— Да продължим урока, момчета...

## МАЛКИЯТ САРДИНСКИ БАРАБАНЧИК

### МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

В първия ден на сражението при Кустоца, на 24 юли 1848 година, шейсет войника от един пехотински полк от нашата войска, изпратени на една височина да заемат една усамотена къща, бяха внезапно нападнати от две австрийски роты, които започнаха яростна стрелба от различни страни. Нашите войници едва успяха да се скрият в къщата и да залостят вратата, като оставиха навън няколко убити и няколко ранени. Щом залостиха вратите, нашите се впуснаха бързо към прозорците на приземния етаж и на първия етаж и откриха силен огън срещу нападателите, които, като се приближаваха постепенно в полукръг, отговаряха енергично.

Италианските войници бяха командувани от двама подофицери и един капитан — висок старец, сух и суров, с бели коси и мустаци. С тях имаше един сардински барабанчик, момче на малко повече от четиринайсет години, което изглеждаше на по-малко от дванайсет, дребно, с мургаво лице и с две черни, дълбоки, искрящи очи. Капитанът ръководеше защитата от една стая на първия етаж. Неговите заповеди приличаха на изстрели на пищов и върху желязното му лице не се виждаше никакъв признак на вълнение. Барабанчикът, малко побледнял, но застанал твърдо върху една маса, протягаше врат, облягайки се на стената, за да гледа от прозорците; и през дима виждаше по полето белите униформи на австрийците, които настъпваха бавно напред. Къщата беше разположена на върха на един стръмен склон и откъм стръмната страна имаше само едно таванско прозорче. Затова австрийците не нападаха къщата от тая страна и склонът беше незает: огънят беше насочен към фасадата и двете страни.

Но огънят беше адски — градушка от куршуми, които отвън образуваха пукнатини по стените и трошаха керемидите, а вътре разбиваха таваните, мебелите, крилата на прозорците, вдигайки във въздуха трески и облаци прах от мазилка и парчета от кухненски

съдове и стъкла, като пицяха, отскачаха и чупеха всяко нещо с трясък, който можеше да разцепи главата на човек.

От време на време някой от войниците, които стреляха от прозорците, се строполяваше на пода и го извличаха настрана. Някои пък се клатушкаха от стая в стая и притискаха с ръце раните си. В кухнята вече имаше един убит с разцепено чело. Полукръгът на неприятеля се стесняваше.

По едно време капитанът, който дотогава беше невъзмутим, прояви безпокойство и излезе с големи крачки из стаята, последван от един подофицер. След три минути подофицерът се върна и повика барабанчика, като му даде знак да го последва. Момчето го последва тичешком по една дървена стълба и влезе с него в гола таванска стая, дето видя, че капитанът пишеше с молив върху един лист, опрян на прозорчето, а до краката му на пода имаше едно въже от кладенец.

Капитанът сгъна листа и като се взря внимателно в очите на момчето със сивите си и студени очи, пред които всички войници трепереха, каза грубо:

— Барабанчик!

Барабанчикът дигна ръка за почест.

Капитанът го запитва:

— Ти смел ли си?

Очите на момчето светнаха.

— Да, господин капитан — отвърна то.

— Погледни там долу — каза капитанът, като го бутна към прозорчето — в равнината, близо до къщите на Вила Франка, дето лъщят щикове. Там са нашите. Вземи тая бележка, хвани се за въжето, спусни се от прозорчето, през стръмнината и полето иди при нашите и предай бележката на първия офицер, когото видиш. Хвърли си ремъка и раницата.

Барабанчикът свали ремъка и раницата си и пхна бележката във вътрешния джоб на куртката си. Подофицерът спусна въжето навън, като задържа с две ръце единия му край. Капитанът помогна на момчето да мине през прозорчето с гръб към полето.

— Внимавай — каза му той, — спасението на отряда е в твоята смелост и в твоите крака.

— Имайте доверие в мене, господин капитан — отвърна момчето, като увисна отвън.



— Навеждай се, като слизаш надолу — добави капитанът, като хвана на свой ред въжето.

— Не се бойте.

— Бог да ти помага!

След малко барабанчикът бе на земята. Подофицерът изтегли въжето и изчезна. Капитанът се показа на прозорчето и видя момчето, което се спускаше бързо надолу по склона.

Той вече се надяваше, че момчето е успяло да избяга незабелязано, когато пет или шест малки облачета прах, които се дигнаха пред и зад момчето, му показаха, че то е било видно от австрийците и те стреляха върху него от върха на хълма. Тия малки облачета бяха пръст, хвърлена във въздуха от куршумите. Но момчето продължаваше да тича презглава. По едно време то падна.

— Убиха го! — извика капитанът, като захапа юмрука си.

Но още не изрекъл думата си, видя, че барабанчикът стана.

— А, само е паднал! — каза си той и въздъхна.

Действително барабанчикът взе отново да тича с всички сили, но куцаше.

„Изкълчил си е крака“ — помисли си капитанът.

Около момчето се появиха тук-там още няколко облачета, но все по-далече от него. То беше спасено. Капитанът възкликна тържествуващ. Но продължи да го следи с очи, като потръпваше от безпокойство, защото работата беше на минути: ако не стигнеше долу колкото е възможно по-скоро с бележката, с която искаше незабавна помощ, или всички негови войници щяха да бъдат избити, или пък трябваше да се предаде заедно с тях на врага. Момчето потичваше бързо, след това забавяше стъпката си, като накуцваше, после подземаше отново тичането, но все по-изморено; от време на време то се спъваше и се спираше за малко.

„Може би го е засегнал някой куршум“ — помисли си капитанът, като наблюдаваше с трепет всичките му движения. Той говореше на момчето, сякаш то можеше да го чуе, насърчаваше го; непрекъснато измерваше с пламнали очи разстоянието между бягащото момче и блясъка на оръжията, които виждаше там долу в равнината сред пшеничените ниви, позлатени от слънцето. В същото време чуваше пищенето и трясъка на куршумите в долните стаи, повелителните и

гневни викове на офицерите и подофицерите, острите стенания на ранените, рушенето на мебелите и мазилката.

— По-скоро! Не се бой! — викаше капитанът, като следеше с поглед отдалечения барабанчик — Напред! Тичай! Спря се, дявол да го вземе! А, пак почна да тича!

Един офицер дойде запъхтян да му каже, че неприятелят, без да прекъсва огъня, издигнал бял флаг.

— Да не се отговаря! — извика той, без да откъсва погледа си от момчето, което беше вече в равнината, но сега не тичаше а сякаш едва се влачеше.

— Върви! Тичай! — казваше капитанът, като стискаше зъби и юмруци. — Пребий се, умри, обеснико, но върви!

След това той отправи една ужасна ругатня.

— Ах, страхливецът му неден, седна!

Действително момчето, на което дотогава той виждаше главата над пшеничната нива, бе изчезнало, сякаш бе паднало, Но след малко главата му се показва отново; след това се изгуби зад живите плетища и капитанът вече не го видя.

Тогава той слезе стремително долу. Куршумите яростно се сипеха. Стаите бяха задръстени от ранени, някои от които политаха като пияни и се хващаха за мебелите; стените и подът бяха изцапани с кръв; трупове на убити лежаха напреко на вратите; лейтенантът беше ранен — един куршум бе счупил ръката му; всичко беше потънало в дим и прах.

— Не се бойте! — извика капитанът. — Стойте по местата си! Пристига помощ! Още кураж!

Австрийците бяха се приближили още. През дима се виждаха изкривените им лица. Чуваха се сред трясъка от изстрелите на пушките дивите им викове; те оскърбяваха, искаха от италианците да се предадат; заплашваха, ги, че ще ги изколят. Някои войници, изплашени, се отдръпваха от прозорците; подофицерите ги изгонваха напред. Но огънят на защитата отслабваше, по лицата на всички се четеше обезсърчение, съпротивата не можеше повече да продължава. По едно време изстрелите на австрийците се поразредиха и един гръмлив глас извика най-напред на немски, а след това на италиански:

— Предайте се!

— Не! — изрева капитанът от един прозорец.

И огънят започна отново по-чест и по-яростен от двете страни. Паднаха други войници. Вече няколко прозореца бяха останали без защитници. Съдбоносният момент беше неизбежен. Капитанът процеждаше през зъби:

— Не идат! Не идат! — и сновеше наоколо разгневен, като стискаше сабята си с трепереща ръка, готов да умре. В това време един подофицер, като слизаше от тавана, нададе силен вик:

— Пристигат!

— Пристигат! — повтори с радостен глас капитанът.

При тоя вик всички, здрави, ранени, подофицери, офицери, се впуснаха към прозорците и съпротивата се ожесточи отново. Няколко минути след това сред неприятелите се забеляза неувереност и начало на безредие. Веднага капитанът събра набързо група войници в приземната стая, за да се спуснат с устрем навън, с натъкнати щикове. Но се качи отново горе. Щом се качи, веднага чуха бърз тропот на коне, придружен от страхотно ура, и видяха от прозорците да се приближават сред дима двувърхите шапки на италианските карабинери, цял ескадрон в бесен кариер и светкавичен блясък на саби, размахвани във въздуха, попадащи върху глави, рамена, гърбове. Тогава групата войници се спуснаха на щик през вратата. Неприятелите се поколебаха, объркаха се и се разбягаха. Теренът бе разчистен, къщата — освободена, и след малко две италиански пехотински роти и две оръдия заемаха височината.

Капитанът с войниците, които останаха живи, се присъедини към своя полк, сражава се още и в последната атака на щик бе леко ранен в лявата ръка от един рикоширал куршум.

Денят завърши с победата на нашите.

Но на следния ден, като започнаха да се бият, въпреки храбрата им съпротива италианците бяха притиснати от по-многобройните австрийци и заранта на двацет и шести трябваше с мъка да поемат пътя на отстъплението към река Минчо.

Въпреки че беше ранен, капитанът вървеше пеш с изморените си и мълчаливи войници. Като стигна привечер в Гоито, на Минчо, той потърси веднага своя лейтенант със счупената ръка, който бе прибран от нашия лазарет, и трябваше да е пристигнал преди него. Посочиха му една черква, в която беше настанена набързо една полева болница. Той отиде там. Черквата беше пълна с ранени, налягали върху две редици

легла и дюшеци, проснати на пода. Двама лекари и неколцина служители сновяха нагоре-надолу, задъхани, и се чуваха сподавени викове и стенания.

Щом влезе, капитанът се спря и хвърли наоколо поглед, за да потърси своя офицер.

В този миг той чу съвсем отблизо едни пресипнал глас:

— Господин капитан!

Обърна се: беше барабанчикът.

Той лежеше върху едно легло на дървени магарета, покрит до гърдите с една груба завеса за прозорец на червени и бели квадратчета, с извадени отвън ръце. Той беше бледен и отслабнал, но очите му бяха все така искрящи като два черни безценни камъка.

— Тук ли си? — запита го капитанът учудено, но сурово. — Браво, ти изпълни дълга си!

— Направих, каквото можах — отвърна барабанчикът.

— Ранили са те — каза капитанът, като търсеше с очи своя офицер в съседните легла.

— Какво да се прави! — каза момчето, което черпеше смелост да говори от гордото си самодоволство, че е било ранено за пръв път и което иначе не би дръзнало да отвори уста пред капитана. — Аз тичах наведен, но ме видяха веднага. Ако не бяха ме ранили, щях да пристигна двайсет минути по-рано. За щастие намерих веднага един капитан от генералния щаб, на когото предадох бележката. Но ужасно беше слизането, след като ме раниха! Умирах от жажда, боях се, че няма да мога да стигна, плачех от яд, като си помислех, че при всяка минута закъснение там горе си отива по един на оня свят. Но стига. Направих това, което можех. Доволен съм. Но разрешете, господин капитан, я погледнете, тече ви кръв.

Действително от зле превързаната длан на капитана се стичаха по пръстите му капки кръв.

— Искате ли да стегна превръзката, господин капитан? Подайте си за миг ръката.

Капитанът подаде лявата си ръка и протегна дясната, за да помогне на момчето да развърже превръзката и да я направи отново. Но щом се повдигна от възглавницата, момчето побледня и трябваше пак да отпусне глава.

— Стига, стига — каза капитанът, като го гледаше и отдръпна превързаната си ръка, която момчето искаше да задържи, — гледай себе си, вместо да мислиш за другите, защото и леките рани, като не им обръща човек внимание, могат да станат тежки.

Барабанчикът поклати глава.

— Но ти — каза му капитанът, като го загледа внимателно — трябва да си загубил много кръв, щом си отслабнал до такава степен.

— Изгубил съм много кръв ли? — отвърна момчето, като се усмихна. — Не само кръв. Погледнете.

И то махна изведнъж завивката.

Капитанът направи крачка назад ужасен.

Момчето имаше вече само един крак: левият му крак беше отрязан над коляното, а отрязаното място беше превързано с окървавени превръзки.

В този момент мина един нисък и пълен военен лекар без палто.

— Ах, господин капитан — каза той набързо, като кимна към барабанчика, — ето един нещастен случай. Кракът му щеше да бъде лесно спасен, ако не беше го насилило само по такъв безумен начин. Проклето възпаление! Трябваше да се отреже веднага, О, но... голям юнак, уверявам ви; не проля нито една сълза и не извика! Когато го оперирах, аз се гордеех, че е италианче, честна дума! Отлично момче, бога ми!

И бързо се отдалечи.

Капитанът навъси големите си побелели вежди и погледна втренчено барабанчика, като го зави отново с покривката. След това бавно, почти несъзнателно вдигна ръка до главата си и свали фуражката си.

— Господин капитан! — възкликна учудено момчето. — Какво правите, господин капитан? За мене ли?

И тогава той груб войник, който никога не бе казал мека дума на свой подчинен, отвърна с неизразимо сърдечен и нежен глас:

— Аз съм само капитан, а ти си герой!

След това се хвърли с отворени обятия върху барабанчика и го целуна три пъти.

## ЛЮБОВ КЪМ РОДИНАТА

24, ВТОРНИК

Понеже разказът за барабанчика покърти сърцето ти, трябва да ти е било лесно тая заран да направиш класната си работа на тема „Защо обичате Италия“.

Защо обичам Италия? Не ти ли дойдоха веднага на ума сто отговора? Аз обичам Италия, защото майка ми е италианка, защото кръвта, която тече в жилите ми, е италианска, защото е италианска земята, дето са заровени мъртвите, които майка ми оплаква и пред които баща ми благоговее, защото градът, в който съм роден, езикът, който говоря, книгите, които ме възпитават, защото брат ми, сестра ми, другарите ми и големият народ, сред който живея, и хубавата природа, която ме заобикаля, и всичко, което ме заобикаля, и всичко, което виждам, което обичам, което изучавам, от което се възхищавам, е италианско. О, ти още не можеш да почувствуващ напълно тая любов. Ще я почувствуващ, когато станеш мъж, когато на връщане от дълго пътуване, след продължително отсъствие се изправиш някоя заран до парапета на парахода и видиш на кръгозора големите сини планини на родната земя. Тогава ще я почувствуващ в буйната вълна от нежност, която ще изпълни очите ти със сълзи и ще изтръгне от сърцето ти вик. Ще я почувствуващ в някой далечен град, в порива на душата си, който ще те тласне сред непознатата тълпа към оня непознат работник, от когото си чул, когато си минавал край него, някоя дума, произнесена на твоя език. Ще я почувствуващ от мъчителното и гордо презрение, което ще тласне кръвта в главата ти, когато чуеш някой чужденец да клевети родната ти земя. Ще я почувствуващ най-силно и най-гордо в деня, в който заплахата на някой враждебен народ повдигне огнена буря над отечеството ти, и ще

видиш да се размахват оръжия от всички страни, младите да тичат на легиони, бащите да целуват синовете си, като им казват: „Бъдете смели!“, и майките да се сбогуват с младежите, като им викат: „Победете!“ Ще го усетиш като божествена радост, ако имаш щастието да видиш как се завръщат в града ти полковете, разредени, уморени, дрипави, ужасни, с блясъка на победата в очите и със знамена, разкъсани от куршуми, следвани от безброен конвой от храбреци, които ще издигнат високо превързаните си глави и осакатените си ръце, сред една луда тълпа, която ще ги покрие с цветя, благословии и целувки. Ти ще разбереш тогава любовта към родината, ще почувствуващ тогава отечеството, Енрико. То е нещо толкова велико и свето, че ако един ден те видя да се връщаш здрав и читав от някое сражение, водено за него, ако видя здрав и читав тебе, който си моя плът и моя душа, и науча, че си запазил живота си, защото си се скрил от смъртта, аз, твоят баща, който те посрещам с радостен вик, когато се връщаш от училище, аз ще те посрещна с мъчително ридание и няма да мога да те обичам вече и ще умра от тоя удар в сърцето.

Баща ти

## ЗАВИСТ

25, СРЯДА

Съчинението за отечеството направи най-добре пак Дероси. Също и Вотини, които беше сигурен за първия медал. Аз бих обичал Вотини, макар че е малко суетен и се гизди много, но ми е досаден сега, когато съм му съсед по чин и го виждам колко завижда на Дероси. Той се занимава и иска да го изпревари, но няма да може по никакъв начин, защото Дероси го превъзхожда десет пъти по всички предмети; и Вотини си хапе пръстите. Карло Нобис също му завижда; но е толкова горд, че именно от гордост скрива завистта си. Но Вотини се издава, оплаква се от бележките си в къщи и разправя, че учителят бил несправедлив. И когато Дероси отговаря на въпросите бързо и добре както винаги, Вотини се чумери, навежда глава, преструва се, че не слуша или пък прави усилие да се засмее, но се смее кисело. И понеже всички знаят това, когато учителят хвали Дероси, всички се обръщат да гледат Вотини, който е като отровен, а Зидарчето му прави заешка муцуна. Тая заран например му причерня пред очите. Учителят влиза в клас и съобщава резултата от изпита.

— Дероси, десет отличени бележки и първата награда.

Вотини кихна силно. Учителят го погледна: човек лесно можеше да го разбере.

— Вотини — каза му той, — не допускай да влезе в тебе змията на завистта, тая змия гризе мозъка и покварява сърцето.

Освен Дероси всички други го погледнаха. Вотини поиска да каже нещо, но не можа; остана като вкаменен, с побледняло лице. После, когато учителят преподаваше урока си, той написа с едри букви върху един лист: „Не завиждам на онези, които печелят първите награди и по хатър“. Тая забележка той искаше да изпрати на Дероси. Но същевременно забелязах, че съседите на Дероси крояха нещо, като си шушукаха, а един изрязваше с ножчето си голям медал от хартия, върху която бяха изрисували една черна змия. Вотини също забеляза това. Учителят излезе за няколко минути. Веднага съседите на Дероси



станаха, за да отидат да поднесат тържествено книжния медал на Вотини. Целият клас се готвеше за скандал. Вотини вече цял трепереше. Дероси извика:

— Дайте го на мене!

— Да, по-добре — отвърнаха съседите му, — ти трябва да му го поднесеш.

Дероси взе медала и го направи на парченца. В тоя момент влезе учителят и продължи урока. Аз наблюдавах Вотини. Беше станал червен като жарава. Той взе бавничко бележката, уж от разсеяност, смачка я скритом на малко топче, пъкна я в устата си, подъвка я и след това я изплю под чина...

На излизане от училище, когато Вотини, който беше малко смутен, минаваше пред Дероси, изгърва попивателната си. Любезният Дероси я вдигна от земята, сложи я в чантата му и му помогна да стегне каишката. Вотини не посмя да вдигне глава.

## МАЙКАТА НА ФРАНТИ

28, СЪБОТА

Но Вотини е непоправим. Вчера в час по закон божи в присъствието на директора учителят запита Дероси знае ли наизуст тия две стихчета от книгата за деца:

*Където и да свърна поглед,  
все тебе виждам, боже!*

Дероси отвърна, че не ги знае, и Вотини веднага се обади:

— Аз ги зная! — и се усмихна язвително, за да засегне Дероси. Ала засегнат остана той — не можа да каже стиховете, защото неочаквано влезе в стаята майката на Франти. Тя беше запъхтяна, с разрошени посивели коси, цялата измокрена от сняг и побутваше напред сина си, който беше изключен от училището за осем дена. Каква печална сцена трябваше да видим! Клетата жена почти се хвърли на колене пред директора, скръстила ръце, и започна да го моли:

— О, господин директоре, услужете ми, приемете отново момчето ми! То е от три дена в къщи, аз го крих, но, не дай боже, да се научи баща му — ще го убие! Смилете се, защото не зная вече какво да правя! Моля ви с цялата си душа!

Директорът се опита да я отведе навън, но тя се противеше и все го молеше и плачеше.

— О, ако знаехте какви мъки ми е причинил тоя син, щяхте да имате милост към мене! Услужете ми! Надявам се, че ще се промени. Аз няма да живея дълго, господин директоре, скоро ще умра; но преди да умра, искам да го видя променен, защото... — и тя се разплака отново — е мой син, обичам го и ще умра от отчаяние. Приемете го още веднъж, господин директоре, за да се избегне едно нещастие в

семейството, направете го от милост към една клета жена! — И си покри лицето с ръце и зариди.

Франти стоеше с наведена глава, невъзмутим. Директорът го погледна, замисли се за малко и след това каза:

— Франти, иди си на мястото.

Тогава жената свали ръце от лицето си, утешена, и започна да благодари, като не оставяше директора да проговори. На излизане, като бършеше очите си, тя каза набързо:

— Синко, внимавай! Проявете търпимост всички. Благодаря ви, господин директоре, задето извършихте едно милостиво дело! Мирувай, синко! Сбогом, деца! Благодаря, довиждане, господин учителю! Извинете една клета майка!

И като хвърли от вратата още един умолителен поглед към сила си, тя си отиде, като прибра шала си, който се влачеше, бледа, приведена, с трепереща глава. Чухме я пак да кашли надолу по стълбите.

Директорът изгледа втренчено Франти сред мълчанието на класа и му каза с тон, който можеше да накара човек да потрепери:

— Франти, ти убиваш майка си!

Всички се извърнахме да погледнем Франти. А той, подлецът, се подсмиваше.

---

[1] Бомба, която избухва, като се удари о земята. Б.пр. ↑

# **ФЕВРУАРИ**

## ЗАСЛУЖЕН МЕДАЛ

4, СЪБОТА

Тая заран дойде да раздаде медалите главният училищен инспектор, един господин с бяла брада, облечен в черно. Влезе с директора, малко преди да ни пуснат, и седна до учителя. Той изпита неколцина, след това даде първия медал на Дероси и преди да даде втория, изслуша няколко минути учителя и директора, които му говореха нещо шепнешком. Всички се питаха: „На кого ще даде втория медал?“

Главният инспектор каза с висок глас:

— Втория медал тая седмица го е заслужил ученикът Пиетро Прекоси; заслужил го е с домашните си упражнения, с уроците си, с краснописанието си, с поведението си, с всичко.

Всички се извърнаха да погледнат Прекоси; личеше, че на всички беше приятно това.

Прекоси стана. Той беше толкова смутен, че не знаеше къде да се дене.

— Ела тук! — му каза главният инспектор.

Прекоси излезе от чина и отиде до масата на учителя. Главният инспектор изгледа внимателно восъчно-бледото му лице, малкото му тяло, пъхнато в ония запретнати и не по мярка дрехи, добрите му и тъжни очи, които избягваха неговите, но в които се четеше цяла история на страдания. След това каза с глас, пропит с любов, като окачваше медала на гърдите му:

— Прекоси, давам ти медала. Никой не е по-достоеен от тебе да го носи. Не го давам само за твоите способности и постоянството ти; давам го за сърцето ти, за смелостта ти, за характера ти на достоен и добър син. Не е ли вярно — добави той, като се обърна към класа, — че той го заслужава и заради това?

— Да, да — отвърнахме всички в един глас.

Прекоси направи с врата си движение, сякаш преглъщаше нещо, и хвърли към чиновете един нежен поглед, който изразяваше

безкрайната му признателност.

— Иди си, мило момче — каза му главният инспектор.

Беше време за излизане. Нашият клас излезе преди другите. Щом излязохме вън... кого мислите видяхме в голямата зала, при самия вход? Бащата на Прекоси, ковачът, бледен както винаги, със свирепо лице, с коси, нависнали над очите, с накривен каскет; той и сега се държеше несигурно на краката си.

Учителят го видя веднага и пошепна нещо на главния инспектор. Главният инспектор потърси бързо Прекоси хвана го за ръка и го заведе при баща му. Момчето трепереше. Учителят и директорът също се приближиха. Заобиколиха ги доста деца.

— Вие сте бащата на това момче, нали? — запита главният инспектор весело ковача, сякаш бяха приятели. И без да дочака отговор, добави: — Радвам се заедно с вас. Погледнете: от петдесет и четири ученика той получи втория медал; заслужи го с успехите си по свободни съчинения, по аритметика, по всичко. То е много способно и с добра воля момче, което ще напредне много; отлично момче, което обичат и уважават всички. Вие можете да се гордеете с него, уверявам ви.

Ковачът, който слушаше с отворена уста, изгледа втренчено главния инспектор и учителя, след това сина си, който стоеше пред него с наведена глава и разтреперан. И сякаш си спомни и разбра едва тогава за пръв път всичките ония страдания, които бе причинил на клетото си дете, както и цялата доброта, цялата героична твърдост, с която то ги беше понесло; изведнъж на лицето му се изписа някакво глупаво учудване, след това някаква мрачна скръб и най-сетне буйна и тъжна нежност. Той хвана бързо главата на момчето и го притисна към гърдите си.

Ние всички минахме край Прекоси. Аз го поканих да дойде у нас в четвъртък с Гароне и Кроси, други го поздравиха. Някои го помилваха, други му пипнаха медала и всички му казаха по нещо. А баща му ни гледаше смаян, като продължаваше да притиска към гърдите си главата на сина си, който ридаше.

## ДОБРИ НАМЕРЕНИЯ

5, НЕДЕЛЯ

Медалът, даден на Прекоси, предизвика у мене угризение на съвестта. Аз още не съм получил нито един медал! От известно време аз не уча и съм недоволен от себе си; недоволни са от мене и учителят, баща ми и майка ми. Не изпитвам вече и предишното удоволствие от забавленията, когато работех с желание и после скачах от масата и тичах при играчките си, изпълнен с радост, като да не съм играл цял месец. Дори на трапезата с близките си не сядам вече с някогашното задоволство. Винаги в душата ми има сянка, някакъв вътрешен глас постоянно ми казва: „Не може така, не може така!“

Вечер виждам да минават през площада много момчета, които се връщат от работа сред групи работници. Те са уморени, но са весели и удължават крачките си, за да стигнат по-скоро в къщи и се нахранят. Те говорят високо, смеят се и се удрят по рамената с почернелите си от въглища или побелели от вар ръце. Помислям си, че те са работили от пукването на зората до тоя час и че с тях е имало и други по-малки; целия ден те са били по покривите, пред пещите, сред машините, във водата, под земята, като са хапнали само малко хляб. И почти се срамувам, че през цялото това време съм издраскал без желание никакви си четири странички. Ах, аз съм недоволен, недоволен съм! Виждам добре, че и баща ми е недоволен от мене и иска да ми го каже, но му е жално и отлага. Милият татко, който работи толкова много! Всичко е твое, всичко, което виждам около себе си в къщи, всичко, което пипам, всичко, което ме облича и ме храни, всичко, от което се уча и което ме развлича, всичко е плод на твоя труд, а аз не работя! Всичко ти е струвало мисли, лишения, неприятности, усилия, а аз не се трудя! А, не, това е много несправедливо и ме измъчва много. Аз искам да започна от днес, искам да се заловя да уча като Старди, със свити юмруци и стиснати зъби, с всичките сили на волята и сърцето си. Искам да побеждавам съня вечер, да ставам рано заран, да си блъскам главата без почивка, да шибам безмилостно леността си, да се

мъча, дори да страдам, да се разболея, но да свърша веднъж завинаги с това немошно и лениво животуване, което унизява мене и натъжава другите. Смелост, на работа! На работа с цялата душа и с всичките нерви! На работа, която ще ми даде сладка почивка, весели игри, приятен обяд; на работа, която ще ми възвърне добрата усмивка на учителя и благословената целувка на баща ми.



## ВЛАКЧЕТО

10, ПЕТЪК

Вчера Прекоси дойде у нас с Гароне. Струва ми се, че ако бяха синове на князе, нямаше да бъдат посрещнати с по-голяма радост. Гароне дойде за пръв път, защото е малко саможив и освен това се срамува, че е толкова голям, а пък е в трети клас. Когато позвъниха, всички отидохме да отворим вратата. Кроси не дойде, защото най-сетне, след шест години, баща му е пристигнал от Америка. Майка ми целуна веднага Прекоси, а баща ми ѝ представи Гароне, като каза:

— Това е не само добро, но и честно и учтиво момче.

Гароне наведе голямата си, ниско остригана глава, като ми се усмихваше скритом.

Прекоси носеше медала си и беше много доволен, защото баща му се заловил отново на работа и от пет дни вече не пиел; освен това той все искал синът му да седи край него в работилницата и изглеждал съвсем друг човек.

Започнахме да играем. Аз изкарах всичките си неща. Прекоси остана очарован от влака на релси, с машина, която се движи сама, щом ѝ се навие пружината; той не беше виждал никога таква неща и поглъщаше с поглед червените и жълтите вагончета. Аз му дадох ключето, за да си поиграе; той коленичи и вече не вдигна глава. Никога не бях го виждал толкова доволен. „Извинявай, извинявай“ — току повтаряше той, като ни отстраняваше с ръце, за да не спрем машината, и след това вземаше и оставяше отново вагончетата най-внимателно, сякаш бяха от стъкло — той се боеше да не ги замъгли с дъха си и постоянно ги чистеше, като ги разглеждаше отдолу и отгоре и се усмихваше. Ние всички стояхме прави и го гледахме; гледахме тънкия му врат, жалките му уши, които един ден бях видял да кървят, огромното му палто със запретнати ръкави, от които се подават две слаби ръце на болник, вдигани толкова пъти, за да защитят лицето от ударите... О, в тоя момент аз бих му хвърлил в краката всичките си играчки и всичките си книги, бих откъснал от устата си последния

залък хляб, за да го дам на него, бих се хвърлил на колене, за да целуна ръцете му. „Ще му дам поне влака“ — помислих си аз; но трябваше да попитам баща си. В тоя миг усетих в ръката си късче хартия. Погледнах: беше написано с молив от баща ми следното: „Твоят влак се харесва на Прекоси. Той няма играчки. Нищо ли не ти подсказва твоето сърце?“ Веднага сграбчих с две ръце машината и вагончетата и му ги сложих в ръцете, като му казах:

— Вземи го, твой е. — Той ме погледна, не разбираше какво му казвам. — Твой е — казах аз, — подарявам ти го.

Тогава той погледна още по-учуден баща ми и майка ми и ме запита:

— Но защо?

Баща ми му каза:

— Енрико ти го подарява, защото е твой приятел, защото те обича... подарява ти го по случай получаването на медала.

Прекоси запита плахо:

— Да го занесе ли... в къщи?

— Разбира се! — отвърнахме всички.

Той беше на вратата и все още не смееше да си отиде. Беше толкова щастлив! Искаше извинение с разтреперана уста и се усмихваше. Гароне му помогна да увие влака в носна кърпа и като се наведе, изхрущяха хлебчетата, с които бяха пълни джобовете му.

— Някой ден — каза ми Прекоси — ще дойдеш в работилницата, да видиш баща ми, като работи. Ще ти дам гвоздеи.

Майка ми пхна в петлика на палтото на Гароне малка китка цветя, за да ги занесе на майка си от нейно име. Гароне ѝ каза с дебелия си глас: „Благодаря“, без да вдигне брадичка от гърдите си. Но неговата благородна и добра душа блестеше цяла в очите му.

## ГОРДОСТ

11, СЪБОТА

Разправят, че Карло Нобис си чистел превзето ръкава, когато Прекоси го докоснел.

Карло Нобис е въплътена гордост, защото баща му е голям богаташ. Но и бащата на Дероси е богат! На Нобис се иска да има отделен чин, бои се, че всеки от нас може да го изцапа, на всички ни гледа отвисоко, на устните му винаги има презрителна усмивка. Тежко и горко на оня, който го препъне, когато излизаме в редица по двама! За нищо и никакво обижда или се заканва, че ще накара баща си да дойде в училище. А пък баща му хубаво го насоли, когато се отнесе към сина на въглищаря като към дрипльо. Аз не съм виждал толкова надутото момче! Никой не му говори, никой не се сбогува с него, когато излизаме от училище, никой не му подсказва, когато не си знае урока. Той не може да понася никого и си дава вид, че презира най-много Дероси, защото е пръв ученик, и Гароне, защото всички го обичат. Но колкото и да е непоносим, Дероси дори не го поглежда, а Гароне, когато му донесоха, че Нобис злословел срещу него, отвърна:

— Неговата гордост е толкова глупава, че той не заслужава дори човек да го напляска.

Корети, на чиято шапка от котешка кожа едни ден Нобис се присмя, му каза:

— Я иди при Дероси да се научиш да се държиш като възпитан човек!

Вчера той се оплака на учителя, че Калабрийчето го ритнало.

Учителят запитва Калабрийчето:

— Нарочно ли го направи?

— Не, господине — отвърна то откровено.

И учителят каза:

— Много си мнителен, Нобис.

А Нобис заяви:

— Ще кажа на баща си.

Тогава учителят се разгневи:

— Баща ти ще ти каже, че не си прав, както е правил друг път. И освен това в училище само учителят съди и наказва. — След това учителят добави с мек тон: — Хайде, Нобис, промени си обноските, бъди добър и любезен с другарите си. Погледни, има синове на работници и на господари, на богаташи и бедни и всички се обичат, отнасят се един към друг като братя. Защо не правиш и ти като другите? Толкова малко ще ти струва да накараш всички да те обичат и толкова доволен ще бъдеш и ти! Е, нищо ли нямаш да ми отговориш?

Нобис, който изслуша всичко с обикновената си презрителна усмивка, отговори хладно:

— Не, господине.

— Седни! — каза му учителят. — Съжалявам те. Ти си момче без сърце.

Изглеждаше, че всичко щеше да свърши с това. Но Зидарчето, което седи на първия чин, обърна кръглото си лице към Нобис, който седи на последния чин, и му направи една толкова хубава и толкова смешна заешка муцуна, че целият клас звучно се изсмя. Учителят го смъмра, но беше принуден да сложи едната си ръка пред устата си, да прикрие смеха си. Нобис също се засмя, но не от сърце.

## РАНЕНИЯТ РАБОТНИК

13, ПОНЕДЕЛНИК

Нобис и Франти си приличат много; тая заран нито единият, нито другият се трогна от ужасната гледка, която мина пред очите ни.

Излязъл от училище, аз гледах с баща си неколцина немирници от втори клас, които, коленичили на земята, търкаха с палтенцата и шапките си леда, за да направят пързалките по-хлъзгави, когато видяхме, че от дъното на улицата идва тълпа хора. Те вървяха бързо, бяха сериозни и сякаш изплашени и разговаряха тихо. Сред тях имаше трима общински стражари, а зад тях двама мъже, които носеха носилка. От всички страни се стичаха деца. Тълпата се приближаваше към нас. Върху носилката лежеше мъж, побледнял като труп, с клюмнала върху рамо глава, с разрошени и окървавени коси; от устата му и ушите му течеше кръв. До носилката вървеше жена с дете в ръка, която сякаш беше луда и от време на време викаше:

— Умря! Умря! Умря!

Подир жената вървеше едно момче, което носеше чантата си под мишница и плачеше.

— Какво е станало? — запита баща ми.

Един отговори, че той човек бил зидар и паднал от четвъртия етаж, като работел. Носачите на носилката се спряха за момент. Мнозина се извърнаха ужасени. Видях учителката с червеното перо, която подкрепяше учителката ми от първи клас, почти припаднала. В същото време усетих, че някой ме бутна по лакътя: беше Зидарчето, което, побледняло, трепереше цяло. То мислеше, разбира се, за баща си. И аз помислих за него. Аз поне съм си спокоен, когато съм в училище, защото знам, че баща ми е в къщи, седнал на масата, далеч от всяка опасност; но колко мои другари, чиито бащи работят на някой много висок мост или близо до колелата на някоя машина, си мислят, че само едно движение, само една погрешна стъпка може да им струва живота! Те са като синове, чиито баща са на бойното поле.

Зидарчето гледаше, гледаше и трепереше все по-силно, Баща ми забеляза това и му каза:

— Иди си в къщи, момче, иди веднага при баща си, когото ще завариш здрав и спокоен! Иди си!

Зидарчето си отиде, като се обръщаше на всяка стъпка. През това време тълпата се раздвижи и жената започна да вика сърцераздирателно:

— Умря! Умря! Умря!

— Не, не, не е умрял! — й казваха от всички страни.

Но тя не обръщаше внимание на това и си скубеше косите. В същото време чух гневен глас, който каза:

— Ти се смееш! — и видях един брадясал човек, който гледаше в лицето Франти, който още се усмихваше. Тогава човекът му удари една плесница и му свали на земята шапката, като каза:

— Свали си шапката, негоднико, когато минава ранен работник!

Тълпата беше вече отминала и по средата на улицата се виждаше дълга кървава ивица.

## ЗАТВОРНИКЪТ

27, ПЕТЪК

Ах, тоя е разбира се, най-странният случай през цялата година!

Вчера сутринта баща ми ме заведе в околностите на Монкалиери да видим една вила, която той иска да наеме за през лятото, защото тая година няма да отидем в Киери. Ключовете бяха у един учител, който е и секретар на собственика. Той ни показа вилата, а след това ни заведе в стаята си, където ни поднесе да прием нещо. На масата между чашите имаше една дървена мастилница, с конусообразна форма, изваяна по особен начин. Като забеляза, че баща ми я разглежда, учителят му каза:

— Тая мастилница ми е много скъпа. Да знаехте, господине, историята на тая мастилница!

И той разказа следното:

Преди години бил учител в Торино и една цяла зима ходил в затвора да преподава на затворниците. Той преподавал уроците в черквата на затвора, която е една кръгла сграда с високи и голи стени, с много квадратни прозорчета, затворени с по два кръстосани железни пръта. На всяко прозорче отговаря отвътре една много малка килия. Той преподавал уроците си, като се разхождал из студената и тъмна черква, а неговите ученици се подавали от тия дупки с тетрадки в ръце. В мрака се виждали само измършавели и навъсени лица, рошави прошарени бради, втренчени очи на убийци и крадци. Имало един в номер 78, който бил по-внимателен от другите, учел се много добре и гледал учителя с очи, пълни с уважение и признателност. Той бил млад човек с черна брада, повече нещастен, отколкото престъпен, един столар, който в пристъп на гняв захвърлил рендето върху господаря си, който от дълго време го притеснявал, и го наранил смъртоносно в главата. Заради това той бил осъден на няколко години затвор. За три месеца той се научил да чете и да пише и четял постоянно; и колкото повече неща научавал, толкова повече изглеждало, че ставал добър и се разкайвал за престъплението си. Един ден, като свършил урокът, той направил знак на учителя да се приближи до прозорчето и му съобщил

със скръб, че на следната утрин щял да отиде да излежава наказанието си в затвора във Венеция. И като му казал сбогом, помолил го с тих и развълнуван глас да му даде да пипне ръката му. Учителят му подал ръката си и той я целунал. След това казал: „Благодаря! Благодаря!“ — и изчезнал. Учителят отдръпнал ръката си: била мокра от сълзи. Оттогава не го видял вече. Минали шест години: „Аз мислех за всичко друго, но не и за тоя нещастник — каза учителят, — когато оня ден сутринта идва в къщи един непознат с голяма черна брада, вече малко прошарена, и ми казва: «Вие ли сте, господине, тоя и тоя учител?» — «Кой сте вие?» — питам го аз. — «Аз съм затворникът от номер 78 — ми отвърща той. — Преди шест години вие ме научихте да чета и да пиша. Ако си спомняте, на последния урок ми подадохте ръката си. Аз излежах наказанието си и дойдох да ви помоля да приемете от мене един спомен, един малък предмет, който изработих в затвора. Ще го приемете ли за спомен от мене, господин учителю?» Аз не му отговорих веднага. Той помисли, че не искам да го приема и ме изгледа, сякаш искаше да ми каже: «Значи шест години на страдания не са били достатъчни да изчистят ръцете ми!» В очите му имаше толкова много скръб, че аз веднага му протегнах ръка и взех предмета. Ето го.“

Разгледах внимателно мастилницата: изглеждаше, че бе изработена с острието на гвоздей, с много голямо търпение. Отгоре беше издълбана тетрадка с писалка напреко върху нея с надпис: „На моя учител. Спомен от номер 78. Шест години!“ И отдолу с малки букви: „Учение и надежда...“

Учителят не каза нищо друго. Ние си тръгнахме. Но из целия път от Монкалиери до Торино аз не можах да откъсна мисълта си от тоя затворник на прозорчето, от сбогуването с учителя, от жълтата мастилница, изработена в затвора, която казваше толкова неща... През нощта я сънувах и тая заран пак мислих за нея... далеч от мисълта за изненадата, която ме очакваше в училището! Щом седнах на новия си чин до Дероси и написах задачата си по смятане за месечния изпит, аз разказах на другаря си цялата история за затворника и мастилницата, като му описах мастилницата с изображението и надписа върху нея! При думите „шест години!“ Дероси подскочи и започна да гледа ту мене, ту Кроси, сина на зеленчукопродавачката, който седеше на предния чин с гръб, обърнат към нас, цял погълнат от задачата.



— Тихо! — каза ми той след това ниско, като ме хвана за ръката. — Кроси ми каза завчера, че е зърнал една дървена мастилница в ръцете на баща си, завърнал се от Америка: една конусообразна мастилница, изработена на ръка, с тетрадка и писалка... тя е... шест години... Разправяше, че баща му бил в Америка, а пък той бил в затвора. Кроси бил малък по времето на престъплението, не си спомня, майка му го излъгала, той не знае нищо. Да не се изтървеш да кажеш дума за това!

Аз онемях, втренчил очи в Кроси. Дероси реши задачата и я подаде под чина на Кроси, даде му лист хартия и взе от ръката му „Малкият болногледач“, месечния разказ, който учителят му бе дал, за да го препише той вместо Кроси. Дероси му подари перца, помилва го по рамото и ме накара да дам честна дума, че няма да кажа никому нищо. И когато излязохме от училище, ми каза:

— Вчера баща му идва да го вземе; ще дойде и днес. Прави, каквото правя аз.

Излязохме на улицата, бащата на Кроси беше там, застанал малко настрана. Той имаше черна, малко прошарена вече брада, беше лошо облечен, с безцветно и замислено лице. Дероси стисна ръката на Кроси така, че да го видят, и каза силно:

— Довиждане, Кроси! — и го погали под брадичката.

Аз направих същото. Но като го направих, Дероси се изчерви, аз също. Бащата на Кроси ни погледна внимателно и благосклонно. Но в погледа му проблесна изразът на безпокойство и подозрение, който ни накара да изтръпнем.

## МАЛКИЯТ БОЛНОГЛЕДАЧ МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

През една мартенска дъждовна утрин при вратаря на неаполската болница на пелегрините<sup>[1]</sup> се яви едно селянче, цялото измокрено и изпръскано от дъжд и кал, с вързоп дрехи под мишница; момчето запита за баща си, като подаде едно писмо. То имаше хубаво, обло възмургаво лице, замислени очи и дебели полуотворени устни, които оставяха да се виждат снежнобелите му зъби. То идваше от едно село от околностите на Неапол. Баща му, отишъл преди година да търси работа във Франция, се бе завърнал в Италия и бе слязъл преди няколко дни в Неапол, дето се беше разболял. Той едва бе успял да напише два реда до семейството си, за да го уведоми за пристигането си и да му каже, че постъпва в болницата. Неговата съпруга изпадна в отчаяние от това известие, но не можеше да се мръдне от къщи, защото имаше едно болно момиченце и друго много малко дете. Затова тя изпрати в Неапол най-големия си син с малко пари, да се грижи за баща си, за своя тата, както се казва в оня край. Момчето беше извървяло около десет мили.

Вратарят хвърли поглед върху писмото, повика един болничен прислужник и му каза да заведе момчето при баща му.

— Кой е баща ти? — запита го болничният прислужник.

Момчето, разтреперано от страх да не чуе нещо тъжно, каза името.

Болничният прислужник не можеше да си спомни такова име.

— Да не е един стар работник, дошъл от чужбина? — запита той.

— Работник, да! — отвърна, момчето, все по-неспокойно. — Той не е много стар, но е дошъл от чужбина, да.

— Кога е постъпил в болницата? — запита болничният прислужник.

Момчето хвърли поглед върху писмото.

— Преди пет дена, струва ми се.

Болничният прислужник се позамисли; след това като че ли изведнъж си спомни и каза:

— А! Четвърта стая, леглото в дъното.

— Много ли е болен? Как е? — запита безпокойно момчето.

Болничният прислужник го погледна, без да отговори. След това му каза:

— Ела с мене.

Изкачиха две стръмни стълби, отидоха в дъното на един тъмен коридор и се озоваха пред отворената врата на голяма стая, дето се простираха две редици легла.

— Ела — повтори болничният прислужник, като влизаше.

Момчето се ободри и го последва, като хвърляше плахи погледи надясно и наляво по бледите и изтощени лица на болните. Някои от тях бяха със затворени очи и изглеждаха като мъртви, други гледаха в пространството с големите си втрещени очи като изплашени. Неколцина стенеха като деца. Стаята беше тъмна, въздухът пропит с остра миризма на лекарства. Две милосърдни сестри сновяха наоколо със стъкълца в ръце.

Като стигна в дъното на стаята, болничният служител се спря до едно легло, дръпна завесите на прозореца и каза:

— Ето баща ти!

Момчето се разплака и изтърва вързопа. То отпусна глава на рамото на болния, като му хвана ръката, която лежеше неподвижна върху завивката. Болният не се помръдна.

Момчето се вдигна, погледна баща си и се разрида отново. Тогава болният го изгледа продължително и сякаш го позна. Но устните му не се движеха. Клетият тата, колко се беше променил! Синът никога не би го познал! Косите му бяха побелели, брадата му порасла, лицето му беше подпухнало, с тъмночервен цвят, с опъната и лъскава кожа, очите му умалени, устните му набъбнали, цялото му лице променено; той нямаше вече нищо свое освен челото и извивките на веждите. Дишаше мъчително.

— Татко, татко! — промълви момчето. — Аз съм, не ме ли познаваш? Аз съм Чичило, твойт Чичило! Дойдох от село, мама ме изпрати. Погледни ме добре, не ме ли познаваш? Кажи ми една дума!

Но болният, след като го изгледа внимателно, затвори очи.

— Татко! Татко! Какво ти е? Аз съм твойт син, твойт Чичило.

Болният не се мръдна вече и продължаваше да диша тежко.

Тогава, разплакано, момчето взе един стол и седна до леглото, като не откъсваше очи от баща си. „Някой лекар ще мине на преглед — мислеше си то. — Той ще ми каже нещо“. И то се потопи в печалните си мисли, като си спомни много неща за добрия си баща: деня на отпътуването, когато му каза последното сбогом на парахода, надеждите, които семейството възлагаше на това негово пътуване, отчаянието на майка си при пристигането на писмото. И то си помисли за смъртта, видя баща си умрял, майка си — облечена в черно, семейството си в нищета. И остана дълго време така замислено. По едно време една ръка го бутна леко и то се стресна: беше една монахиня.

— Какво му е на баща ми? — запита я то веднага.

— Твой баща ли е? — каза нежно сестрата.

— Да, баща ми е, дойдох... Какво му е?

— Не се бой, момче — отвърна сестрата. — Сега ще дойде лекарят. — И се отдалечи, без да му каже друго.

След половин час то чу, че издрънка звънец, и видя в дъното на стаята да влиза лекарят, придружен от един помощник; подир тях вървяха сестрата и един прислужник. Започнаха визитацията, като се спираха при всяко легло. Очакването се струваше на момчето безкрайно и при всяка стъпка на лекаря неговото безпокойство растеше. Най-сетне дойде при съседното легло. Лекарят беше висок и прегърбен старец със сериозно лице. Преди да се отдели от съседното легло, момчето стана на крака и когато се приближи, то започна да плаче.

Лекарят го изгледа.

— Син на болния — каза сестрата; — пристигна тая заран от село.

Лекарят сложи ръка на рамото му, след това се наведе над болния, премери му пулса, пипна му челото и зададе няколко въпроса на сестрата, която отговори:

— Нищо ново.

Той се позамисли, след това каза:

— Продължете както преди.

Тогава момчето се осмели и запита с разплакан глас:

— Какво му е на баща ми?

— Не се бой, синко — отвърна лекарят, като сложи отново ръка на рамото му. — Той страда от червен вятър. Положението му е тежко, но има още надежда. Помагай му. Твоето присъствие може да му донесе добро.

— Но той не може да ме познае! — възкликна момчето отчаяно.

— Ще те познае... утре може би. Да се надяваме, бъди смел!

Момчето искаше да запита за друго, но не посмя. Лекарят отмина.

И тогава то започна своя живот на болногледач. Като не можеше да прави друго, то оправяше завивките на болния, пипаше му от време на време ръката, пъдеше мухите, навеждаше се над него при всяко охкане и когато сестрата донасяше нещо за пиене, то вземаше от ръката ѝ чашата или лъжицата и му я поднасяше вместо нея. Болният понякога го поглеждаше, но не даваше признак, че го е познал. Все пак погледът му се спираше по-продължително върху него, особено когато изтриваше с кърпичка очите му. Така мина първият ден.

През нощта момчето спа на два стола в един ъгъл на стаята, а заранта подхвана отново своята милосърдна служба. Тоя ден сякаш в зениците на болния започна да проблясва съзнание. При гальовния глас на момчето очите на болния сякаш за миг добиваха смътния израз на признателност, а веднъж той помръдна устните си, сякаш искаше да каже нещо. След всяка къса дрямка, когато отваряше отново очи, той сякаш търсеше своя малък служител. Лекарят мина още два пъти и забеляза малко подобрене. Привечер, когато момчето поднасяше чашата към устата на баща си, стори му се, че по набъбналите му устни трепна лека усмивка. И тогава то започна да се утешава, да се надява. И с надеждата, че баща му ще го разбере, макар и смътно, то му говореше, говореше надълго за майка си, за малките си сестри, за завръщането в къщи и го увещаваше с горещи и сърдечни думи да не пада духом. То често си мислеше, че баща му не го разбира, но въпреки това му говореше, защото му се струваше, че и като не го разбираше, болният слушаше с удоволствие гласа му, пропит от любов и скръб. Така мина и вторият ден, и третият ден, и четвъртият — леки подобрения и внезапни влошавания. Момчето беше толкова погълнато от грижите си, че едва успяваше да хапне два пъти на ден по малко хляб и сирене, които му донасяше сестрата, и почти не виждаше онова, което ставаше около него: умиращите болни, внезапното притичване

на сестрите нощем, отчаяните, плачове и жестове на посетителите, които излизаха без надежда, всички ония печални и мъчителни сцени от живота на една болница, които при друг случай биха го смаяли и ужасили. Часовете, дните си течеха и то беше винаги там, при баща си, внимателно, усърдно, потрепващо при всяка негова въздишка и при всеки негов поглед, непрекъснато колебаещо се между надеждата, която му изпълваше душата, и безутешността, която смразяваше сърцето му.

На петия ден болният неочаквано стана по-зле.

Когато момчето запита лекаря, той поклати глава, сякаш искаше да каже, че е свършено, и то се отпусна на стола и се разрида. И все пак едно нещо го утешаваше. Въпреки че състоянието на болния се влошаваше, нему се струваше, че той си възвръщаше полака-лека съзнанието. Той гледаше момчето все по-внимателно и с растяща нежност, искаше да взема питие или лекарство само от него и все по-често правеше онова напрегнато движение на устните, сякаш искаше да произнесе някоя дума. И понякога го правеше така ясно, че момчето го хващаше буйно за ръката, окрилено от внезапна надежда, и му казваше с радостна нотка в гласа:

— Потърпи, потърпи, татко, ще оздравееш, ще си отидем, ще се върнем в къщи при мама, още малко потърпи!

Часът беше четири следобед. Момчето беше се отдало на един от поривите си на нежност и надежда, когато отвъд най-близката врата на стаята се чу шум от стъпки и след това един силен глас, който произнесе само две думи:

— Довиждане, сестро!

Тия думи го накараха да скочи на крака и да нададе сподавен вик.

В същото време влезе в стаята един човек с голям вързоп в ръка, последван от една сестра.

Детето нададе остър вик и остана приковано на мястото си.

Човекът се обърна, погледна го за миг и също извика:

— Чичило! — и се хвърли към него.

Момчето падна в обятията на баща си, задавено от сълзи.

Сестрите, болничните прислужници и помощникът притичаха и останаха смаяни.

Момчето не можеше да проговори.

— О, Чичило мой! — възкликна бащата, след като изгледа внимателно болния и целуна няколко пъти момчето. — Чичило, синко, как така са те довели при леглото на друг? А пък аз бях се отчаял, че не те виждам, след като майка ти ми писа: изпратих го! Клетият Чичило! От колко дни си тук? Как стана тая грешка? Аз се отървах с малко. Здраво стоя на краката си! А майка ти? А Кончетела? А малката? Как са? Аз излизам от болницата. Да вървим. О, боже господи! Кой би го помислил!

Момчето се помъчи да отрони няколко думи, за да осведоми баща си.

— О, колко се радвам — промълви то. — Колко се радвам! Какви лоши дни прекарах!

И не преставаше да целува баща си. Но не се помръдваше.

— Ела де — каза баща му. — Ще пристигнем още тая вечер в къщи. Да вървим!

И го дръпна към себе си.

Момчето се обърна да погледне своя болен.

— Ела де... няма ли да дойдеш? — запита го смаян баща му.

Момчето погледна пак болния, който в тоя миг отвори очи и го загледа втренчено.

Тогава от душата му бликна поток от думи.

— Не, татко, почакай... не... не мога. Тоя старец... От пет дена съм тук. Все ме гледа. Мислех, че си ти. Обичах го. Гледа ме, ще му дам да пие. Той иска винаги да съм до него. Сега е много зле. Имай търпение, аз нямам смелост, не знам, много ме безпокои, ще се върна в къщи утре, нека остана още малко, нали не е добре да го оставя, виж как ме гледа... Аз не знам кой е, но той ме обича, ще умре сам, нека остана тук, мили татко!

— Браво, момченце! — извика помощникът.

Бащата остана поразен. Той изгледа момчето, след това болния.

— Кой е? — запита той.

— Селянин като вас — отговори, помощникът. — Дошел е от чужбина и постъпи в болницата в деня, в който постъпихте и вие. Донесоха го тук в безсъзнание и не можа да каже нищо. Може да има далече семейство, синове. Сигурно мисли, че вашето момче е от близките му.

Болният гледаше непрекъснато момчето.

Бащата каза на Чичило:

— Остани.

— Няма да е за дълго — промълви помощникът.

— Остани — повтори бащата. — Ти имаш сърце. Аз отивам веднага в къщи, да успокоя майка ти. Вземи тия пари за нуждите си. Сбогом, добри ми сине! Довиждане!

Прегърна го, погледна го продължително, целуна го по челото и си отиде.

Момчето се върна при леглото и болният сякаш се успокои.

Чичило подзе службата си на болногледач, без да плаче, но с предишното усърдие и с предишното търпение. Започна да му дава да пие, да му оправя завивките, да му милва ръката, да му говори нежно, за да му вдъхва смелост. Стоя при него целия ден и цялата нощ; остана и на следния ден. Но състоянието на болния все повече се влошаваше. Лицето му доби морав цвят, дишането му стана тежко, движенията му ставаха все по-неспокойни, от устата му излизаха неясни викове, подпухналостта му стана чудовищна. На вечерната визитация лекарят каза, че нямало да преживее нощта. Тогава Чичило удвои грижите си и не го изпускаше нито за миг от очи. А болният го гледаше, гледаше и току помръдваше с голямо усилие устните си, сякаш искаше да каже нещо; и от време на време очите му, които все повече и повече се умаляваха и замъгляваха, добиваха израз на необикновена нежност. И тая нощ момчето бодърствува, докато видя през прозореца зазоряването и докато се появи в стаята сестрата.

Сестрата се доближи до леглото, хвърли поглед върху болния и си отиде с бързи крачки. След малко тя се появи отново с помощник-лекаря и един болничен прислужник, който носеше фенер.

— Той свършва — каза лекарят.

Момчето хвана ръката на болния. Болният отвори очи, изгледа го втренчено и ги затвори отново.

В този миг на момчето се стори, че той му стисна ръката.

— Стисна ми ръката! — възкликна то.

Лекарят се наведе за малко над болния, след това се изправи. Сестрата откачи едно разпятие от стената.

— Умря! — извика момчето.

— Върви си, синко — каза лекарят. — Твоето свето дело е свършено. Върви си и бъди щастлив — заслужаваш го. Бог да те



закриля. Сбогом!

Сестрата, която се беше отдалечила за малко, се върна с китка теменужки, извадени от една чаша на прозореца, и ги подаде на момчето, като му каза:

— Нямам друго да ти дам. Вземи това за спомен от болницата.

— Благодаря — маза момчето, като поемаше с едната си ръка китката, а с другата изтриваше сълзите си; — но мен ме чака толкова дълъг път... ще ги изхабя.

И то развърза китката и разпръсна теменужките върху леглото, като каза:

— Оставям ги в памет на моя клет мъртвец. Благодаря, сестро. Благодаря, господин докторе.

След това то се обърна към мъртвеца и промълви:

— Сбогом... — И докато търсеше име, с което да го назове, от сърцето му бликна на устните сладката дума, с която то се обръщаше към него в продължение на пет дена:

— Сбогом, клети татко!

Като каза това, то взе под мишница вързопчето с дрехите си и с бавни, крачки, смазано от умора, си отиде. Денят настъпваше.

## РАБОТИЛНИЦАТА

18, СЪБОТА

Прекози дойде снощи да ми напомни да отида да видя работилницата им и тая заран, като излизах с баща си, го накарах да ме заведе. Докато се приближавахме към работилницата, от нея излезе тичешком Гарофи, с пакет в ръка, като развяваше голямата си пелерина, под която той скрива стоките си. А, сега знам откъде търговецът Гарофи взема железните стърготини, които продава за стари вестници!

Като се показахме на вратата, видяхме Прекози седнал върху купчина тухли с учебник на колене. Той стана веднага и ни покани да влезем. Работилницата беше една голяма стая, пълна с прах от въглища, със стени, по които бяха окачени чукове, клещи, железни пръчки и всякакъв вид желязо. В един ъгъл гореше пещ, в която духаше духало, теглено от едно момче. Бащата на Прекози беше близо до наковалнята, а един калфа държеше желязна пръчка в огъня.

— А, ето го тук — каза ковачът, щом ни видя, като свали каскета си, — отличното момче, което подарява железници! Дошло е да види как работим, нали? Ей сега ще му покажа.

Като казваше това, той се усмихваше; лицето му не беше сърдито и очите му не бяха злобни като преди. Калфата му подаде една дълга желязна пръчка, нажежена накрая, и ковачът я сложи върху наковалнята. Той правеше желязна пръчка със завит край за балконска ограда. Повдигна един голям чук и започна да удря желязната пръчка, като местеше нажежената част ту насам, ту нататък и я обръщаше по различен начин. И беше удивително да види човек как под бързите и точни удари на чука желязото се огъваше, извиваше се, вземаше постепенно прелестната форма на извит лист на цвете, като пръчица от тесто, моделирана сякаш с ръце. През това време неговият син ни гледаше с израз на гордост, като че искаше да ни каже: „Вижте как работи баща ми!“

— Видя ли как се работи? — запита ме ковачът, когато свърши, като постави пред мене пръчката, която приличаше на владишки жезъл. След това я остави настрана и пъкна в огъня друга.

— Добре изработена наистина — каза баща ми. И добави: — Работите, а? Върна ви се желанието.

— Върна се, да — отвърна работникът, като си избърсваше потта, поизчервен. — И знаете ли кой ми го възвърна?

Баща ми се престори, че не разбира.

— Ей това отлично момче — каза ковачът, като посочи с пръст сина си, — това отлично момче, което учеше и правеше чест на баща си, докато баща му... пиянствуваше и се отнасяше към него като към животно. Когато видях медала... Ах, малкото ми, ела тук да ти видя добре муцунката. — Момчето се затече веднага, ковачът го взе и го сложи върху наковалнята, като го държеше под мишниците, и му каза:

— Я поизчисти малко фасадата на твоя баща-звяр! Тогава Прекоси покри с целувки черното лице на баща си, докато и той сам почерня.

— Така е добре — каза ковачът и го сложи отново на земята.

— Така наистина е добре, Прекоси! — възкликна баща ми, доволен.

И като каза довиждане на ковача и на сина му, той ме изведе навън. Когато излизах, малкият Прекоси ми каза:

— Извини ме! — и ми пъкна в джоба едно пакетче гвоздеи.

Аз го поканих да дойде да гледаме карнавала от нашата къща.

— Ти му подари твоята железница — каза ми из пътя баща ми; — но ако тя беше от злато и пълна с бисери, пак щеше да бъде малък подарък за тоя свет син, който обнови сърцето на баща си.

## МАЛКИЯТ ПАЛЯЧО

20, ПОНЕДЕЛНИК

Целият град кипи поради карнавала, който е към своя край. На всеки площад се надигат бараки на акробати и въртележки. И под нашите прозорци е опънал купола си един цирк. В него дава представления една венецианска трупа с пет коня. Циркът е в средата на площада, а в единия ъгъл има три големи покрити коли, в които спят и се преобличат акробатите — три къщички на колела, с прозорчета и всяка с по едно огнище, което постоянно дими. Между прозорчетата са прострели детски пелени. Има една жена с дете кърмаче, която готви и играе на въже. Клетите хора! Думата акробат се смята за обидна; а те си печелят хляба честно, като развличат всички. И как се мъчат! Цял ден тичат от цирка до колите по фланелка в тоя студ; хапнат два залька и тичат между едно представление и друго. А понякога, когато циркът е препълнен, се извива вятър, който раздира платната и загася лампите, и тогава — сбогом, зрелище! Трябва да връщат парите и да работят цяла нощ, за да възстановят бараката.

Има две момчета, които работят. Баща ми позна по-малкото, когато прекосяваше площада; то е син на собственика на цирка, същият, когото видяхме да играе на кон миналата година в цирка на площад „Виктор Емануил“. То е пораснало, сигурно е на осем години. Има красиво кръгло и мургаво лице и много черни къдрица, които се подават от конусовидната му шапка. Облечено е като палячо, пъхнато е в нещо като чувал с ръкави, бял, везан с черно, и е обуто с платнени обувки. То е дяволче. Харесва се на всички. Върши всичко. Заран рано го виждаме загърнато в шал да носи мляко в дървената къщичка. След това отива да вземе конете от обора на улица „Берлота“. Носи на ръце малкото дете, пренася обръчи, дървени, магарета, метални пръчки, въжета, чисти колите, огъня и през време на почивка винаги е около майка си. Баща ми постоянно го гледа от прозореца и все за него говори и за близките му, които изглежда са добри хора и обичат децата.

Една вечер отидохме на цирк. Беше студено и имаше съвсем малко хора, но малкият палачо залягаше много да ги държи весели. Той правеше смъртни скокове, хващаше се на опашката на конете, ходеше по въже съвсем сам и пееше, винаги усмихнат, с хубавото си мургаво лице. А баща му, който носеше червено палто, бели панталони, високи ботуши и камшик в ръка, го гледаше, но беше тъжен. Баща ми изпитваше състрадание към малкия и на следния ден говори за него с художника Делис, който дойде у нас. Тия хора се съсипват от работа, а печелят толкова малко! Това момче му харесваше толкова много! Какво можеше да се направи за тях? На художника му хрумна една мисъл.

— Напиши една хубава статия в „Газета“ — каза той на баща ми, — ти умееш да пишеш. Ти ще разкажеш чудесата на малкия палячо, а аз ще го рисувам. „Газета“ четат всички и поне веднъж ще се стекат хора.

И така направиха. Баща ми написа хубава и шеговита статия, в която се казваше всичко, което виждаме от прозореца, и възбуждаше у читателя желание да се запознае отблизо с малкия артист и да го погали. Художникът направи хубава скица, която бе отпечатана със статията в събота вечерта.

И на представлението в неделя се стече в цирка маса свят. Беше обявено: Представление в полза на малкия палячо. Баща ми ме заведе на едно от първите места. На входа беше окачен „Газета“ със статията. Циркът беше препълнен. Мнозина от зрителите държеха в ръка „Газета“ и я показваха на малкия палячо, който се смееше и тичаше ту при един, ту при друг, преливащ от щастие. Стопанинът на цирка беше също доволен. Представете си! Никой вестник не беше му направил такава голяма чест, а и касата беше пълна с пари. Баща ми седна до мене. Между зрителите имаше наши познати. Наблизо до входа за конете стоеше прав учителят по гимнастика, оня, който е бил с Гарибалди, а срещу нас, на вторите места, Зидарчето, с кръглото си лице, седнало до грамадния си баща. Щом ме видя, то ми направи заешка муцуна. Малко по-нататък видях Гарофи, който броеше зрителите, като пресмяташе на пръсти колко пари може да е събрала трупата. На първите места, недалече от нас, беше и клетият Робети, оня, който спаси детето от омнибуса, с патериците си между колената,

облегнал се на баща си, артилерийски капитан, който държеше едната си ръка върху рамото му.

Представлението започна. Малкият палячо направи чудеса върху коня, на трапеца и по въжето. Всеки път, когато свършваше, всички му ръкопляскаха и мнозина му дърпаха къдриците. След това изпълниха упражнения разни други акробати, фокусници и ездачи, облечени в дрипи и блестящи от сребро. Но когато момчето отсъствуваше, хората сякаш се отегчаваха.

По едно време видях учителя по гимнастика, застанал неподвижен до входа за конете. Той пришепна нещо на стопанина на цирка и последният веднага обиколи с поглед зрителите, като че ли търсеше някого. Погледът му се спря върху нас. Баща ми забеляза това, разбра, че учителят му е казал, че той е автор на статията, и за да не му благодарят, се измъкна, като ми каза:

— Ти, Енрико, остани; ще те чакам вън.

Малкият палячо, след като размени няколко думи с баща си, направи още едно упражнение, изправен върху коня, който бягаше в галоп. Той се преоблече четири пъти поред — като поклонник, моряк, войник и акробати винаги, когато минаваше покрай мене, ме поглеждаше. После, като слезе, започна да обикаля цирка с палячовската си шапка в ръце и всички хвърляха в нея пари и бонбони. Аз държех в ръката си две петачета, но когато дойде пред мене, вместо да ми поднесе шапката си, той я дръпна назад, изгледа ме и мина нататък. Останах посрамен. Защо прояви към мене тая грубост?

Представлението свърши, стопанинът на цирка поблагодари на публиката и всички хора станаха, като се струпаха към входа. Аз бях смутен сред тълпата и тъкмо вече щях да изляза, когато усетих, че една ръка ме побутна. Обърнах се: беше малкият палячо с хубавото си мургаво лице и черните си къдри. Той ми се усмихваше. Ръцете му бяха пълни с бонбони. Тогава разбрах.

— Искаш ли — запита ме той — да приемеш тия бонбони от палячо?

Аз кимнах с глава утвърдително и си взех три или четири.

— Тогава — добави той — приеми и една целувка.

— Може и две — отговорих му аз и му подадох лицето си.

Той избърса с ръкав набрашненото си лице, обви с ръка шията ми и запечата две целувки върху бузите ми, като ми каза:

— Едната е за баща ти.

## ПОСЛЕДНИЯТ ДЕН НА КАРНАВАЛА

21, ВТОРНИК

Каква тъжна сцена видяхме днес, като минаваха маските! Тя свърши добре, но можеше да последва голямо нещастие.

На площад „Сан Карло“, целият украсен с жълти, червени и бели гирлянди, бяха се струпали много хора. Сновяха разноцветни маски, минаваха позлатени коли със знаменца, във формата на павилиони, театърчета и лодки, пълни с палячовци, войници, готвачи и овчари. Бъркотията беше толкова голяма, че човек не знаеше къде да погледне. Шум от тръби, рогове и чинели разкъсваше ушите. Хората с маски в колите пиеха и пееха, като подхвърляха по някоя закачка на хората, които вървяха пеша, и на ония, които стояха по прозорците. А и те отговаряха, като викаха, колкото им глас държи, и се замеряха с портокали и бонбони. Над файтоните и тълпата, докъдето стигаше погледът, се виждаха да се развяват знаменца, да лъщят шлемове, да трептят пера, да се движат грамадни картонени глави, исполински бонета, огромни цилиндри, чудновати оръжия, дайрета, дрънкалки, червени шапки и шишета... Всички изглеждаха като луди. Когато нашият файтон навлезе в площада, пред нас се движеше една великолепа кола, теглена от четири коня, наметнати с везани със злато покривала, и цялата украсена с гирлянди от изкуствени рози. В колата имаше четиринайсет или петнайсет господи, маскирани като благородници от френския двор. Всички блестяха в коприна, с бяла перука, с шапка с перо под мишница и с шпага, а гърдите им бяха безредно отрупани с ленти и дантели. Те бяха извънредно хубави. Пееха всички заедно една френска песен и хвърляха бонбони на хората, а хората ръкопляскаха и викаха.

По едно време от лявата си страна видяхме един човек да повдига над главите на хората едно момиченце на пет или шест години; то, клетото, плачеше отчаяно, като махаше с ръцете си, сякаш обхванато от конвулсии. Човекът си проби път към колата на господата. Един от тях се наведе, а другият каза високо:



— Вземи това момиченце, загубило е майка си в тълпата. Дръж го на ръце. Майката не може да бъде надалече, ще го види. Няма друг начин.

Господинът взе момиченцето на ръце. Останалите престанаха да пеят. Момиченцето ревеше и се дърпаше. Господинът махна маската си. Колата продължи да се движи бавно.

През това време, както отпосле ни казаха, в противоположния край на площада една нещастна, почти обезумяла жена пробивала тълпата с лакти и викала:

— Мария! Мария! Мария! Загубих дъщеря си! Откраднаха ми я! Задушиха момиченцето ми!

И от четвърт час тя се тревожела и така се измъчвала, като ходела насам-натам, притискана от тълпата, и молела да ѝ сторят път.

А през това време господинът от колата държеше момиченцето притиснато към лентите и дантелите на гърдите си, като кръстосваше с поглед площада и се мъчеше да успокои клетото създание, което покриваше лицето си с ръце, без да знае къде се намира, и ридаше до скъсване.

Господинът беше развълнуван, личеше, че тия викове трогваха душата му. Другите предлагаша на момиченцето портокали и бонбони; но то блъсваше всичко, като все повече се плашеше и се дърпаше.

— Търсете майката! — извика господинът на тълпата. — Търсете майката!

И всички започнаха да се извързват наляво и надясно, но майката не се намираще. Най-сетне в началото на улица „Рим“ една жена се спусна към колата... О, никога няма да я забравя! Тя не приличаше вече на човешко създание. Косите ѝ бяха разчорлени, лицето разкривено, дрехите изпокъсани. Тя се спусна напред, като издаде едно хриптене, което не се разбра, дали беше от радост, от ужас или от гняв, и протегна бързо ръцете си като две лапи, за да грабне дъщеря си. Колата спря.

— Ето го — каза господинът, като подаде момиченцето, след като го целуна.

И той го сложи в обятията на майката, която го притисна към гърдите си като фурия. Но едната от ръчичките остана за минута в ръцете на господина, който извади от десницата си един златен пръстен с диамант и го надяна бързо на един от пръстите на малката.

— Вземи го — каза й той, — ще ти бъде за зестра.

Майката остана поразена, тълпата започна да ръкопляска, господинът си сложи отново маската, другарите му подхванаха отново песента и колата потегли бавно сред буря от ръкопляскания и възгласи: „Да живее!“

## СЛЕПИТЕ ДЕЦА

24, ЧЕТВЪРТЪК

Учителят е много болен и вместо него изпратиха учителя на четвърти клас, който е бил учител в института на слепите. Той е най-стар от всички и е толкова побелял, че сякаш има на главата си перука от памук, и говори по такъв начин, като че пее някаква тъжна песен; но говори добре и знае много. Щом влезе в клас, видя едно момче с превързано око, приближи се до него и го запита какво му е.

— Пази си очите, момче — каза му той.

Тогава Дероси го запита:

— Вярно ли е, господин учителю, че сте били учител на слепите?

— Да, няколко години — отвърна той.

И Дероси каза полугласно:

— Разкажете ни нещо.

Учителят отиде да седне до масата.

Корети каза високо:

— Институтът на слепите е на улица „Ница“.

— Вие казвате слепи, слепи — забеляза учителят, — както бихте казали болни или бедни, или не знам какво друго. Но разбирате ли добре значението на тая дума? Помислете малко за това! Слепи! Да не виждаш никога нищо! Да не различаваш деня от нощта, да не виждаш нито небето, нито слънцето, нито собствените си родители — нищо от всичко онова, което е около тебе и което се пипа; да си потопен в постоянен мрак и да си като заровен в земята! Опитайте се за малко да затворите очи и да си представите, че ще трябва да останете завинаги така: веднага ще ви обхване безпокойство, ужас, ще ви се стори, че е невъзможно да издържите, че ще започнете да викате, че ще полудеете или ще умрете. Ала когато влезете за пръв път в института на слепите през време на отдих и чуете от всички страни клетите момчета да свирят на цигулки и флейти, да разговарят високо и да се смеят, когато ги видите да се качват и слизат пъргаво по стълбите, да обикалят свободно по коридорите и спалните, никога няма да помислите, че те

са нещастни. Трябва да ги наблюдавате добре. Между тях има здрави и весели младежи на шестнайсет или осемнайсет години, които носят слепотата си с известна непринуденост, почти с известна самоувереност; но от израза на горчивина и негодувание в лицата им се разбира, че са страдали страхотно, преди да се примирят с нещастията си. Има други с бледи и благи лица, в които се чете голямо примирение: но тъжно примирение и, естествено, понякога те все още ще си поплакват тайно.

Ах, деца мои! Помислете си, че някои от тях са загубили зрението си в няколко дни, че други са го загубили след дългогодишно мъчение и след много ужасни хирургически операции и че мнозина са родени така, родени в нощ, която не е имала никога зора за тях, влезли са в света като в огромна гробница; те не знаят и как изглежда човешкото лице! Представете си колко трябва да са страдали и колко трябва да страдат, когато си мислят, макар и смътно, за страхотната разлика между тях и ония, които виждат, и се питат: „Защо е тая разлика, щом нямаме никаква вина?“ Аз, който съм бил няколко години между тях, когато си спомня оня клас, всички ония очи, запечатани завинаги, всички зеници без поглед и без живот и след това погледна вас... струва ми се, че е невъзможно да не сте щастливи. Помислете си: в Италия има около двайсет и шест хиляди слепи. Двайсет и шест хиляди души, които не виждат светлина, разбирате ли; една войска, за която са необходими четири часа, докато се изниже под прозорците ни!

Учителят млъкна; всички бяха притаили дъх.

Дероси запита вярно ли е, че осезанието у слепите е почувствително от нашето.

Учителят каза:

— Вярно е. Всички останали чувства у тях са по-изтънчени. Понеже трябва да заместват зрението, те се упражняват по-добре, отколкото ония, които виждат. Заран в спалните някой запитва друг: „Има ли слънце?“ и който е по-бърз в обличаното, изскача веднага на двора да размаха ръце във въздуха, за да усети дали се разлива топлината на слънцето, и тича да занесе хубавото известие: „Има слънце!“ От гласа на някой човек те си създават представа за ръста му. Ние съдим за душата на човек по очите му, а те — по гласа му. Спомнят си интонациите и произношенията в течение на години. Те долавят дали в някоя стая има повече от един човек, дори ако говори

само един и другите стоят неподвижни. С пипане усещат дали дадена лъжичка е малко или много чиста. Момичетата различават боядисаната вълна от вълната с естествен цвят. Когато минават двама по двама из улиците, те разпознават почти всички дюкяни по миризмата, дори и ония, в които ние не усещаме никакви миризми. Завъртват пумпал и по бръмченето му отиват направо до него, и го вземат, без да сбъркат. Карат обръчи, играят на кегли, скачат на въже, строят си къщички от камъни, късат теменуги, сякаш ги виждат, правят бързо и добре рогозки и кошнички, като преплитат разноцветна слама. Толкова е развито у тях осезанието! Осезанието е тяхното зрение, едно от най-големите им удоволствия е да пипат, да стискат, да отгатват формата на нещата.

Трогателно е да ги види човек, когато ги водят в индустриалния музей, където ги оставят да пипат, каквото си искат; да ги види с каква радост се хвърлят върху геометрическите тела, върху малките модели на къщи, върху инструментите, с каква радост, пипат, трият и обръщат в ръцете си всички неща, за да видят как са направени. Те казват „да видим“!

Гарофи прекъсна учителя, за да го запита вярно ли е, че слепите деца се научават да смятат по-добре от другите.

Учителят отговори:

— Вярно е. Те се учат да смятат и да четат. Имат книги, направени нарочно за тях — с изпъкнали букви; те прокарат пръстите си по тях, разпознават буквите и произнасят думите. Четат бързо. Човек трябва да ги види горките, как се изчервяват, когато сбъркат. Те също така пишат, без мастило. Пишат върху плътна и корава хартия с металическо шило, с което се правят точки, вдлъбнати и групирани според една особена азбука. Тези точки излизат изпъкнали на обратната страна на хартията така, че като обърнат листа и прокарат пръстите си по тия изпъкналости, могат да прочетат това, което са написали, а също така и написаното от други. Така правят съчиненията си и така си пишат писма помежду си. По същия начин пишат числата и смятат. И смятат на ум с невероятна леснина, тъй като те не се разсейват от видимите неща, каквито става с нас. И да ги видите с каква любов слушат, когато им четат, колко внимават, как запомнят всичко, как споделят мисли помежду си, също и малките по история и италиански език, седнали по четирима или по петима на чин, без да се

обръщат един към друг, като разговарят първият с третия, вторият с четвъртия на висок глас и всички заедно, без да изтърват нито една дума — толкова остър и верен е слухът им! И отдават по-голямо значение на изпитите от вас, уверявам ви, и се привързват повече към учителите си. Учителя си познават по вървежа и миризмата му; само от звука на една негова дума те долавят дали е в добро или лошо настроение, дали е добре със здравето си или е болен. Те искат, когато учителят ги насърчава или ги хвали, да ги пипа, а те му пипат ръцете, за да изобразят признателността си. Те се обичат и помежду си, добри другари са. През време на отдих те се събират почти винаги заедно на едни и същи групи. Например в секцията на момичетата се образуват толкова групи, на колкото инструмента свирят — цигуларки, пианистки, флейтистки, и не се разделят никога. Когато се привържат към някого, трудно е да се откъснат от него. Те намират голяма утеха в приятелството. Помежду си се преценяват справедливо. Те имат ясно и дълбоко схващане за доброто и за злото. Никой не се възхищава като тях при разказа за някое благородно дело и за някое голямо събитие.

Вотини запита добре ли свирят.

— Обичат пламенно музиката — отвърна учителят. — Тя е тяхната радост, техният живот. Слепи деца, едва влезли в института, могат да стоят неподвижни на крака по три часа, да слушат музика. Когато учителят каже на някое, че няма способност за музика, то изпитва голяма мъка, но се залавя да учи отчаяно. Ах, ако можехте да чуете музиката им в института, да ги видите, когато свирят с вдигнато чело, с усмивка на уста, с пламнало лице, треперещи от вълнение, почти захласнати в оная хармония, която разливат в безкрайния мрак, който ги заобикаля, то и вие бихте почувствували, че музиката е божествена утеха.

И те ликуват, сияят от щастие, когато учителят им каже: „Ти ще станеш музикант“.

За тях първият в музиката, тоя, който е най-добър по пиано или цигулка, е обичан от всички и всички благоговоят пред него. Ако възникне спор между двамина, отиват при него; ако двама приятели се скарат, той е, който ги помирява. Най-малките, които той учи да свирят, гледат на него като на баща. Преди да си легне, всички отиват да му кажат лека нощ. И непрекъснато говорят за музика. Когато вечер късно вече са си в леглото, почти всички, уморени от учение и работа и

полусънени, те все още приказват на нисък глас за опери, за композитори, за инструменти, за оркестри. И за тях е толкова голямо наказание да бъдат лишени от четене или от урока по музика, изпитват толкова голяма мъка, че почти никога учителите нямат смелост да ги накажат по такъв начин. Каквото е светлината за очите ни, толкова е музиката за сърцата им.

Дероси запита може ли да отидем да ги видим.

— Може — отговори учителят, — но вие, момчета, не бива да ходите сега. Ще отидете по-късно, когато ще бъдете в състояние да разберете цялата големина на нещастieto им и да почувствувате всичката милост, която то заслужава. То е едно печално зрелище, деца. Вие ще видите там понякога, деца, седнали срещу разтворен прозорец, да се наслаждават на чистия въздух, с неподвижно лице, и ще ви се стори, че гледат голямата зелена равнина и хубавите сини планини, които виждате вие... И като си помислите, че не виждат нищо, че няма да видят никога нищо от цялата тая неизмерима хубост, свива ви се сърцето, като че ли са ослепели в същия миг. Сляпородените будят по-малко състрадание, защото като не са видели света и нямат представа за нищо, за нищо и не жалят.

Но има деца, ослепели от няколко месеца, които си спомнят още всичко, които разбират добре какво са загубили. Те се измъчват най-много, когато започнат да чувствуват, че в паметта им се замъгляват малко по малко най-милите образи, да чувствуват как умират в паметта им най-любимите хора. Едно от тия деца ми казваше веднъж с неизразима скръб; „Искам да имам още един път зрение, само за миг, за да видя пак лицето на мама, защото не си го спомням вече!“

И когато майките им ги навещават, слепите слагат ръцете си върху лицата им, опипват ги добре от челото до брадичката и ушите, за да почувствуват формите им, и почти не вярват, че не могат да ги видят; те ги викат по име много пъти, сякаш за да ги помолят да се покажат още веднъж. Колцина излизат оттам разплакани, дори и мъже с корави сърца! И когато излезе човек оттам, струва му се, че е изключение, почти незаслужено преимущество, че вижда хората, къщите, небето. О, аз съм уверен, че всеки от вас, като излезе оттам, ще бъде готов да се лиши мъничко от собственото си зрение, за да даде поне малко светлинка на всички тия клетки деца, за които слънцето няма светлина и майката няма лице.

## БОЛНИЯТ УЧИТЕЛ

25, СЪБОТА

Снощи, като излязох от училище, отидох да видя болния си учител. Той се е разболял от много работа. По пет учебни часа на ден, след това един час гимнастика, след това други два часа във вечерно училище, което значи, че той спи малко, храни се надве-натри и се задъхва от говорене от сутрин до вечер. Може ли да не си разстрои здравето? Така казва майка ми.

Майка ми остана да ме чака при вратата. Аз се качих сам и срещнах по стълбите учителя с черната брада — Коати, оня, който плаши всички и не наказва никого; той ме погледна с широко разтворени очи и изрева като лъв на шега, но без да се засмее. Аз още се смеех, когато дръпнах звънеца на четвъртия етаж; но останах поразен, когато прислужницата ме покани в една бедна полутъмна стая, където лежеше учителят в малък железен креват; беше брадясал. Той сложи ръка на челото си, за да ни види по-добре, и възкликна със своя сърдечен глас:

— О, Енрико!

Аз се приближих до леглото му, той сложи ръка на рамото ми и каза:

— Браво, синко! Добре стори, че дойде да видиш клетия си учител. Както виждаш, драги Енрико, положението ми е лошо. А как върви училището? Как са другарите ти? И без мене всичко върви добре, а? Можете да минете много добре и без стария си учител, нали?

Аз поисках да му кажа не, но той ме прекъсна:

— Хайде, хайде, аз зная, че не ме мразите.

И въздъхна. Аз се загледах в някакви снимки на стената.

— Виждаш ли? — каза ми той. — Всички тия са ученици, които са ми дали снимките си от двайсет години насам. Добри момчета. Това са моите спомени. Когато умирам, последния поглед ще хвърля там, на всички тия немирници, сред които минах живота си. Когато свършиш основното училище, и ти ще ми дадеш снимката си, нали? — След



това взе един портокал от нощната си масичка и ми го пъкна в ръката. — Нямам друго да ти дам — каза той, — това е подарък от болен.

Аз го гледах и не знам защо ми беше мъчно.

— Слушай... — подзе отново той. — Аз се надявам, че ще се отърва; но ако не оздравея... гледай да се засилиш по смятане, защото там си слаб. Направи усилие; важното е веднъж да се заловиш здравата, защото понякога слабият успех не се дължи на липсата на способност, а е плод на предубеждение, на втълпяване.

Докато говореше, дишаше тежко — личеше, че страдаше.

— Имам силна треска — въздъхна той; — полумъртъв съм. И тъй, моля те, обърни особено внимание на смятането, на задачите. Ако не успееш отначало, почини си и опитай пак. Ако не успееш пак, почини си още веднъж и започни отначало. И върви напред, но спокойно, без да се задъхваш, без да си напрягаш мозъка. Хайде тръгвай. Поздрави майка си. И не идвай вече, ще се видим в клас. А ако не се видим, спомняй си понякога за учителя си от трети клас, който те е обичал.

При тия думи ми се доплака.

— Наведи си главата — каза ми той. Аз се наведох и той ме целуна по косите. След това каза:

— Иди си — и обърна лицето си към стената.

Аз полетях надолу по стълбите, защото чувствавах нужда да прегърна майка си.

## УЛИЦАТА

26, СЪБОТА

Тая вечер те наблюдавах от прозореца, когато се връщаше от дома на учителя; ти блъсна една жена. Внимавай по-добре как вървиш по улицата. И там има задължения. Щом измерваш стъпките и движенията на ръцете си в частен дом, защо да не правиш същото и на улицата, която е дом на всички? Винаги когато срещнеш някой старец, някой бедняк, някоя жена с дете на ръце, някой сакат с патерици, някой човек, превит от товар, някое семейство в траур, отстъпи с уважение — ние трябва да уважаваме старостта, нищетата, майчината любов, немощта, труда, смъртта. Винаги когато видиш, че върху някого върхлита файтон, дръпни го настрана, ако е момче, предупреди го, ако е мъж. Като видиш някое дете само, което плаче, попитай го какво му е и вдигни от земята бастуна на стареца, който го е изгървал. Ако се сбият две деца, разтърви ги; ако са двама мъже, отдалечи се, не присъствуй на зрелището на такова грубо насилие, което оскърбява и прави кораво сърцето. И когато минава някой вързан човек между двама стражари, не прибавяй към жестокото любопитство на хората и своето: той може да е невинен. Престани да говориш и да се усмихваш, когато срещнеш някоя болнична носилка, която може би носи някой умиращ, или някое погребално шествие, което би могло да излезе на утрешния ден от нашата къща. Гледай с почит всички деца от институтите, които минават две по две: слепите, немите, рахитичните, сираците, изоставените деца; помисли си, че край тебе минават човешкото нещастие и милостта. Винаги се преструвай, че не виждаш отвратителните или смешни телесни недостатъци на ония, които ги имат. Винаги загасвай всяка запалена клечка

кибрит, на която се натъкнеш, защото тя може да струва живота на някого. Отговаряй винаги любезно на проходящия, който те пита за някоя улица. Не гледай никого ухилен, не тичай без нужда, не викай. Уважавай улицата. За възпитанието на един народ се съди преди всичко по държанието му на улицата. Дето има простация по улиците, ще има простация и по домовете. И изучавай улиците; изучавай града, в който живееш; ако на утрешния ден ти се озовеш далече от него, ще се радваш, ако можеш да си го представиш добре, ако можеш да го обходиш целия в мисълта си — твоя град, твоето малко отечество, тоя, който е бил в течение на толкова години твоят свят, където си проходил до майка си, изпитал си първите вълнения, отворил си ума за първите идеи, намерил си първите приятели. Той е бил като майка за тебе: просвещавал те е, развличал те е, закрилял те е. Изучавай улиците и хората му, обичай го и когато чуеш, че го оскъръбят, защити го.

Баща ти

---

[1] Пелегрини — монашески орден, Б.пр. ↑

# **MAPT**

## ВЕЧЕРНОТО УЧИЛИЩЕ

### 2, ЧЕТВЪРТЪК

Вчера баща ми ме заведе да видя вечерното училище, чиито занятия стават в сградата на нашето училище „Барети“; то вече беше цяло осветено и работниците бяха започнали да влизат. Като пристигнахме, заварихме директора и учителите разгневени, защото малко преди това било счупено с камък стъклото на един прозорец. Прислужникът изскочил и хванал едно момче, което минавало; но тогава се явил Старди, който живее срещу училището, и казал:

— Не е то; аз видях със собствените си очи, че Франти хвърли камък и ми каза: „Тежко ти и горко, ако кажеш!“ Но аз не се страхувам!

Тогава директорът казал, че Франти щял да бъде изключен завинаги.

Аз наблюдавах работниците, които влизаха по двама, по трима; бяха влезли вече повече от двеста души. Никога не бях виждал колко хубаво е вечерното училище! Имаше момчета от дванайсет години нагоре и мъже с бради, които се връщаха от работа, като носеха книги и тетрадки. Имаше дърводелци, огняри с почернели лица, зидари с побелели от вар ръце, хлебари чираци с набрашнени коси и се усещаше миризмата на лак, кожи, смола, зехтин — миризми на всички занаяти. Влязоха също и група работници от артилерията, облечени като войници, водени от един ефрейтор. Всички пъргаво се мушваха в чиновете, вдигаха дъската, върху която си слагахме краката и веднага навеждаха глави над работата. Някои отиваха при учителите с отворени тетрадки да питат за нещо. Видях младия и добре облечен учител „Адвокатчето“, около масата на когото имаше трима или четирима работници, който правеше поправки с писалка: а също и оня, куция, който се смееше с един бояджия — последният му беше донесъл тетрадка, цяла изцапана с червена и синя боя. Там беше и моят учител, вече оздравял, който утре се връща в училище. Вратите на класните стаи бяха отворени. Когато уроците започнаха, аз останах учуден, като видях как всички внимават с втренчени очи. А пък

повечето от тях, казваше директорът, за да не закъснеят, не се отбили дори в къщи да хапнат поне един залък за вечеря и били гладни. Ала малките след половин час занимание клюмваха; някои дори заспиваха, сложили глава на чиновете, и учителят ги събуждаше, като почукваше с писалката ушите им. Но големите не заспиваха, те стояха бодри и слушаха урока с отворена уста, без да мигнат. Учудвах се, като гледах по чиновете всички тия брадати мъже. Качихме се и на горния етаж, аз се затичах до вратата на моята класна стая и видях на моето място един мъж с големи мустаци; едната му ръка беше превързана — може би я беше наранил около някоя машина; и все пак се мъчеше да пише полека-лека. Но най-много ми хареса това, че на мястото на Зидарчето, точно на същия чин и в същото кътче, седеше баща му. Тоя зидар, едър като исполин, се беше сгушил там, опрял брада на юмруци и втренчил очи в книгата, всецяло погълнат от урока. И това не беше случайно. Още първата вечер, когато отишел на училище, казал на директора: „Господин директоре, моля ви се да ме сложите на мястото на моята Заешка муцуна!“ (Той винаги нарича сина си така.).

Баща ми ме задържа там чак до края. На улицата видяхме много жени с деца на ръце, които чакаха мъжете си и на входа се сменяха: работниците вземаха на ръце децата, а жените — книгите и тетрадките — и си отиваха в къщи така. Улицата се изпълни за кратко време с хора и шум. След това всичко притихна и ние видяхме само високата и уморена фигура на директора, който се отдалечаваше.

## БОЙ

5, НЕДЕЛЯ

Както трябваше да се очаква, Франти, когото директорът изгони от училище, поиска да си отмъсти. Той причакал Старди зад един ъгъл на излизане от училище, когато Старди минавал със сестра си, която всеки ден ходи да взема от един институт на улица „Дора Гроса“. Сестра ми Силвия, като излизала от училище, видяла всичко и се върна в къщи съвсем изплашена.

Ето какво се случило. Франти с мушамения си каскет, накривен над ухото, се затичал на пръсти подир Старди и дръпнал толкова силно плитката на сестра му, че щял да я събори на земята. Момиченцето изпищяло и брат му се обърнал. Франти, който е много по-висок и по-силен от Старди, си мислел: „Или няма да каже гък, или ще го набия“. Но Старди много-много не му мислил и макар да е малък и нисък, се хвърлил с един скок върху едрия Франти и започнал да му нанася юмруци. Ала получавал повече юмруци, отколкото нанасял. На улицата имало само момичета, никой не могъл да ги разтърве. Франти съборил Старди на земята, но той скочил веднага на крака и пак се хвърлил върху му, Франти го запердашил здравата: по едно време му откъснал половината ухо, ударил го в окото и му разкървавил носа, Но Старди упорствувал и изревал: „И да ме убиеш, пак ще ти отмъстя“. Франти го съборил и започнал да го ритва и удря, а Старди отдолу удрял с глава и ритал. Една жена извикала от прозореца си: „Браво, малкият!“ Други казвали: „Това момче защитава сестра си!“ „Не се бой!“ „Удряй го!“ А на Франти викали: „Нахалник! Подлец!“ Но Франти също се разярил, турил крак на Старди, съборил го и се хвърлил върху него: „Предай се!“ — „Не!“ — „Предай се!“ — „Не!“ С един скок Старди се изправил на крака, хванал Франти през кръста и с бясно усилие го съборил на земята и сложил коляното си върху гърдите му. „Ах, мръсникът му неден, той имал нож!“ — извикал един мъж като се затекъл да обезоръжи Франти. Но Старди, вече извън себе си, успял да хване юмрука му с две ръце и така го ухапал, че ножът

паднал, а по ръката му рухнала кръв. През това време се притекли и други, разтървали ги и ги вдигнали на крака. Франти си плюл на петите, смазан от бой, а Старди, с издраскано лице и насинено око, останал при сестра си, която плачела. Няколко момичета събирали книгите и тетрадките, разпилени на улицата. „Браво, малкият! — казвали наоколо. — Ти защити сестра си!“

Но Старди, който мислел повече за чантата си, отколкото за победата си, се заловил да разглежда една по една книгите и тетрадките си, да не би да липсва нещо или да има някаква повреда, изчистил ги с ръкава си, погледнал писеца си, сложил всяко нещо на мястото му и след това, спокоен и сериозен както винаги, казал на сестра си: „Да бързаме, че имам една задача с четири действия“.



## РОДИТЕЛИТЕ НА ДЕЦАТА

6, ПОНЕДЕЛНИК

Тая заран бащата на Старди дойде да чака сина си, от страх да не срещне пак Франти; но Франти, казват, нямало вече да дойде, защото щели да го затворят. Тая заран имаше много родители. Между другите беше и продавачът на дърва, бащата на Корети, цял портрет на сина си; той е жив и весел, със заострени мустачки и с двуцветна лентичка на петлика на палтото. Аз познавам вече почти всички родители на децата, тъй като постоянно ги виждам там. Има една прегърбена старица с бяла шапчица, която и в дъжд, и в сняг, и в буря идва четири пъти на ден да придружава и да взема едно свое внуче от първи клас. Тя му съблича и облича палтото, оправя му вратовръзката, изтупва му праха, приглажда му косите, преглежда му тетрадките: ясно е, че тя не мисли за друго, че за нея няма нищо по-хубаво на света. Често идва и артилерийският капитан, бащата на Робети, тоя с патериците, който спаси от омнибуса едно дете. Всички другари на сина му, когато минават край него, го милват; той връща на всички милувката или поздрава и няма случай да е забравил някого. Навежда се над всички и колкото са по-бедни и по-зле облечени, сякаш толкова по-доволен е той и им благодари.

Понякога виждам и печални неща; един господин, който не бе идвал от месец, защото бе умрял един от синовете му, и пращаше прислужницата да взема другия, вчера дойде отново за пръв път. Когато видя класа, другарите на умрялото си дете, отиде в един ъгъл и заплака, скрил лицето си с две ръце. Директорът го хвана за ръка и го заведе в канцеларията. Има бащи и майки, които познават по име всички другари на синовете си. Има момичета от съседното училище и момичета от гимназията, които идват да чакат братята си. Има един стар господин, който е бил полковник. Когато някое момче изтърве тетрадка или писалка на улицата, той ги прибира и им ги дава. Виждат се и добре облечени госпожи, които разговарят по училищните работи

с други госпожи, които носят кърпи на глава и кошница в ръка; те казват:

— Тоя път задачата беше ужасна!

— На урока по граматика не му се виждаше краят и тая заран!

А когато има болен в някой клас, всички знаят; когато някой болен се почувствува по-добре, всички се радват. И тъкмо тая заран имаше десетина дами и работнички, които бяха обградили майката на Кроси, зеленчукопродавачката, и я разпитваха за едно клето дете от класа на брат ми, животът на което е в опасност и което живее в един двор с нея.

Училището сякаш прави всички равни и приятели.

## НОМЕР 78

8, СРЯДА

Снощи видях една трогателна сцена. От няколко дена зеленчукопродавачката всеки път, когато минаваше край Дероси, го гледаше, гледаше го с голяма обич, защото Дероси, след като направи онова откритие с мастилницата и затворника номер 78, обикна сина й Кроси, оня, с червените коси и схванатата ръка и му помага в училищната работа, подсказва му отговорите, дава му хартия, моливи; изобщо отнася се към него като към брат, за да го възнагради за нещастieto на баща му, което го е засегнало и за което той не знае. От няколко дена зеленчукопродавачката гледаше Дероси и сякаш очите й оставаха в него, защото тя е добра жена, която живее само за детето си; и Дероси, който помага на сина й, за да се прояви като добър ученик, Дероси, който е богатски син и пръв в класа, за нея е цар, светец. Тя винаги го гледаше и като че ли искаше да му каже нещо, но се срамуваше.

Но вчера заранта най-сетне се осмели, спря го пред една врата и му каза:

— Извинете ме, млади господине, вие, който сте толкова добър, който обича толкова сина ми, моля ви се, приемете тоя малък спомен от една бедна майка.

И тя извади от кошницата за зеленчуци една кутийка от бял картон с позлата.

Дероси се изчерви и отказа да я приеме, като й каза решително:

— Дайте я на сина си; аз не приемам нищо.

Жената се смути и поиска извинение, като промълви:

— Не съм мислела да ви обиждам... това са карамели...

Но Дероси пак й отказа, като поклати глава.

Тогава тя извади плахо от кошницата китка репички и каза:

— Приемете поне тия репички, пресни са, и ги занесете на майка си.

Дероси се усмихна и каза:

— Не, благодаря, не искам нищо. Аз винаги ще правя за Кроси това, което мога, но не мога да приема нищо. Все пак аз ви благодаря.

— Но да не сте се обидили? — запита неспокойно жената.

Дероси ѝ каза „не, не“, като се усмихваше, и си отиде, а тя, извънредно доволна, възкликна:

— О, колко добро момче! Никога не съм виждала толкова добро и хубаво момче!

И с това като че ли се свърши всичко.

Но следобед в четири часа ето че вместо майката на Кроси се приближава баща му с бледо и печално лице. Той спря Дероси и от начина, по който го погледна, веднага разбрах, че той подозираше, че Дероси знае тайната му; погледна го втренчено и му каза с тъжен и сърдечен глас:

— Вие обичате сина ми... Защо го обичате толкова много?

Лицето на Дероси пламна. Той искаше да отговори: „Обичам го, защото е нещастен; защото и вие, неговият баща, сте повече нещастен, отколкото виновен, и сте изкупили благородно престъплението си и сте човек със сърце...“

Но не се осмели да му го каже, защото всъщност изпитваше още страх, почти ужас пред тоя човек, който бе пролял кръвта на друг и бе прекарал шест години в затвора. Но бащата отгатна всичко и почти разтреперан от вълнение, прошепна на ухото на Дероси:

— Обичаш сина, но не мразиш... не презираш бащата, нали?

— О, не, не! Напротив — възкликна разпалено Дероси.

Тогава човекът направи едно стремително движение, сякаш за да обгърне шията му; ала не посмя и хвана с два пръста една от русите му къдрици, изопна я и я пусна; след това сложи ръка на устата си и целуна дланта ѝ, като гледаше Дероси с просълзени очи, сякаш искаше да му каже, че тая целувка е за него. После хвана сина си за ръка и си отиде с бързи крачки.

## МАЛКИЯТ МЪРТВЕЦ

13, ПОНЕДЕЛНИК

Детето, което живее в двора на зеленчукопродавачката, онова от първо отделение, другар на брат ми, умря. Учителката Делкати дойде в събота следобед, дълбоко натъжена, да съобщи на учителя; и веднага Гароне и Корети ѝ предложиха да носят ковчега.

То беше отлично момченце, миналата седмица беше получило медал. Обичаше брат ми и му беше подарило една счупена спестовна касичка. Майка ми го милваше винаги, когато го срещнеше. То носеше шапка с две ивици от червен плат. Баща му беше хамалин на гарата. Вчера, неделя, в четири часа и половина отидохме у тях, за да го придружим до черквата. Те живеят в приземния етаж. В двора вече имаше много деца от първо отделение с майките си и със свещи в ръце и пет-шест учителки и няколко съседи. Учителката с червеното перо и Делкати бяха влезли вътре и ние ги виждахме през един отворен прозорец, като плачат. Майката на детето ридаше толкова силно, че ние я чувахме. Две госпожи, майки на двама училищни другари на умрялото, бяха донесли два венеца. Точно в пет часа тръгнахме. Отпред вървеше едно момче, което носеше кръста, след него свещеникът, после ковчегът, един малък ковчег — горкото дете! — покрит с черен плат, а върху ковчега бяха сложени венците на двете госпожи. Върху черния плат бяха окачили медала и три свидетелства за похвала, които момченцето бе получило през годината. Ковчега носеха Гароне, Корети и две момчета от двора. Зад ковчега вървеше първа Делкати, която плачеше, сякаш умрялото дете беше нейно; зад нея другите учителки; и зад учителките учениците, някои от които бяха много малки. Те носеха в едната си ръка малки китки теменуги и гледаха поразени ковчега, а с другата ръка се държаха за майките си, които носеха свещи вместо тях.

Чух едно да казва:

— А сега няма ли вече да идва на училище?

Когато изнесоха ковчега из двора, от прозореца се разнесе отчаян вик: беше майката на детето; но веднага я прибраха вътре.

На улицата срещнахме децата от един колеж, които вървяха в двойни редици; като видяха ковчега с медала и учителките, всички свалиха шапки.

Клетото дете, то отиде да спи завинаги с медала си. Ние няма вече никога да видим червената му шапка. То беше здраво; умря за четири дена. Последния ден то се помъчило да стане, за да направи едно домашно упражнение, и поискало да държи медала си в леглото от страх да не му го вземат. Никой няма да ти го вземе вече, клето момче! Сбогом, сбогом! Ние ще си спомняме винаги за тебе в училище. Спи в мир, дете!

## В НАВЕЧЕРИЕТО НА 14 МАРТ

Днешният ден беше по-весел от вчерашния. Тринайсети март! Навечерие на раздаване наградите в театър „Виторио Емануеле“, голям и хубав ежегоден празник.

Но тоя път не бяха избрани наслуки учениците, които трябва да излязат на сцената, за да представят свидетелствата за наградите на господата, които ще ги раздават. Днес преди обед директорът дойде в края на часовете и каза:

— Момчета, една хубава новина!

След това извика:

— Корачи! Калабрийчето.

Калабрийчето стана.

— Искаш ли да бъдеш между ония, които ще поднесат свидетелствата за наградите на представителите на властта утре в театъра?

Калабрийчето отговори утвърдително.

— Добре — каза директорът; — така ще има и един представител на Калабрия. И ще бъде хубаво. Тая година общината поиска десетте или дванайсетте момчета, които ще поднесат наградите, да бъдат от всички части на Италия, взети от различните обществени училища. Ние имаме двайсет училища и пет клона със седем хиляди ученика; в едно толкова голямо число не беше трудно да се намери по едно момче от всяка италианска област. В училището „Торквато Тасо“ се намериха двама представители на островите: един сардинец и един сицилианец; училището „Бонкомпани“ даде един малък флорентинец, син на скулптор, който работи върху дърво; в училището „Томазо“ има един римлянин, роден в Рим; намериха се доста венецианци, ломбардци, романци; училището „Монвизо“ ни дава един неаполитанец, син на офицер; ние даваме един генуезец и един калабриец, тебе, Корачи. С пиемонтезеца ще станат дванайсет. Хубаво е, нали? Наградите ще ви се дават от ваши братя от всички части на Италия. Внимавайте: дванайсетте души ще се появят на сцената заедно. Посрещнете ги със силно ръкопляскане. Те са деца, но ще

представяват своя край като мъже. Едно малко трицветно знаме е символ на Италия толкова, колкото едно голямо знаме, нали? Тъй че ръкопляскайте горещо. Покажете, че и вашите малки сърца се разпалват, че и вашите души на дванайсетгодишни момчета се възторгват пред свещения образ на родината.

След тия думи директорът добави усмихнат:

— Значи, Корачи, ти си депутатът на Калабрия.

Тогава всички започнаха да ръкопляскаат засмени. Когато излязохме на улицата, заобиколиха Корачи, хванаха го за краката, издигнаха го и го понесоха тържествено, като викаха:

— Да живее депутатът на Калабрия!

Разбира се, това направихме не от желание да го подиграем, а, напротив, да го зарадваме от сърце, защото е момче, което се харесва на всички. И той се усмихваше.

И го носиха така до ъгъла на улицата, дето се натъкнаха на един господин с черна брада, който започна да се смее.

Калабрийчето каза:

— Той е баща ми.

Тогава момчетата бутнаха Калабрийчето в обятията на баща му и се разбягаха на всички страни.



## РАЗДАВАНЕТО НА НАГРАДИТЕ

14 МАРТ

Към два часа големият театър беше препълнен; партерът, галерията, ложите, сцената, всичко беше претъпкано с хиляди момчета, госпожи, учители, работници, жени от народа и деца. Движеха се глави и ръце, потреперваха пера, панделки и къдрици, носеше се непрекъсната и празнична глъчка, която будеше веселие. Целият театър беше украсен с гирлянди от червен, бял и зелен плат. В партера бяха направили две стълби — едната вдясно, по която наградените трябваше да се качат на сцената, и другата вляво, по която трябваше да слязат, след като си получат наградата. На предната част на сцената имаше редица червени кресла, а от облегалото на средното кресло висеше малък лавров венец; в дъното на сцената имаше емблема от знамена; на едната страна имаше зелена маса с всичките свидетелства за наградите, превързани с трицветни ленти. Музиката беше в партера, до сцената; учителите и учителките заемаха половината от първата галерия, която беше запазена за тях; скамейките и ходовете в партера бяха претъпкани със стотици момчета, които трябваше да пеят; те държеха в ръцете си ноти. В дъното и наоколо се виждаха да се движат учители и учителки, които подреждаха наградените; и беше пълно с родители, които пригласяваха косите и донагласяваха вратовръзките на децата си.

Щом влязох с домашните си в ложата, видях в една отсрещна ложа малката учителка с червеното перо, която се смееше с хубавите си трапчинки. С нея бяха учителката на брат ми и Монахинята, цялата облечена в черно, и моята добра учителка от първи клас; но тя беше толкова бледна, горката, и кашляше толкова силно, че се чуваше от единия до другия край на театъра. В партера забелязах веднага милото едро лице на Гароне и малката руса глава на Нели, който се бе облегал на рамото му. Малко по-нататък забелязах Гарофи, с неговия нос като човка на кукумявка; той се мъчеше да събере напечатаните списъци на наградените и вече имаше доста голяма връзка; с тях щеше

да направи някаква търговия, която ще узнаем утре. Близо до вратата беше продавачът на дърва с жена си, облечена празнично, заедно с момчето си, което ще получи трета награда; аз останах учуден, като не видях шапката му от котешка кожа и фланелката му с шоколадов цвят: тоя път то беше облечено като богатско дете. В една галерия видях за миг Вотини с разкошна яка. В една ложа до сцената, пълна с хора, беше артилерийският капитан, бащата на Робети, оня с патериците, който спаси едно дете от омнибуса.

Щом часовникът удари два, музиката засвири и в същото време започнаха да се изкачват по стълбичката вдясно кметът, окръжният управител, съветниците, окръжният училищен инспектор и много други господа, всички облечени в черно, които седнаха на червените кресла в предната част на сцената. Музиката престана да свири. Директорът на курсовете по пеене излезе напред с пръчица в ръка. По негов знак всички ученици от партера станаха на крака; при друг знак започнаха да пеят. Седемстотин души пееха една много хубава песен; седемстотин юношески гласове, които пеят заедно — колко хубаво е това! Всички слушаха неподвижни; песента беше сладка, бистра, проточена, сякаш беше черковна. Когато млъкнаха, всички започнаха да ръкопляскаат; след това настъпи пълна тишина. Раздаването на наградите щеше да започне. Моят дребен учител от втори клас, с червени коси и живи очи, беше вече излязъл напред; той щеше да чете имената на наградените. Очакваше се да се явят на сцената дванайсетте ученици, за да поднесат свидетелствата. Вестниците вече бяха писали, че те щели да бъдат от всички области на Италия. Всички знаеха това и ги очакваха, като гледаха любопитно към оная страна, откъдето трябваше да се появят. Нататък гледаха също тъй и кметът, и другите господа. В целия театър царуваше тишина...

Изведнъж излязоха на сцената бегом и застанаха в строй дванайсетте ученика, усмихнати. Трите хиляди присъстващи скочиха в миг на крака и театърът гръмна от ръкопляскания. Момчетата се смутиха за миг.

— Ето Италия! — се чу глас от една ложа.

Веднага познах Корачи, калабриеца, както винаги облечен в черно. Един господин от общината, който беше с нас и познаваше всички, ги посочваше на майка ми. Онова дребното, русото, е представител на Венеция; онова високото, с къдравите коси, е

римлянин. Двама-трима бяха облечени богато; другите бяха синове на работници, но всички бяха добре и чисто облечени. Флорентинчето, което беше най-малко, беше препасано със син ешарп. Всички минаха пред кмета, който ги целуваше по челото едно по едно, а един господин до него, усмихнат, му казваше тихо имената на градовете: Флоренция, Неапол, Болоня, Палермо...

При минаването на всяко от тях целият театър ръкопляскаше. След това всички се затичаха към зелената маса да вземат свидетелствата. Учителят започна да чете списъка, като казваше училищата, класовете и имената, а наградените започнаха да се изкачват и да дефилират на сцената.

Едва се качиха първите, и зад сцената се разнесе приятна музика на цигулки, която не спря, докато траеше дефилирането; мелодията беше нежна и отмерена, наподобяваща мълвежа на много тихи гласове, гласовете на всички майки и всички учители и учителки, които едновременно даваха съвети и молеха и отправяха благи укори. А през това време наградените минаваха един след друг пред седналите господа, които подаваха свидетелствата и на всекиго казваха по някоя дума или го помилваха. Учениците от партера и галериите ръкопляскаха всеки път, когато минаваше някое много малко момче или някое, по дрехите на което се познаваше, че е бедно; те ръкопляскаха и на ония, които имаха дълги къдрави коси или бяха облечени с червени или бели дрехи. Учениците от първи клас се смущаваха на сцената и не знаеха вече накъде да се обърнат и целият театър се смееше. Мина едно три педи високо, с розова фльонга на гърба; то едва вървеше, спъна се о килима и падна. Окръжният управител го изправи и всички започнаха да се смеят и да ръкопляскат. Друго момче, като слизаше в партера, се търкулна надолу по стълбата; чуха се викове, но не пострада. Какви ли не минаваха — с лица на хитреци, на изплашени, със зачервени като череша лица, мънички смешници, които се смееха в лицето на всички. Щом слезеха в партера, те биваха грабвани от бащите и майките им, които ги изнасяха навън.

Когато дойде ред на нашето училище, тогава, разбира се, ми стана най-забавно. Минаха мнозина, които познавах. Мина Корети, облечен от глава до пети с ново, със своята хубава весела усмивка, която откриваше всичките му бели зъби. А пък кой знае колко десетки килограми дърва беше пренесъл от заранта! Когато кметът му

подаваше свидетелството, го запита какъв е червеният белег на челото му, като държеше едната си ръка на рамото му. Аз потърсих с поглед баща му и майка му и ги видях, че се смееха, като покриваха с ръце устата си. След това мина Дероси, целият облечен в синьо, с лъскави копчета, със златните си къдри, строен, непринуден, с високо чело, толкова красив и симпатичен, че бих му изпратил една целувка. Всичките господа искаха да му заприказват и да му стиснат ръка.

След това учителят извика:

— Джулио Робети!

И пред нас се появи синът на артилерийския капитан с патериците.

Стотици ученици знаеха за постъпката му, в миг слухът се пръсна, залп от ръкопляскания и викове накара залата да потрепери, мъжете станаха на крака, жените започнаха да му махат с кърпичките си и клетото момче се спря сред сцената, смаяно и разтреперано... Кметът го привлече към себе си, даде му наградата, целуна го и като откачи от облегалото на креслото лавровия венец, го надяна на дръжката на едната патерица... След това го придружи до малката лежа до самата сцена, дето беше баща му; той го вдигна и го сложи в ложата сред неописуемите викове „браво!“ и „да живее!“. През това време нежната музика не прекъсваше и учениците продължаваха да минават: от училището „Консолата“ почти всички синове на дребни търговци; от училището „Ванкилия“ синове на работници; от училището „Бонкомпани“, от които мнозина са синове на селяни; от училището „Райнери“, което беше последно.

Щом свърши раздаването на наградите, седемстотинте ученици от партера изпяха друга, много хубава песен; след това говори кметът и след него един от съветниците, който завърши речта си, като каза на учениците:

— ... Но не излизайте оттук, без да изпратите поздрав на ония, които се трудят толкова за вас, които са посветили на вас силите на ума и сърцето си, които живеят и умират за вас. Ето ги там!

И той посочи в галерията учителите.

И тогава от галериите, ложите и от партера станаха всички ученици, протегнаха ръце и започнаха да викат към учителките и учителите, които отговаряха, като махаха ръце, шапки, кърпи, всички изправени на крака и развълнувани. След това музиката засвири пак и

публиката изпрати последен шумен поздрав на дванайсетте момчета от всички области на Италия, които излязоха в редица напред със скръстени ръце, под дъжд от китки цветя.

## КАРАНИЦА

20, ПОНЕДЕЛНИК

Все пак тая заран аз не се скарах с Корети от завист, че той е получил награда, а пък аз не. Не беше от завист. Но не бях прав. Учителят го беше сложил до мене; аз пишех в тетрадката си по краснопис. Той ме бутна с лакътя си и аз направих едно петно и дори изцапах месечния разказ „Романска кръв“. Аз трябваше да го препиша за Зидарчето, което е болно. Ядосах се и му казах една лоша дума. Той ми отвърна усмихнат.

— Не го направих нарочно.

Трябваше да му повярвам, но ми стана неприятно, че се усмихна, и си помислих: „О, сега след като получи награда, навярно хвърчи от гордост!“ — и след малко, за да си отмъстя, го блъснах толкова силно, че той си изцапа цяла страница. Тогава, почервенял от яд, ми каза:

— Ти, разбира се, го направи нарочно! — и вдигна ръка, учителят видя и той я дръпна, но добави:

— Ще те чакам въвн.

Мене ми стана неприятно, гневът ми прекипя, разкаях се. „Не, Корети не може да го е направил нарочно. Добър е“ — помислих си аз. Спомних си, когато го видях у дома му, как работеше, как помагаше на болната си майка и после колко го бях зарадвал у нас и колко се беше харесал на баща ми. Какво ли не бих дал да не бях казал тая дума, да не бях извършил тая грубост! И си мислех за съвета, който би ми дал татко: „Виновен ли си? — Да. — Е, тогава поискай извинение.“

Но аз не смеех да направя това, срамувах се да преклоня глава. Гледах го крадешком, виждах, че фланелата му е окъсана на рамото, може би защото е пренасял много дърва, и чувствувах, че го обичам, и си казвах: „Кураж!“, но думата „Извини ме“ оставаше в гърлото ми. Той ме поглеждаше от време на време косо и ми изглеждаше повече опечален, отколкото разгневен. Но тогава и аз го гледах накриво, за да му покажа, че не ме е страх.

Той ми повтори:

— Ще се видим вѐн!

И аз:

— Ще се видим вѐн!

Но си мислех за онова, което баща ми ми беше казал веднџ: „Ако си виновен, защитавай се, но не удряй!“ И аз си казах: „Ще се защитавам, но няма да удрям“.

Но бях недоволен, тъжен, не слушах вече учителя. Най-сетне дойде моментът да излезем. Когато се озовах сам на улицата, видях, че той вървеше подир мене. Спрях се и го зачах с линия в ръка. Той се доближи, аз вдигнах линията.

— Не, Енрико — каза ми той с блага усмивка, като отстрани линията с ръка, — нека си бъдем приятели като преди.

Аз останах за миг смаян и след това сякаш някаква ръка ме блъсна в гърба и се озовах в обятията му. Той ме целуна и ми каза:

— Никога никакви караници вече между нас, нали?

— Никога! Никога — отвърнах аз.

И ние се разделихме доволни.

Но когато стигнах в къщи и разправих всичко на баща си, като си мислех, че ще му направя удоволствие, той се навъси и ми каза:

— Трябвало е прѐв да му подадеш ръка, защото си бил виновен.

След това добави:

— Не е трябвало да вдигаш линия над по-добър от тебе другар, над сина на един войник!

И като дръпна линията от ръката ми, счупи я на две парчета и я запрати в стената.

## СЕСТРА МИ

24, ПЕТЪК

Защо, Енрико, след като вече татко те укори, задето си се държал зле с Корети, прояви грубост и към мене? Не можеш да си представиш мъката, която изпитах. Не знаеш ли, че когато беше дете, аз съм стояла по цели часове край люлката ти, вместо да се забавлявам с другарките си, и че когато беше болен, съм ставала от леглото всяка нощ, за да проверя дали ти гори челото? Не знаеш ли ти, който обиждаш сестра си, че ако ни постигне някое ужасно нещастие, аз ще ти бъда като майка и ще те обичам като син? Не знаеш ли, че когато татко и мама няма да ги има на тоя свят, аз ще ти бъда най-добрата приятелка, единствената, с която ще можеш да говориш за нашите покойници и за твоето детство, и че ако стане нужда, аз ще работя за тебе, Енрико, за да ти изкарвам хляба и да ти дам възможност да учиш, че ще те обичам винаги, когато станеш голям, че ще те следвам винаги с мисълта си, когато отидеш далече, защото сме израснали заедно и имаме еднаква кръв? О, Енрико, бъди сигурен, че когато пораснеш, ако ти се случи някое нещастие, ако останеш сам, бъди сигурен, че ще ме потърсиш, че ще дойдеш при мене и ще ми кажеш: „Силвия, сестро, нека остана при тебе, нека поприказваме за времето, когато бяхме щастливи, спомняш ли си? Да поприказваме за мама, за нашия дом, за ония хубави, толкова далечни дни.“ О, Енрико, ти ще намериш сестра си винаги с отворени обятия. Да, Енрико, и прости ми, задето сега те укорявам. Аз няма да си спомням за никоя твоя вина; пък дори да ми причиниш и други неприятности — какво от това? Ти пак ще бъдеш винаги мой брат. Аз винаги ще си спомням само това, че съм те държала на ръце като дете, че с тебе съм



обичала татко и мама, че съм те гледала, като растеш, че съм била в продължение на толкова години твоята най-доверена другарка. Но ти ми напиши една хубава дума в същата тая тетрадка и аз ще намина да я прочета, преди да мръкне. За да ти покажа, че не съм ти сърдита, като видях, че си уморен, преписах месечния разказ „Романска кръв“, който ти трябваше да препишеш за болното Зидарче. Потърси го в лявото чекмедже на масата си. Всичко това написах чрез нощта, докато ти спеше.

Напиши ми една добра дума, Енрико, моля те.

Сестра ти Силвия

Не съм достоен да ти целуна ръка.

Енрико

## РОМАНСКА КРЪВ МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

Тая вечер къщата на Феручо беше по-тиха от други път. Бащата, който държеше малък галантериен дюкян, беше отишел във Форли за покупки и жена му го придружаваше с Луиджина, едно момиченце, което трябваше да заведат при лекар, за да му оперират едното болно око. Те можеха да се върнат най-рано на другия ден.

Наближаваше полунощ. Жената, която идваше да прислужва денем, си беше отишла привечер. В къщи бяха останали само бабата, със схванати крака, и Феручо, едно момче на тринайсет години. Къщичката се състоеше само от един етаж, построена край шосето, на разстояние един пушечен изстрел от едно село, недалече от Форли — град в Романя. Наблизо имаше само една запустяла къща, разрушена преди два месеца от пожар, върху която още се виждаше фирмата на кръчма. Зад къщичката имаше малка зеленчукова градина, заобиколена с плет, към която водеше малка селска врата; вратата на дюкяна, която служеше и за врата на къщата, гледаше към шосето. Наоколо се простираше самотно поле, просторни обработени ниви засети с черници.

Оставаше малко до полунощ. Валеше, духаше вятър. Феручо и бабата още не бяха си легнали и стояха в трапезарията, зад която имаше една стаичка, пълна със стари мебели. Феручо се беше прибрал в единайсет часа. Той беше се губил много часове и бабата го бе очаквала с отворени очи, изпълнена с безпокойство, прикована на едно широко кресло с подпорки за ръцете, на което прекарваше цял ден, а често и цяла нощ, тъй като задухът не ѝ даваше да лежи.

Валеше дъжд и вятърът го удряше о стъклата. Нощта беше непрогледна. Феручо се бе прибрал уморен, изкалян, със скъсано палто и със синина от удар с камък върху челото. Той се бе замерял с камъни с другарите си и беше се счепкал с тях както винаги; на всичко отгоре бе играл на карти, бе изгубил всичките си пари и бе оставил шапката си в една яма.

Въпреки че кухнята се осветяваше само от една малка лампа, сложена на ъгъла на една маса, близо до креслото, все пак клетата баба видя в какво окаяно състояние беше внукът ѝ и отчасти отгатна, отчасти го накара да признае безобразията си.

Тя обичаше с цялата си душа това момче. Когато научи всичко, започна да плаче.

— Ах, не — каза тя след дълго мълчание, — ти не милееш за клетата си баба. Не милееш, щом по такъв начин използваш отсъствието на баща си и майка си, за да ми причиняваш мъка. Цял ден ме остави сама! Нямах малко милост. Внимавай, Феручо! Ти тръгваш по лош път, който ще те изведе до печален край. Виждала съм и други да почват като тебе и да свършват зле. Те започват да бягат от къщи, да се карат с другите момчета, да губят пари; след това полека-лека от замерянето с камъни се минава към боевете с ножове, от комара към другите пороци и от пороците... към кражбата.

Феручо слушаше прав, с наведена глава, на три крачки от баба си, опрян на едно бюфетче. Той беше намръщен, все още ядосан от сбиването. Един кичур от хубавите му кестеняви коси беше паднал напреко върху челото му и над сините му неподвижни очи.

— От комара към кражбата — повтори бабата, като продължаваше да плаче. — Помисли за това, Феручо. Помисли за оня нехранимайко от село, за Вито Модзони, който сега скитосва в града. До двайсет и четири годишната си възраст той е бил два пъти в затвора. Той накара майка си да умре от мъка, а баща му избяга в Швейцария от отчаяние. Помисли си за оня лош човек, когото баща ти се срамува да поздрави; той винаги обикаля със злодеи, по-лоши от него, докато един ден попадне в затвора. Аз го познавам от дете, той започна като тебе. Помисли, че ти можеш да доведеш баща си и майка си до оня край, до който Модзони доведе своя баща и своята майка.

Феручо мълчеше. Той не беше лош по сърце, напротив; неговите лудории се дължеха по-скоро на премногото му жизненост и смелост, отколкото на зла душа. Баща му го беше разглезил именно защото го смяташе способен на най-хубави чувства; при това беше го поставил на изпитание с една трудна и благородна постъпка, беше го оставил съвсем свободен и чакаше той сам да се опомни. Феручо беше по-скоро добър, отколкото лош; но беше упорит и дори когато сърцето му се свиваше от разкажание, много мъчно изтърваваше от устата си ония

думи, които карат другите да ни простят — „да, виновен съм, няма да правя това вече, обещавам ти, прости ми“. Понякога душата му биваше изпълнена с нежност, но гордостта му не ѝ даваше да се прояви.

— Ах, Феручо! — продължи бабата, като го гледаше така онемял. — Ти не отронваш нито една дума на разкаяние! Ти виждаш докъде съм стигнала, скоро може да умра. Не бива да ме караш да страдам, да караш да плаче майката на твоята майка, толкова стара, дните на която са преброени; твоята стара баба, която винаги те е обичала, която те е люляла по цели нощи, когато беше бебе на няколко месеца, и която не е яла, за да те забавлява. Ах, ти не знаеш това! Аз винаги казвах: „То ще бъде моята утеха“. А сега ти ме караш да умра! Аз бих дала на драго сърце малкото си живот, който ми остава, за да те видя, че ставаш отново добър, послушен като през ония дни... когато те водех на черква, спомняш ли си, Феручо? Ти ми пълнеше джобовете с камъчета и треви, а пък аз те носех на ръце заспал. Тогава ти обичаше клетата си баба. А сега, когато съм схваната и имам нужда от любовта ти както от въздух, за да дишам, защото нямам никой друг на света, аз, клетата, с единия крак в гроба, боже мой!

Развълнуван, Феручо се готвеше да се хвърли към баба си, когато му се стори, че чу лек шум, скърцане в съседната стаичка, която гледаше към градината. Но не разбра дали тоя шум беше от капациите на прозорците, разклащани от вятъра, или от нещо друго.

Наостри уши.

Дъждът плющеше.

Шумът се повтори. Чу го и бабата.

— Какво е това? — запита след миг бабата смутена.

— Дъждът — промълви момчето.

— И тъй, Феручо — каза старицата, като избърсваше очите си; — обещай ми, че ще бъдеш добър, че никога вече няма да разплакваш клетата си баба...

Нов лек шум я накара да млъкне.

— Струва ми се, че не е от дъжда! — възкликна тя, като побледня. — Иди да видиш!

Но веднага добави:

— Не, стой си тук! — и хвана Феручо за ръката.

Двамата притаиха дъх. Чуваха само шума от дъжда.

После и двамата изтръпнаха. Стори им се; че чуват в съседната стаичка стъпки.

— Кой е? — запита момчето, като пое с мъка дъха си.

Никой не отговори.

— Кой е? — запита отново Феручо, смразен от страх.

Но щом произнесе тия думи, той и баба му веднага нададоха вик на ужас. Двама мъже нахлуха в стаята; единият хвана момчето и му запуши устата с ръка; другият стисна гърлото, на бабата. Първият каза:

— Мълчи, ако не искаш да умреш!

Вторият вдигна нож и изсъска:

— Мълчи!

И единият, и другият имаха на лицата си тъмни кърпи с по две дупки за очите.

За миг се чуваше само тежкото дишане на четиримата и плющенето на дъжда. Старицата издаваше чести хрипове и очите ѝ бяха изскочили навън.

Тоя, който държеше момчето, му каза на ухото:

— Къде са парите на баща ти?

Момчето отговори с нисък глас:

— Отвъд... в шкафа. — Зъбите му тракаха от страх.

— Ела с мене — каза човекът.

И го повлече в стаичката, като го стискаше за гърлото. На пода в стаичката имаше един фенер, покрит с плат.

— Къде е шкафът? — запита човекът.

Момчето, едва дишайки, посочи шкафа.

Тогава, за да бъде сигурен за момчето, човекът го свали на колене пред шкафа и стисна шията му между краката си, така че да може да го удуши, ако почне да вика; с нож между зъбите и с фенер в едната ръка той извади от джоба си с другата едно заострено желязо, пъкна го в ключалката, завъртя го, счупи я и отвори широко двете крила, разбърка бързо всичко, напълни си джобовете, притвори крилата, пак затършува; след това хвана момчето за гърлото и го завлече отвъд, където другият стискаше за гърлото бабата, която се гърчеше, с отпусната глава и разтворена уста. Той запита с нисък глас другаря си:

— Намери ли?

Другият му отвърна:

— Намерих. — И добави: — Погледни на изхода.

Тоя, който държеше старицата, се затича към вратата на градината, да види дали има някой, и след малко каза от стаичката с глас, който наподобяваше съскане:

— Идвай!

Тоя, който държеше още Феручо, показва ножа си на момчето и на старицата, която отваряше очи, и каза:

— Нито гък, иначе ще се върна и ще ви заколя! И ги изгледа втренчено.

В тоя миг долетя отдалеч, от шосето, песен от много гласове.

Крадецът извърна бързо лицето си към вратата и при това рязко движение кърпата падна от лицето му.

Старицата извика:

— Модзони!

— Проклетница! — изрева познатият крадец. — Ти трябва да умреш!

И се хвърли с вдигнат нож върху старицата, която веднага изгуби съзнание.

Преди убиецът да нанесе удара, Феручо се хвърли със светкавична бързина върху баба си, като нададе отчаян вик, и я покри с тялото си. Убиецът хукна да бяга, като блъсна масата и събори лампата, която угасна.

Момчето се плъзна бавно до бабата, падна на колене и остана в това положение, с ръце, увити около кръста ѝ, и с глава на гърдите ѝ.

Изминаха няколко минути. Мрачината беше непрогледна. Песента на селяните се отдалечаваше в полето. Старицата се свести.

— Феручо! — извика тя със съвсем слаб глас. Зъбите и тракаха от страх.

— Бабо — отвърна момчето.

Старицата направи усилие да говори, но ужасът бе схванал езика ѝ.

Тя помълча известно време, силно разтреперана.

После успя да запита:

— Няма ли ги вече?

— Не.

— Не ме убиха — промълви старицата със сподавен глас.

— Не... спасена си — каза Феручо с пресипнал глас. — Спасена си, мила бабо. Те отнесоха парите. Но татко бе взел почти всичко със себе си.

Бабата въздъхна.

— Бабо — каза Феручо, все така на колене, като я стискаше за кръста, — мила бабо... ти ме обичаш, нали?

— О, Феручо! Клето мое дете! — отвърна бабата, като сложи ръце върху главата му. — Колко ли си се изплашил! О, боже господи милостиви! Я запали лампата... Или не, нека стоим на тъмно, още ме е страх.

— Бабо — подхвана момчето, — аз винаги съм ти причинявал неприятности...

— Не, Феручо, не говори такива неща. Аз не мисля вече за това, забравих всичко, толкова те обичам!

— Винаги съм ти причинявал неприятности — продължи с мъка и с разтреперан глас Феручо, — но... винаги съм те обичал. Ще ми простиш ли? Прости ми, бабо.

— Да, синко, прощавам ти, прощавам ти от все сърце. Мога ли да не ти простя. Стани, дете мое! Никога няма да те смърдя! Ти си добър, ти си толкова добър! Да запалим лампата. Да си дадем малко кураж. Стани, Феручо.

— Благодаря, бабо — каза момчето с все повече отслабващ глас. — Сега... съм доволен. Ще си спомняш за мене, нали, бабо? Ще си спомняш винаги за мене... за твоя Феручо.

— Мой Феручо! — възкликна бабата, смаяна и обезпокоена, като сложи ръцете си върху рамената му и наведе глава, сякаш да го погледне в лицето.

— Спомняй си за мене — промълви пак момчето с изгаснал глас. — Целуни мама... татко... Луиджина... Сбогом, бабо...

— За бога, какво ти е? — извика старицата, като пипаше тревожно главата на момчето, което се беше отпуснало върху колената ѝ. След това извика отчаяно, колкото ѝ глас държеше: — Феручо! Феручо! Дете мое! Любов моя! Ангели небесни, помогнете ми!

Но Феручо не отговори вече. Малкият герой, спасителят на майката на своята майка, промушен с нож в гърба, бе предал хубавата си и смела душа на бога.

## БОЛНОТО ЗИДАРЧЕ

18, ВТОРНИК

Клетото Зидарче е тежко болно. Учителят ни каза да отидем да го видим и ние се съгласихме да отидем заедно — Гароне, Дероси и аз. Старди също щеше да дойде, но тъй като учителят ни даде за упражнение да направим описание на паметника на Кавур, каза ни, че щял да отиде да види паметника, за да направел описанието по-точно. Само за да го изпитаме, поканихме и надменния Нобис, който ни отговори: „Не“, без да прибави друго. Вотиви също се извини, може би защото се страхуваше, че ще изцапа дрехите си с вар.

Отидохме в четири часа — щом излязохме от училище. Валеше като из ведро. Из пътя Гароне се спря и каза с пълна с хляб уста:

— Какво ще купим?

И започна да дрънка двете петачета в джоба си.

Всеки от нас даде по две петачета и купихме три големи портокала. Качихме се на таванския етаж. Пред входа Дероси откачи медала си и го пъкна в джоба си. Запитах го:

— Защо?

— Не знам — отвърна той, — за да не изглеждам... струва ми се, че е по-учтиво да вляза без медал.

Похлопахме. Отвори ни баща му, исполинът, който изглеждаше изплашен.

— Кой сте вие? — запита ни той.

Гароне отговори:

— Ние сме съученици на Антонио. Носим му три портокала.

— Ах, клетият Тонино! — възкликна зидарят, като поклати глава. — Страхувам се, че няма да може вече да яде вашите портокали! — и избърса очите си с опакото на ръката си.

Покани ни да влезем. Влязохме в една таванска стая, дето видяхме Зидарчето, което спеше в един малък железен креват. Майка му се бе отпуснала върху леглото, покрила лицето си с ръце, и едва се извърна, да ни погледне. На една страна висяха четки, копачка и



решето. Върху краката на болното беше метнато палтото на зидаря, побеляло от вар. Клетото момче беше отслабнало, побледняло, с изтънял нос и дишаше зачестено. О, мил Тонино, толкова добър и весел, малък другарю мой, колко ми е мъчно! Какво ли не бих дал, за да те видя да правиш отново заешка муцуна, клето Зидарче!

Гароне сложи един портокал на възглавницата до лицето му. Миризмата го събуди, той го взе веднага, но след това го пусна и погледна втренчено Гароне.

— Аз съм — каза Гароне, — Гароне. Познаваш ли ме? По устните на Зидарчето пробяга едва забележима усмивка, то вдигна с мъка късата си ръка и я подаде на Гароне, който я пое с двете си ръце и я притисна към бузата си, като каза:

— Не бой се, не бой се, Зидарче! Ти ще оздравееш скоро, ще се върнеш в училище и учителят ще те сложи близо до мене, доволен ли си?

Но Зидарчето не отговори. Майка му се разрида:

— О, клетият ми Тонино! О, клетият ми Тонино! Той е толкова способен и добър, а пък господ иска да ни го вземе!

— Млъкни! — извика зидарят отчаян. — Млъкни, за бога, защото ще полудея! — След това ни каза печално: — Идете си, идете си, деца. Благодаря ви. Идете си. Какво ще правите тук? Благодаря ви. Идете си в къщи.

Момчето бе затворило очи и изглеждаше като умряло.

— Имате ли нужда от някоя услуга? — запита Гароне.

— Не, добри синко, благодаря — отговори зидарят; — идете си в къщи.

След тия думи той ни изведе на площадката на стълбата и затвори вратата. Но още не бяхме стигнали до средата на стълбите, когато го чухме да вика:

— Гароне! Гароне!

Изкачихме се бързо и тримата.

— Гароне! — извика зидарят с променено лице. — Извика те по име. Два дена не е говорил, а сега те извика по име два пъти, ела веднага! Ах, свети боже, дано това е добър знак!

— Довиждане — обърна се към нас Гароне, — аз оставам — и се мушна в стаята с бащата.

Очите на Дероси бяха насълзени. Аз му казах:

— За Зидарчето ли плачеш? То е проговорило, ще оздравее.

— Вярвам — отвърна Дероси; — но аз не мислех за него...

Мислех за Гароне — колко е добър и каква красива душа има той!

# **АПРИЛ**

# ПРОЛЕТ

## 1, СЪБОТА

Първи април! Остават само три месеца още! Тая утрин беше една от най-хубавите през годината. Аз бях доволен, защото мама ми беше обещала да ме заведе в детския приют на булевард „Валдоко“. Бях доволен и защото Зидарчето е по-добре, и защото снощи, като минаваше край нас, учителят каза на баща ми:

— Добре е, добре е.

Пък и беше хубава пролетна утрин. От прозорците на училището се виждаше синьото небе, дърветата на градината, всички покрити с пъпки, и широко разтворените прозорци на къщите със сандъчета и саксии, които вече се бяха раззеленили.

Учителят не се смееше, защото той не се смее никога, но беше в толкова добро настроение, че почти не му се явяваше правата бръчка по средата на челото му. Той обясняваше една задача, като се шегуваше. Личеше, че му приятно да диша градинския въздух, който влизаше през отворените прозорци, наситен с пряното ухание на пръст и листа, което ни караше да мислим за разходки из полето. Докато той обясняваше, от една съседна улица се чуваха ударите на ковач върху наковалня и от една насрещна къща песента на жена, която приспиваше детето си; далече в казармата свиреха тръби. Всички изглеждаха доволни, дори Старди. По едно време ковачът започна да удря по-силно, жената да пее по-високо. Учителят прекъсна урока и се послуша. След това каза бавно, като гледаше през прозореца:

— Небе, което се усмихва, майка, която пее, честен работник, който работи, деца, които учат... ето хубави неща!

Когато излязохме от клас, видяхме, че и другите ученици са весели; всички вървяха в редица, като удряха силно крак и си тананикаха като пред четиридневна ваканция. Учителките се шегуваха. Тая с червеното перо подскачаше подир своите деца като ученичка. Родителите на учениците разговаряха помежду си засмени и майката на Кроси, зеленчукопродавачката, носеше в кошниците си толкова

китки теменуги, че изпълваха с благоухание цялата зала на училището. Аз никога не съм изпитвал толкова голяма радост като тая заран, когато видях майка ми да ме чака на улицата. И аз ѝ го казах, като се приближавах до нея:

— Радостен съм: какво ме прави толкова радостен тая заран?

Майка ми отговори, като се усмихваше, че се дължало на хубавата пролет и на чистата ми съвест.

## ДЕТСКИЯТ ПРИЮТ

4, ВТОРНИК

Майка ми, както ми беше обещала, ме заведе вчера след закуска в детския приют на булевард „Валдоко“; там тя щеше да препоръча на директорката една от сестричките на Прекоси. Аз не бях виждал приют. Колко ме развлякоха децата в него! Те бяха двеста момиченца и момченца, толкова малки, че в сравнение с тях нашите деца от първи клас са мъже. Пристигнахме тъкмо когато влизаха в редица в трапезарията, където имаше две много дълги маси с множество кръгли дупки и във всяка дупка по една черна металическа паница, пълна с ориз и фасул, и по една лъжица до нея. Като влизах, някои се спъваха, падаха и оставаха на пода, докато се затечеха учителките да ги вдигнат. Мнозина се спираха пред някоя паница, като смятаха, че там е мястото им и веднага глътваха по една лъжица от яденето, но идваше някоя учителка и им казваше:

— Напред!

Те тръгваха напред и след три-четири крачки пак глътваха по една лъжица ядене, след това пак напред, докато стигнеха на своето място, след като бяха изгълтали по половин паница от чуждата супа. Най-сетне с бутане и виковете „Бързайте, бързайте!“ ги подредиха и те започнаха молитвата.

Но всички от вътрешните редици, които при молитвата трябваше да обърнат гръб на паницата си, извиваха назад глава да следят да не би някой да се докопа до паницата им и след това се молеха със скръстени ръце и с очи към небето, но умът им беше в кашата. След това започнаха да ядат. Какво весело зрелище! Някое ядеше с две лъжици, друго глъташе с ръце; мнозина от тях вадеха фасулчетата едно по едно и ги пъхаха в джобовете си; други пък ги увиваха плътно в престилките си и ги удряха, за да ги направят на тесто. Имаше и такива, които не ядяха, за да гледат как хвърчат мухите. Някои кашляха и пръскаха дъжд от ориз наоколо. Трапезарията приличаше на кокошарник. Но беше приятно. Красива гледка представляваха двете

редиси момиченца, всички с коси, свързани на темето с червени, зелени и сини кордели.

Една учителка запита една редица от осем момиченца:

— Къде вирее оризът?

Всички заедно затвориха пълните си със супа уста и отговориха напевно в един глас:

— Ви-рее във во-да-та.

След това учителката изкомандува:

— Горе ръцете!

Хубаво беше тогава да види човек как отскачат изведнъж всичките тия ръчици, които преди няколко месеца още са били в пелени, и после да трепкат подобни на бели и розови пеперуди.

След това отидоха на почивка. Но първо всички си взеха кошничките със закуска, които бяха окачени на стените. Излязоха в градината и се пръснаха, като изваждаха от кошничките провизиите си: хляб, печени сливи, парченце сирене, варено яйце, дребни ябълки, шепа варен нахут, кокоше крило. За миг цялата градина бе покрита с трохи, сякаш бяха нахвърляли храна за ято птички. Те се хранеха по най-особени начини — като зайците, мишките, котките, — едни гризяха, други ближеха, трети смучеха. Едно момченце беше опряло на гърдите си едно тънко и дълго хлебче и го мажеше с мушмула, сякаш лъскаше сабя. Момиченца мачкаха в шепите си меко сирене, което течеше между пръстите им като мляко и се стичаше в ръкавите им; но те не забелязваха това. Тичаха и се гонеха, ухапвали ябълки и хлебчета както кучетата. Видях три деца, които дълбаеха с клечки едно варено яйце, като вярваха, че ще открият в него съкровище; половината пръснаха по земята, а после го събираха с голямо търпение парченце по парченце, сякаш събираха бисери. Около ония, които носеха нещо особено, имаше по осем или десет деца, които гледаха в кошничката, както биха гледали луната в кладенец. Около един дебеланчо, който държеше в ръката си книжна фунийка със ситна захар, се бяха събрали около двайсет деца, които го молеха и увещаваха да им позволи да си потопят хляба в нея, а той на едни даваше, а на други позволяваше само с пръст да си близнат.

През това време майка ми беше дошла в градината и милваше ту едно, ту друго. Много от тях вървяха около нея, а някои се спуснаха върху ѝ, за да ги целуне, вдигнали лица нагоре, сякаш гледаха към

третия етаж на някое здание, като отваряха и затваряха устните си, както правят бебетата, когато искат да бозаят. Едно ѝ предложи парче от нахапан портокал, друго филийка хляб; едно момиченце ѝ даде един лист, а друго с голяма сериозност ѝ показа върха на показалеца си, където, ако човек се вгледаше добре, щеше да види една микроскопична подутинка, която му беше станала предния ден, като пипнало пламъка на една свещ. Даваха ѝ да види като големи чудеса съвсем дребни насекоми, които не зная как забелязваха и събираха, половин тапи, копченца за риза, цветенца, откъснати от саксии. Едно момченце с превързана глава, което искаше на всяка цена да бъде изслушано, ѝ разправи със заекване някаква история за прекатурване, от която не се разбра нито дума; друго поиска майка ми да се наведе и ѝ каза на ухото:

— Баща ми прави четки.

През това време на разни места ставаха хиляди нещастия, които караха учителките да тичат: едни момиченца плачеха, защото не можеха да развържат един възел на носна кърпа, други си оспорваха, като се драцеха и крещяха, две ябълкови семки; едно момченце бе паднало по корем върху една обърната малка скамейка и плачеше, без да може да се изправи.

Преди да си тръгнем, майка ми взе за ръце три или четири деца. Тогава от всички страни се стекоха деца, за да хване майка ми и тях за ръка. Лицата им бяха изцапани с жълтък от яйце и портокалов сок. Едни ѝ хващаха ръцете, а други пръста, за да видят пръстена ѝ. Едно и теглеше ланеца на часовника, а друго искаше да я хване за косите.

— Внимавайте — казваха ѝ учителките, — че ще ви изцапат дрехите.

Но майка ми не се безпокоеше за дрехите си и продължаваше да ги целува. А те все повече се притискаха към нея — първите с протегнати ръце, сякаш искаха да се покатерят по нея, а поотдалечените гледаха да се промъкнат напред сред навалищата и всички викаха:

— Сбогом! Сбогом! Сбогом!

Най-сетне тя успя да избяга от градината. Тогава всички се затичаха да пъхнат главите си между железните пръчки на оградата, за да я видят, като минава, и да проврат ръцете си, за да я поздравят. Те



пак ѝ предлагаха парчета хляб, парченца мушмула и зальчета сирене, като викаха в един глас:

— Сбогом! Сбогом! Върни се утре! Ела още веднъж! Майка ми прокара пътем ръката си върху стотината протегнати ръчици като върху гирлянда от живи рози и най-сетне успя да излезе на улицата, покрита с трохи и петна, измачкана и разчорлена, с пълна с цветя ръка и с насълзени очи. Тя беше доволна, сякаш беше излязла от някакво празненство. А отвътре все още се чуваха гласове како чуруликане на птички, които казваха:

— Сбогом! Сбогом! Ела още веднъж, госпожо!

## НА ГИМНАСТИКА

3, СРЯДА

Тъй като времето продължаваше да бъде много хубаво, преминахме от стайната гимнастика към гимнастиката на уреди в градината. Гароне вчера бил в кабинета на директора, когато дошла при него майката на Нели, оная руса госпожа, облечена в черно, да моли да освободят сина ѝ от новите упражнения. Всяка дума ѝ струвала усилие и говорела, като държала ръката си върху главата на момчето си.

— Той не може... — казвала тя на директора.

Но Нели останал огорчен, че ще бъде изключен от играта на уреди, че ще бъде подхвърлен на още едно унижение...

— Ще видиш, мамо — казвал той, — че ще мога като другите.

Майка му го погледнала мълчаливо със състрадание и любов. След това забелязала с колебание:

— Страхувам се от неговите другари... — Искала да каже: „Страхувам се, че ще се подиграват с него“.

Но Нели отвърнал:

— Няма значение... пък имам си и Гароне. Стига ми, че той няма да ми се присмива.

И тогава го оставили да дойде.

Учителят, оня с белега на шията, който е бил с Гарибалди, ни заведе веднага при отвесните върлини, които са много високи. Ние трябваше да се изкатерим до върха и да застанем прави върху напречната греда.

Дероси и Корети се изкачиха като две маймунки; малкият Прекоси също тъй се изкачи бързо, макар че му пречеше дългото сако, което стигаше чак до колената му, а освен това, за да го размиват, докато се качваше, всички повтаряха неговия припев: „Извини ме, извини ме“.

Старди пухтеше, стана червен като рак и стискаше зъби като разярено куче. Той беше готов да се пръсне само и само да стигне на

върха и наистина стигна. А Нобис, когато се озова горе, взе стойката на император. Но Вотини въпреки новия си хубав костюм на сини резки, направен нарочно за гимнастика, на два пъти се хлъзна надолу. За да се изкачваме по-лесно, всички си бяхме намазали ръцете с гръцка смола или колофон, както я наричат. Разбира се, не друг, а Гарофи я доставя на всички на прах, като я продава по едно петаче фунийката и печели много.

След това дойде редът на Гароне, който, като дъвчеше хляб, се качи, сякаш на шега; и струва ми се, че би могъл да изкачи на гърба си и някой от нас — толкова набито и силно е това биче. След Гароне — Нели. Щом го видяха, че се залови за вършината с дългите си и тънки ръце, мнозина започнаха да се смеят и да се шегуват.

Но Гароне скръсти големите си ръце на гърди и стрелна наоколо такъв изразителен поглед, даде да се разбере толкова ясно, че може веднага да напердаши някого дори и в присъствието на учителя, та всички изведнъж престанаха да се смеят. Нели започна да се катери с мъка, клетият, лицето му посиня, дишаше шумно, от челото му се стичаше пот.

Учителят каза:

— Слез долу.

Но той не слезе. Правеше усилия, упорствуваше. Аз всеки миг очаквах да се търкулне полумъртъв на земята.

Клетият Нели! Мислех си: ако бях като него и ме видеше майка ми, колко ли щеше да страда, горката! И като си мислех за това, изпитвах такава любов към Нели, че бих дал какво ли не, само и само да успее да се качи, да мога да го повдигна отдолу, без да бъде забелязан. През това време Гароне, Дероси и Корети викаха.

— Хайде, хайде, Нели, карай, още малко, дръж се! И Нели напрегна всичките си сили, като изохка, и се озова на две педи от гредата.

— Браво! — извикаха другите. — Дръж се! Изсили се още веднъж!

И ето че Нели хвана гредата. Всички започнаха да ръкопляскат.

— Браво! — каза учителят. — Но стига толкова. Хайде слез!

Но Нели поиска да се изкачи на върха като другите и с малко усилие успя да сложи лактите си върху гредата, след това колената, след това краката и най-сетне се изправи, запъхтян и усмихнат и ни

погледна. Ние започнахме отново да ръкопляскаме и тогава той погледна към улицата. Аз се извърнах към оная страна и през зеленината, която закрива оградата на градината, видях майка му, която се разхождаше по плочника, без да смее да погледне. Нели слезе и всички го наобиколиха радостно. Той беше възбуден, порозовял, очите му блестяха, като че ли не беше същият. После, на излизане, когато майка му го посрещна и го запита малко неспокойна, като го прегърна: „Е, синко, как излезе?“, всички другари отговориха заедно:

— Добре! Изкачи се като нас! Силен е! Пъргав е! Точно като другите се катери.

Трябваше да види човек тогава радостта на тая жена! Тя поиска да ни поблагодари, но не можа; стисна ръцете на трима или четирима другари, помилва Гароне и отведе сина си. Ние ги погледахме известно време. Те бързаха по улицата, като разговаряха и ръкомахаха, и двамата доволни, както никой никога не беше ги виждал.

## УЧИТЕЛЯТ НА БАЩА МИ

11, ВТОРНИК

Какъв хубав излет направих вчера с баща ми! Ето как стана. Завчера на обяд, като четеше вестника, баща ми по едно време възкликна от учудване:

— А аз го мислех от двацет години за умрял! Знаете ли, че още е жив моят учител от основното училище, Винченцо Кросети, който е на осемдесет години? Тук чета, че министерството му дало медал за заслуга за шестдесетгодишно учителствуване, шест-де-сет години, разбирате ли? И едва преди две години престанал да учителствува. Клетият Кросети! Той живее на един час с влака оттук, в Кондове, в селото на нашата бивша градинарка във вилата ни в Киери.

И добави:

— Енрико, ще идем да го видим.

И през цялата вечер говори само за него. Името на неговия основен учител извика в паметта му хиляди спомени от времето, когато е бил ученик, за първите му другари, за умрялата му майка.

— Кросети! — възкликна той. — Той беше на четиридесет години, когато ме учеше. Струва ми се, че още го виждам. Дребен гърбавичък човек, със светли очи, винаги обръснат. Строг, но с добри обноски; обичаше ни като баща и нищо не ни прощаваше. Беше се издигнал от селянин с непрестанно учене и лишения. Благороден човек. Майка ми го обичаше, а баща ми се отнасяше към него като към приятел. Как ли е напуснал Торино и е отишел в Кондове? Разбира се, той няма да ме познае. Няма значение, аз ще го позная. Изминали са се четиридесет и четири години. Четиридесет и четири години, Енрико! Утре ще идем да го видим.

И вчера сутринта бяхме на гарата Суза. Мене ми се искаше да дойде и Гароне, но не можа, понеже майка му е болна. Беше хубав пролетен ден. Влакът летеше между зелени ливади и разцъфтели живи плетове. Въздухът беше наситен с благоухания. Баща ми беше доволен

и от време на време слагаше едната си ръка на врата ми и ми говореше като приятел, загледан в полето.

— Клетият Кросети! — казваше той. — След баща ми, той е първият човек, който ме е обичал и ми е сторил добро. Никога не съм забравял някои негови съвети, а също тъй и някои негови резки укори, поради които се връщах в къщи със свито гърло. Ръцете му бяха къси и дебели. Още го виждам, като влизаше в клас, как си слагаше бастуна в един ъгъл и окачваше пелерината си на закачалката, винаги с едно и също движение на ръката. И през всичките дни имаше еднакво настроение. Беше винаги добросъвестен, изпълнен с добра воля и внимателен, като че ли всеки ден за пръв път преподаваше. Спомням си как ме поглеждаше и като че ли сега го чувам:

— Ботини, хей, Ботини! Показалецът и средният пръст върху писалката!

Навярно ще се е променил много след четиридесет години!

Щом пристигнахме, отидохме да потърсим нашата стара градинарка в Киери, която има дюкянче на една уличка. Заварихме я с децата ѝ. Тя ни посрещна много радостно, разказа ни за мъжа си, който щял да се завърне от Гърция, където работел от три години, и за първата си дъщеря, която е в института за глухоними в Торино. После ни показа улицата, която води към дома на учителя, когото познават всички.

Излязохме от селото и поехме по една стръмна пътечка, от двете страни на която имаше разцъфнал жив плет.

Баща ми не говореше вече. Той изглеждаше всецяло погълнат от спомените си. От време на време се усмихваше и поклащаше глава. По едно време се спря и каза:

— Ето го. Обзалагам се, че е той.

Срещу нас се спускаше надолу по уличката един дребен старец с бяла брада, с широка шапка, като се подпираше с бастун. Той си тътреше краката и ръцете му трепереха.

— Той е — повтори баща ми, като ускори крачките си.

Когато го наближихме, се спряхме. Старецът също се спря и погледна баща ми. Лицето му беше още свежо и очите — бистри и живи.

— Вие ли сте — запита баща ми, като сне шапката си — учителят Винченцо Кросети?

Старецът също си сне шапката и отговори с малко треперещ, но плътен глас:

— Аз съм.

— Е — каза баща ми, като му хвана едната ръка, — позволете на един свой стар ученик да ви стисне ръката и да ви запита как сте. Аз дойдох от Торино да ви видя.

Старецът го изгледа смаян. След това каза:

— Правите ми голяма чест и не зная... Извинете, кога сте били мой ученик? Ако обичате, кажете си името.

Баща ми каза името си, Алберто Ботини, и годината, през която е учил при него и къде, и прибави:

— Естествено, вие няма да си спомните за мене. Но аз ви познавам много добре!

Учителят наведе глава, загледа се в земята замислен и промълви два или три пъти името на баща ми, който през това време го гледаше с втренчени и усмихнати очи.

Изведнъж старецът вдигна глава и каза бавно:

— Алберто Ботини? Синът на инженер Ботини? Оня, който живееше на площад „Консолата“, нали?

— Същият — отвърна баща ми, като му протегна ръцете си.

— Тогава... — каза старецът — позволете ми, драги господине, позволете ми да ви прегърна — и като пристъпи напред, прегърна баща ми. Побелялата му глава достигаше едва до рамената на баща ми. Баща ми опря бузата си на челото му.

— Имайте добрината да дойдете с мене — каза учителят.

И без да продума повече, обърна се и пое към своята къща. След няколко минути стигнахме в един двор, в дъното на който имаше малка къща с два входа; стената до единия вход беше белосана.

Учителят отвори втората врата и ни покани в една стая. Стените бяха варосани, В единия ъгъл имаше легло на дървени магарета, с покривка на бели и сини квадрати, в другия — маса с малка библиотека. В стаята имаше още четири стола и една географска карта, окачена на стената. Чувствувах се приятно ухание на ябълки. Седнахме и тримата. Баща ми и учителят се погледнаха мълчаливо.

— Ботини! — възкликна след това учителят, като гледаше втренчено тухления под, осветен от слънцето. — О, спомням си добре! Госпожа майка ви беше толкова добра жена! Вие първата година

седяхте дълго време на първия чин вляво, близо до прозореца. Вижте как си спомням! Още виждам къдрокосата ви глава. — След това постоя малко замислен. — Вие бяхте живо момче, нали? Много живо. Втората година бяхте болен от дифтерит. Спомням си, когато отново ви доведоха на училище, отслабнал, увит в шал. Минали са четиридесет години, нали? Вие сте толкова добър, щом сте си спомнили за клетия си учител! Идвали са и други от старите ми ученици, знаете ли, да ме видят тук: един полковник, свещеници, разни господа.

Той запита баща ми каква е професията му и след това каза:

— Радвам се, радвам се от сърце. Благодаря ви. От дълго време не бях виждал никого. И се боя много, че вие сте последният, драги господине.

— Какво разправяте! — възкликна баща ми. — Вие сте добре, здрав сте. Не бива да говорите така.

— Не, не — отвърна учителят — Виждате ли това треперене? — И той показа ръцете си. — Това е лош признак. То започна преди три години, когато още учителствувах. Отначало не обърнах внимание, мислех, че ще мине. Ала остана и се засили. Дойде ден, когато вече не можех да пиша. Ах, тоя ден, когато за пръв път направих петно върху тетрадката на един мой ученик! Това беше за мене удар в сърцето, драги господине. Карах още малко време, но след това не можех вече. След шестдесет години учителствуване трябваше да се сбогувам с училището, с учениците, с работата. И ми беше тежко, знаете ли, тежко ми беше. Когато предадох последния си урок, всички ме придружиха радостно до в къщи; но аз бях тъжен, разбирах, че моят живот беше свършен. Една година преди това бях загубил жена си и единствения си син. Останаха ми само двама племенника. Сега живея с няколкостотин лири пенсия. Не върша вече нищо, дните ми се струват безкрайни. Едничкото ми занимание, виждате ли; е да прелистям старите си учебници, сборки от училищни вестници или някоя книга, която са ми подарили. Ето ги — каза той като посочи малката си библиотека, — там са моите спомени, цялото ми минало... Само това имам на тоя свят.

После с неочаквано весел тон добави:

— Аз искам да ви направя една изненада драги господин Ботини.

Той стана, приближи се до масата и отвори едно дълго чекмедже, в което имаше множество малки пакети. Всички бяха свързани с



връвчица и върху всеки беше написана дата от четири числа. След като потърси малко, отвори един пакет, прелисти множество хартии, извади пожълтял лист и го подаде на баща ми. Това беше една от училищните писмени работи на баща ми отпреди четиридесет години! В началото беше написано: Алберто Ботини, съчинение, 3 април 1838 г. Баща ми позна веднага едрия си детски почерк и започна да чете, като се усмихваше. Но изведнъж очите му се просълзиха. Аз станах и го запитах какво му е.

Той ме обгърна с ръка през кръста и като ме притискаше към себе си, ми каза:

— Погледни този лист. Виждаш ли? Това са поправки от моята клета майка. Тя винаги ми надебеляваше л-то и т-то. И последните редове са нейни. Тя беше се научила да имитира моите букви и когато бивах уморен и ми се спеше, завършваше работата вместо мене. Свята майко моя!

И той целуна страницата.

— Ето — каза учителят, като посочи другите пакети — моите спомени. Всяка година дигах настрана по една работа от всеки от учениците ми и всички са тук подредени и номерирани. Понякога ги прелиствам ей така, прочитам един ред тук, друг ред там и си припомням хиляди неща, струва ми се, че живея отново в миналото. Колко деца са минали, господине! Аз затварям очи и виждам лица върху лица, класове зад класове, стотици и стотици ученици, от които кой знае колцина вече са умрели. За мнозина си спомням добре. Спомням си добре за най-добрите и най-лошите, за ония, които са ми създали много задоволства, и за ония, които са ми създали печални моменти; защото между толкова много деца имаше и лоши. Но вече, нали разбирате, аз, който съм тъй да се каже на оня свят, обичам всички еднакво.

Той седна отново и хвана между ръцете си едната ми ръка.

— А от мене — запита баща ми усмихнат — не си ли спомняте някоя лудория?

— За вас ли, господине? — отвърна старецът, също усмихнат. — Не, в момента не си спомням. Но това не значи, че не сте вършили лудории. Но вие бяхте разумен и сериозен за възрастта си. Спомням си колко много ви обичаше госпожа майка ви... Но вие сте много добър и

много любезен, че дойдохте да ме видите! Как сте могли да оставите занятията си, за да навестите един беден стар учител?

— Слушайте, господин Кросети — отвърна баща ми живо, — аз си спомням първия път, когато покойната ми майка ме придружи до училище. Тогава за пръв път трябваше да се раздели с мене за два часа и да ме остави във врати, и то не в ръцете на баща ми, а в ръцете на непознато лице. За това добро създание влизането ми в училище сякаш беше влизане в света, първата от дългата редица необходими и мъчителни раздели. Обществото й отнемаше за пръв път сина, за да не й го върне никога такъв, какъвто е бил. Тя беше развълнувана, аз също. Тя ме повери на вас с разтреперан глас и след това, като си отиваше, ми махна още веднъж от прозорчето на вратата с просълзени очи. И тъкмо в тоя момент вие направихте едно движение с ръка, като сложихте другата върху гърдите, сякаш за да й кажете: „Госпожо, имайте доверие в мен“. Е добре, онова ваше движение на ръката, оня ваш поглед, от които ми стана ясно, че сте разбрали всичките чувства, всичките мисли на майка ми, оня поглед, който искаше да каже „Не бойте се!“, онова движение на ръката, което означаваше честно обещание за закрила, за любов, за снизходителност, аз не съм го забравил никога, то остана завинаги врязано в сърцето ми. Тъкмо тоя спомен ме накара да тръгна от Торино. И ето ме тук, след четиридесет и четири години, за да ви кажа: Благодаря, учителю!

Учителят не отговори. Той милваше косите ми, ръката му трепереше и отскачаше от косите ми върху челото ми и от челото ми върху рамото ми.

През това време баща ми разглеждаше голите стени, бедното легло, парчето хляб и шишенцето със зехтин, които бяха на прозореца, и сякаш искаше да каже: „Клети учителю, след шейсетгодишен труд това ли е цялата ти награда?“

Но добрият старец беше доволен и започна да говори за семейството ни, за други учители от ония години и за училищните другари на баща ми, който за някои си спомняше, но за други — не. Единият даваше на другия сведения за тоя или оня ученик. Когато баща ми прекъсна разговора и помоли учителя да слезе в селото, за да закуси с нас, той отговори сърдечно:

— Благодаря ви, благодаря ви — но изглеждаше, че се колебае. Баща ми му хвана двете ръце и го помоли отново. — Но как ще ям —

каза учителят — с тия клетки ръце, които играят по такъв начин? Ще бъде наказание и за другите!

— Ние ще ти помагаме, учителю — каза баща ми. Тогава той се съгласи, като клатеше глава и се усмихваше.

— Хубав ден — каза той, като затваряше външната врата, — хубав ден, драги господин Ботини! Уверявам ви, че ще си спомням за него, докато съм жив.

Баща ми даде на учителя да го хване под ръка, той пък хвана за ръка мене и слязохме по пътеката. Срецнахме две боси момиченца, които караха крави, и едно момче, което мина тичешком с голям товар плява на гръб. Учителят каза, че и тримата били от втори клас, че заран изкарвали кравите да пасат и работели на полето боси, а вечер се обували и отивали на училище. Беше почти пладне. Не срещнахме никой друг. За няколко минути стигнахме в кръчмата, седнахме на една голяма маса, като сложихме учителя в средата, и започнахме веднага да се храним. Кръчмата беше тиха като манастир. Учителят беше много весел и вълнението му засилваше треперенето на ръцете; той почти не можеше да се храни. Но баща ми му режеше месото, чупеше му хляб, слагаше му сол в блюдото. За да пие, той трябваше да държи чашата с две ръце и тя пак тракаше о зъбите му. Но говореше постоянно и с жар за прочетените книги от младините си, за тогавашните програми, за похвалите, с които го удостоявали началниците му, за правилниците през последните години; и все със спокойно, малко по-червено отпреди лице, с весел глас и с почти младежки смях. А баща ми го гледаше със същия израз, с който съм го забелязал, че гледа мене в къщи, когато мисли и се усмихва в себе си, навел глава настрана. Учителят разля вино на гърдите си. Баща ми скочи и го избърса.

— Но не, господине, не позволявам! — каза той, като се смееше.

След това каза няколко латински думи. Накрай вдигна чашата, която играеше в ръката му, и произнесе сериозно следната наздравица:

— И тъй, драги господин инженер, аз пия за здравето на децата ви и в памет на добрата ви майка!

— За ваше здраве, добри ми учителю! — отвърна баща ми, като му стисна ръката.

В дъното на кръчмата бяха кръчмарят и неколцина други, които ни гледаха и се усмихваха по такъв начин, като да бяха доволни от

празненството, което се устройваше на учителя от селото им.

След два часа излязохме от кръчмата и учителят пожела да ни придружи до гарата. Баща ми му даде отново да го хване под ръка, а той пак хвана мене за ръка. Аз му носех бастуна. Хората се спираха да гледат, защото всички го познаваха. Някои го поздравяваха. На едно място по улицата чухме гласове на много деца, които четяха заедно, като сричаха. Старецът се спря и като че ли се натъжи.

— Ето, драги господин Ботини — каза той, — кое ме измъчва. Да слушам гласовете на децата в училището и да не съм вече там, да си мисля, че там е друг. Цели шейсет години съм слушал тая музика, сърцето ми се е сраснало с нея... Сега съм без семейство. Нямам вече синове.

— Не, учителю — каза му баща ми, — вие имате още много синове, пръснати из света, които си спомнят за вас, както аз съм си спомнял за вас винаги.

— Не, не — отвърна учителят тъжно; — аз вече нямам училище, нямам вече синове. И без синове няма да живея дълго. Скоро ще удари последният ми час.

— Не казвайте това, учителю, не го мислете — каза баща ми. — Във всеки случай вие сте сторили толкова много добро! Изживели сте живота си толкова благородно!

Старият учител наклони за миг побелялата си глава върху рамото на баща ми и ми стисна ръката.

— Сбогом, учителю! — каза баща ми, като го целуна по двете бузи.

— Сбогом, благодаря, сбогом — отговори учителят, като хвана с двете си ръце ръката на баща ми и я притисна към сърцето си.

После го целунах аз и усетих, че лицето му беше овлажнено. Баща ми ме бутна във вагона и в момента, когато се качваше, измъкна бързо грубия бастун от ръката на учителя и му пъкна своя хубав тръстиков бастун със сребърна дръжка и с инициалите му, като каза:

— Запазете го за спомен от мене!

Старецът се опита да го върне и да вземе своя, но баща ми вече беше във вагона и бе затворил вратата.

— Сбогом, мой добри учителю.

— Сбогом, синко — отвърна учителят, докато влакът потегляше, — нека господ те благослови заради утехата, която донесе на един клет

старец.

— Довиждане! — извика баща ми с развълнуван глас.

Но учителят поклати глава, сякаш за да каже: „Няма да се видим вече“.

— Да, да — повтори баща ми, — довиждане!

И учителят отговори, като вдигна треперещата си ръка:

— Там горе!

И се скри от очите ни така, с вдигната към небето ръка.

## ОЗДРАВЯВАНЕ

20, ЧЕТВЪРТЪК

Кой можеше да каже, когато се връщах толкова весел от оня хубав излет с баща си, че в продължение на десет дни няма да видя нито полето, нито небето! Аз бях много болен, животът ми беше в опасност. Чух майка си да ридае, видях баща си много бледен да ме гледа с втренчени очи и сестра си Силвия и братчето ни, които разговаряха тихо, и лекаря с очила, който непрекъснато беше край мене и ми казваше неща, които не разбирах. За съжаление състоянието ми е било такова, че без малко съм щял да кажа сбогом на всички. Ах, клетата ми майка! Прекарал съм поне три или четири дни, за които не си спомням почти нищо, като да съм сънувал някакъв заплетен и тъмен сън. Струваше ми се, че виждах до своето легло добрата си учителка от първи клас, която се мъчеше да задуши своята кашлица с носната си кърпичка, за да не ме смуцава; спомням си също така смъртно моя учител, който се наведе да ме целуне и ми убоде малко лицето с брадата си. И видях да се движат като в мъгла червената глава на Кроси, русите къдри на Дероси, Калабрийчето, облечено в черно, и Гароне, който ми донесе една мандарина с листа и изскочи веднага, защото майка му беше болна. После се събудих като от много дълъг сън и разбрах, че съм по-добре, като видях баща си и майка си, които се усмихваха, и Силвия, която тананикаше. О, какъв тъжен сън беше! Дойде Зидарчето, което ме разсмя за пръв път със заешката си муцуна; и колко добре я прави клетото сега, когато лицето му се е поудължило от боледуването! Идва Корети, идва Гарофи да ми подари два билета от своята нова лотария за „едно ножче с пет изненади“, което купил от един вехтошар на улица „Бертола“. А вчера, докато съм спял, идвал Прекоси и сложил бузата си върху ръката ми, без да ме събуди. Той дошъл от работилницата на баща си с напращено лице и ми оставил на ръкава черна следа, която ми направи голямо удоволствие, като я видях, когато се събудих. Колко са се раззеленили дърветата през тия дни! И колко завиждам на децата, които виждам да тичат за училище с

книгите си, когато баща ми ме занася на прозореца! Но скоро ще се върна в училище. Колко съм нетърпелив да видя всички ученици, чина си, градината, улиците; да узная всичко, което се е случило през това време; да се заловя отново с книгите и тетрадките си, които ми се струва, че от година вече не съм виждал! Клетата ми майка, колко е отслабнала и побледняла! Клетият ми баща, колко изморен изглежда! И моите добри другари, които дойдоха да ме видят, и вървяха на пръсти и ме целуваха по челото! Сега ми е тъжно, като си помисля, че един ден ще се разделим. С Дероси, с някой друг може би ще продължим да следваме заедно; ами останалите? Свършим ли веднъж четвърти клас, сбогом; няма да се видим вече; няма да видя вече край леглото си, когато бъда болен, Гароне, Прекоси, Корети, толкова благородни, толкова добри и мили момчета! Никога вече няма да ги видя!

## ПРИЯТЕЛИТЕ РАБОТНИЦИ

20, ЧЕТВЪРТЪК

Защо, Енрико, никога вече? Това ще зависи от тебе. Като свършите четвърти клас, ти ще отидеш в гимназията, а те ще станат работници. Но ще останете в същия град може би за много години. Когато бъдеш в университета или лицей, ще ги потърсиш в дюкянните или работилниците им и за тебе ще бъде голямо удоволствие да намериш отново другарите си от детството (вече мъже) на работа. Може ли да не потърсиш Корети и Прекоси, където и да бъдат те? Ти ще ги потърсиш и ще прекараш цели часове с тях. И като изучаваш живота и света, ще видиш колко неща ще можеш да научиш от тях, неща, които никой друг няма да може да ти предаде, свързани със занаятите им, средата им и родното ти място. И имай предвид, че ако ти не запазиш тия приятели, ще бъде много трудно да спечелиш други подобни приятели, искам да кажа приятели извън класата, към която принадлежиш; и така ти ще живееш само в една класа, а човек, който общува само с една обществена класа, прилича на учен, който чете само една книга. Тъй че постави си за задача още отсега да си запазиш тия добри приятели и след като бъдете разделени, и да ги обграждаш още отсега с предпочитание именно защото са синове на работници. Гледай: мъжете от по-горните слоеве са офицерите, а работниците са войниците на труда: но в обществото както във войската войникът не е по-малко благороден от офицера, защото благородството е в труд, а не в печалбата, в храбростта, а не в чина; при това ако има превъзходство по заслуга, то е на страната на войника, на работника, които извличат от собствения си труд по-малка облага. Тъй че обичай, уважавай повече между другарите си синовете на войниците на труда. Почитай в тях усилията



и жертвите на родителите им. Презирай различията в богатството и класата, по които само подлиците определят чувствата и любезността си. Не забравяй, че почти всичката благословена кръв, която освободи отечеството ни, изтече от жилите на работниците от работилниците и полята. Обичай Гароне, обичай Прекоси, обичай Корети, обичай твоето Зидарче, защото в гърдите им на малки работници се крият благородни сърца, и се закълни в себе си, че никаква промяна на съдбата няма да откъсне от душата ти светото детско приятелство с тия другари. Закълни се, че ако след четирийсет години, когато минаваш през някоя гара, познаеш в дрехите на някой машинист твоя стар Гароне с изчернено лице... О, няма нужда да се кълнеш: аз съм уверен, че ще скочиш в машината и ще увиеш ръцете си около шията му, ако ти си дори сенатор на кралството.

Баща ти

## МАЙКАТА НА ГАРОНЕ

29, СЪБОТА

Щом се върнах в училище, веднага научих една тъжна новина. От няколко дни Гароне не ходел на училище, защото майка му била тежко болна. В събота вечерта тя почина. Вчера заранта, щом влезе в клас, учителят ни каза:

— Горкия Гароне го е сполетяло най-голямото нещастие, което може да сполети едно момче. Починала е майка му. Утре той ще се върне в клас. Моля ви отсега, момчета: уважавайте ужасната скръб, която разкъсва душата му. Когато влезе, поздравете го сърдечно и бъдете сериозни; никой да не се шегува, никой да не се смее с него, моля ви.

И тая сутрин малко по-късно от другите влезе нещастният Гароне. Сърцето ми се сви от мъка, като го видях. Той беше бледен, със зачервени очи и едва се държеше на краката си, сякаш беше боледувал цял месец. Беше станал почти неузнаваем. Беше облечен в черно и будеше съчувствие. Всички го гледаха смълчани. Щом влезе и видя класа, дето майка му идваше да го взема почти всеки ден, щом видя чина, над който тя през изпитните дни се бе навеждала толкова пъти, за да му даде последните си наставления и където той толкова пъти е мислил за нея, очаквайки с нетърпение да излезе, за да се затича към нея, той се разплака отчаяно. Учителят го дръпна към себе си, притисна го до гърдите си и му каза:

— Плачи, плачи, клето дете, но не падай духом.

След тия думи той го придружи до чина, близо до мене. Аз не смеех да го погледна. Той извади тетрадките и учебниците си, които не беше отварял от много дни; и като отвори читанката, дето имаше една картинка с майка, хванала сина си за ръка, той пак се разплака и наведе глава върху ръката си. Учителят ни направи знак да го оставим така и започна урока. Мене ми се искаше да му кажа нещо, но не знаех какво. Сложих ръка на рамото му и му казах:

— Не плачи, Гароне.

Той не отговори и без да вдигне главата си от чина, сложи ръката си върху моята и я поддържа така известно време. На излизане никой не го заговори; всички се въртяха мълчаливо около него с уважение. Аз видях майка си, която ме чакаше, и се затекох да я прегърна; но тя ме отстрани, загледана в Гароне. Не разбрах веднага защо; после забелязах, че Гароне, застанал сам настрана, ме гледаше с неизразимо печален поглед, като че ли искаше да каже: „Ти прегръщаш майка си, а аз няма вече никога да прегърна своята майка! Ти имаш още своята майка, а моята с мъртва!“

И тогава разбрах защо майка ми не ми даде да я прегърна и излязох от стаята, без да ѝ подам ръка.

## ДЖУЗЕПЕ МАДЗИНИ

29, СЪБОТА

И тая сутрин Гароне дойде на училище бледен и с подути от плач очи; и едва погледна малките подаръци, които му бяхме оставили на чина, за да го утешим. Но учителят беше донесъл една страница от книга, да му я прочете, за да го ободри. Най-напред той ни каза да отидем всички на следния ден в един часа в общината да видим, като дават медал за гражданска заслуга на едно момче, което бе спасило едно дете в река По, и че в понеделник той щял да ни продиктува описанието на празненството вместо месечния разказ. След това той се обърна към Гароне, който стоеше с наведена глава, и му, каза:

— Гароне, направи усилие, пиши и ти това, което ще диктувам.

Всички взехме писалките си. Учителят започна да диктува:

„Джузепе Мадзини, роден в Генуа през 1805 година, умрял в Пиза през 1872 година, е голям патриот и голям писател, вдъхновител и пръв апостол на италианската революция. От любов към отечеството си в продължение на четиридесет години той бил беден, изгнаник, преследван, скитник, героично твърд и непоклатим в принципите и намеренията си. Джузепе Мадзини, който обожавал майка си и който почерпил от нея всичко най-възвишено и най-чисто, което носел в могъщата си и благородна душа, писал така на един свой верен приятел, за да го утеша за сполетялото го най-голямо нещастие. Неговите думи са приблизително следните: «Приятелю, ти няма да видиш вече никога майка си на земята. Това е ужасната истина. Аз няма да дойда да те видя, защото твоята скръб е от ония тържествени и свети скърби, които ние трябва да понесем и победим сами. Разбираш ли това, което искам да ти кажа с думите „Трябва да победим скръбта“?

Да победим в скръбта онова, което е по-малко свято, по-малко пречистващо; онова, което, вместо да усъвършенствува душата, я отслабва и принизява. Но оная част от скръбта, благородната част, от която душата расте и се издига, трябва да остане с тебе, да не те остави никога. На земята нищо не може да замени добрата майка. В скърбите,

в утехите, които може още да ти даде животът, ти няма да я забравиш никога вече. Но ти трябва да си я спомняш, да я обичаш, да скърбиш заради смъртта ѝ по достоен за нея начин. Чуй ме, о, приятелю. Смъртта не съществува, не е нищо. Не може дори да се разбере. Животът е живот и следва закона на живота, напредъка. Всичко, което е добро, надживява, пораснало по сила, земния живот. Следователно и любовта на майка ти. И ти си отговорен за делата си пред нея повече отпреди. Тъй че ти трябва от любов и почит към майка си да станеш по-добър и да я зарадваш. Отсега нататък ти ще трябва при всяка своя постъпка да си казваш: „Би ли я одобрила майка ми?“ Бъди силен и добър, съпротивявай се на отчаяната и груба скръб, имай спокойствието на големите души при големите страдания — това иска тя от тебе.»“

— Гароне! — добави учителят. — Бъди силен и спокоен! Това иска тя от тебе. Разбираш ли?

Гароне кимна утвърдително глава. Едри и чести сълзи падаха по ръцете му, по тетрадката, по чина.

## ГРАЖДАНСКА ЗАСЛУГА МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

В един часа бяхме с учителя пред общинския дом, за да видим, като предават медала за гражданска заслуга на момчето, което спаси другаря си на река По.

Върху терасата на фасадата се развяваше голямо трицветно знаме.

Влязохме в двора на общината.

Беше вече пълно с хора. В дъното се виждаше една маса с червен килим. Върху нея имаше книжа, а зад нея редица позлатени кресла за кмета и за постоянното присъствие. Там бяха и общинските прислужници със сини жилетки и червени чорапи. Отдясно в двора беше строен един отряд от общински стражари, които имаха много медали, и до тях един отряд от служители по събиране на бача<sup>[1]</sup>, от другата страна бяха строени пожарникарите в празнична униформа и много войници, свободни от наряд, дошли да гледат. А наоколо бяха се натрупали господа, мъже от народа, неколцина офицери, жени и деца. Ние се свихме в един ъгъл, дете вече бяха се събрали много ученици от други училища с учителите си. Близо до нас имаше група момчета от народа между тринайсет и осемнайсетгодишна възраст, които се смееха и говореха високо. Личеше, че бяха от предградието По, другари или познати на момчето, което щеше да получи медала. Горещи по всички прозорци се бяха настанили чиновници от общината. Покритата тераса на библиотеката също беше пълна с хора, които се трупяха край парапета; а на срещуположната тераса, която е над входната голяма врата, имаше множество ученички от обществените училища и много дъщери на военни с хубавите си небесносини була. Дворът приличаше на театър. Всички разговаряха весело, като поглеждаха от време на време към червената маса, да видят дали няма да се появи някой. Музиката свиреше тихо в дъното на предверието. Слънцето заливаше високите стени. Хубаво беше.

Изведнъж всички започнаха да ръкопляскаат — от двора, от терасите, от прозорците.

Аз станах на крака да гледам.

Тълпата, която стоеше зад червената маса, стори път и излязоха напред един мъж и една жена. Мъжът държеше за ръка едно момче.

То беше момчето, което бе спасило другаря си.

Мъжът беше баща му, зидар, облечен празнично. Жената, неговата майка, дребна и руса, беше облечена в черно. Момчето, също дребно и русо, носеше сиво палто.

Като видяха всичките тия хора и като чуха шумните ръкопляскания, и тримата останаха като заковани на местата си и не смееха вече нито да гледат, нито да се движат. Един общински прислужник ги бутна до масата, вдясно.

За миг всички запазиха тишина и след това още веднъж избухнаха ръкопляскания от всички страни. Момчето погледна прозорците, след това терасата на дъщерите на военните. То държеше шапката си в ръце и сякаш не разбираше къде е. Стори ми се, че в лицето приличаше малко на Корети; но беше по-червено. Баща му и майка му не дигаха очи от масата.

През това време всичките момчета от предградието По, които бяха близо до нас, излязоха напред и започнаха да правят с ръце знаци, за да ги види, като го викаха тихичко.

— Пин! Пин! Пинот!

Понеже го викаха непрекъснато, най-сетне момчето ги чу. То ги погледна и скри усмивка зад шапката си.

По едно време всички стражари застанаха мирно.

Влезе кметът, придружен от много господа.

Кметът, цял побелял, с голям трицветен шарф, застана прав пред масата; всички останали застанаха зад него или отстрани.

Музиката престана да свири, кметът направи знак и всички млъкнаха.

Започна да говори. Не чух добре първите му думи, но разбрах, че говореше за извършеното от момчето. После гласът му се повиши и се разнесе из целия двор толкова ясен и звучен, че не изтървах нито една дума.

— ... Когато видяло от брега другаря си, който се боричкал в реката, вече обхванат от ужас пред смъртта, то си смъкнало дрехите и се притекло на помощ, без да се поколебае нито миг. Извикали му: „Ще се удавиш!“, но то не отговорило нищо; хванали го, но то се

изскубнало; викали го, но то вече било във водата. Водата била придошла и рискът бил много голям дори за мъж. Но то се хвърлило срещу смъртта с всичката сила на малкото си тяло и на голямото си сърце. Настигнало и хванало навреме нещастника, който вече бил под водата, и го изтеглило на повърхността, борило се яростно с вълните, които искали да го обърнат, и с другаря си, който се опитвал да го обгърне, и много пъти изчезвало под водата и излизало отново на повърхността ѝ с отчаяно усилие. То упорствувало, непобедимо в святото си намерение не като момче, което иска да спаси друго момче, а като мъж, като баща, който се бори да спаси сина си — неговата надежда и неговият живот. Накрай малкият плувец изтръгнал жертвата от грамадната река, изнесъл я на сушата и заедно с други ѝ дал първа помощ. След това той се върнал спокоен в къщи сам и разказал чистосърдечно за постъпката си. Господа! Красив, достоен за уважение е героизмът на възрастен човек. Но на момче, което няма никакво честолюбиво домогване или друг интерес, е още по-красив; на юноша, който трябва да има толкова повече смелост, колкото по-малко сила има; на юноша, от когото не искаме нищо, който не е длъжен за нищо, който ни се струва вече толкова благороден и мил не когато извърши, но само когато разбере и признае чуждата жертва, героизмът на юношата е божествен. Няма да кажа друго, господа. Не искам да украсявам с излишни похвали едно толкова просто величие. Ето го тук пред вас храбривия и благороден спасител! Войници, поздравете го като брат! Майки, благословете го като син! Деца, спомняйте си името му, запечатайте в ума си лицето му, нека то не се изличи никога от паметта ви и от сърцето ви. Приблужи се, момче. От името на краля аз ти давам медала за гражданска заслуга.

Едно много високо „Да живее!“, изтръгнато от много гласове, накара зданието да екне.

Кметът взе медала от масата и го окачи на гърдите на момчето. След това го прегърна и го целуна.

Майката сложи ръка върху очите си, а бащата стоеше с наведена глава.

Кметът стисна ръцете на двамата, взе заповедта за декорирането, вързана с лента, и я подаде на майката.

След това се обърна към момчето и каза:



— Нека споменът за тоя ден, толкова славен за тебе, толкова щастлив за баща ти и майка ти, те задържи през целия ти живот на пътя на добродетелта и честта. Сбогом!

Кметът си тръгна, музиката засвири и всичко изглеждаше свършено, когато отрядът на пожарникарите се разтвори и едно момче на осем или девет години, тласнато напред от една жена, която веднага се скри, се спусна към декорираното момче и се озова в обятията му.

Нов гръм от виковете „Да живее!“ и от ръкопляскания ечна в двора. Още от самото начало всички разбраха, че това е момчето, спасено в река По, че то идваше да благодари на спасителя си. След като го целуна, то го хвана за ръка, за да го придружи навън. Те двамата напред и бащата и майката подир тях се отправиха към изхода, като минаваха с мъка между хората (стражари, момчета, войници, жени), които им правеха път, като се блъскаха помежду си. Всички се натискаха напред и се изправяха на пръсти, за да видят момчето. Тия, които бяха на пътеката, му докосваха ръката. Когато мина пред учениците, всички размахаха шапките си във въздуха. Момчетата от предградието По вдигнаха голяма врява, като го дърпаха за ръцете и за палтото и викаха:

— Пин! Да живее Пин! Браво, Пинот!

Аз го видях, като мина съвсем наблизко. То беше доволно, лицето му беше цяло пламнало. Медалът имаше лента с бял, червен и зелен цвят. Майка му плачеше и се смееше. Баща му сучеше мустак с ръка, която трепереше силно, сякаш имаше треска. А горе, от прозорците и терасите, продължаваха да се надвесват и да ръкопляскат. По едно време, тъкмо когато щяха да влязат под портика, от терасата на дъщерите на военните заваля истински дъжд от дребни подаръци и китки от теменужки и маргаритки, които падаха върху главите на момчето, на бащата, на майката, и се пръскаха по земята. Мнозина ги събираха набързо и ги подаваха на майката. А музиката в дъното на двора свиреше съвсем тихо някаква много хубава мелодия, която приличаше на песента на множество сребърни гласове, които бавно се отдалечават надолу по бреговете на някоя река.

---

[1] Бач — налог върху предмети, които се внасят в някое селище.  
Б.пр. ↑

**МАЙ**

## РАХИТИЧНИТЕ ДЕЦА

### 5, ПЕТЪК

Днес не ходих на училище, понеже не се чувствавах добре, и майка ми ме заведе със себе си в института за рахитични деца, където щеше да настани момиченцето на портиера ни. Но тя не ме пусна да вляза в училището...

„Не разбра ли, Енрико, защо не те пуснах да влезеш? За да не въведа пред ония нещастници посред училището като на показ едно здраво и силно момче — те и без това имат много поводи за печални сравнения. Колко скръбно нещо! Доплака ми се, като влизах вътре. Те бяха шейсетина момченца и момиченца... Клетни измъчени кости! Клетни ръце, клетни, сгърчени и изкривени крачка! Клетни осакатени телца! Веднага забелязах множество прелестни лица, умни и сърдечни очи. Имаше едно личице на момиче с тънък нос и остра брадичка, което сякаш беше на малка старица; но усмивката му беше божествено нежна. Някои, гледани отпред, са хубави и като че ли нямат недостатъци, но щом се обърнат, сърцето ви се свива от болка. Там беше лекарят на визитация. Той ги поставяше прави върху чиновете и вдигаше дрешките им, за да пипне подутите им коремни и надебелелите им стави. Но те, клетите създания, не се срамуваха; виждаше се, че бяха свикнали да ги събличат, да ги изследват, да ги обръщат на всички страни. И като помисли човек, че те сега са в най-добрия период на болестта си, че почти вече не страдат... Но кой може да каже какво са изстрадали през време на първото изкривяване на тялото, когато с нарастването на недъга си са виждали, че намалява около тях любовта; клетни деца, оставяни по цели часове в ъгъла на някоя стая или зле хранени, понякога и осмивани или измъчвани в

продължение на месеци от бандажи и безполезни ортопедични апарати! Сега обаче благодарение на грижите, на добрата храна и гимнастиката мнозина от тях са почувствували известно подобрене. Учителката ги накара да играят гимнастика. При някои команди, човек изпитваше жал, като гледаше да се простират под чиновете всички тия вързани крака, стегнати между шини, чепати, разкривени; крака, които човек би покрил с целувки! Мнозина не можеха да се вдигнат от чина и оставаха на мястото си, склонили глава върху ръката си, с другата ръка милваха патериците си. Други, като протегнеха ръце, усещаха, че им спира дъхът, и побледнели, се отпущаха отново да седнат, но се усмихваха, за да скрият безпокойството си. Ах, Енрико, вие, които не цените здравето и на които се струва толкова дребно нещо да бъдеш добре! Аз мислех за хубавите, силни и цъфтящи момчета, с които майките се разхождат тържествено, горди от красотата им; и ми се искаше да хвана всичките тия клетки глави и да ги притисна отчаяно до сърцето си. И ако бях сама, щях да им кажа: «Не се мърдам вече отук, искам да посветя живота си на вас, да ви служа, да бъда майка на всички ви до последния си ден...»

През това време те пееха: пееха с тънички, нежни и тъжни гласчета, които проникваха в душата. Учителката ги похвали и те се показаха доволни. И когато минаваше между чиновете, те ѝ целуваха ръцете, защото чувствуват голяма признателност към оня, който им прави добро, и са много сърдечни. «Тия ангелчета са и умни, и се учат добре» — каза ми учителката, млада и благородна госпожица, на чието добро лице се е отпечатал изразът на скръб като отражение на нещастията на децата, които тя милва и утешава. Мило момиче! Между всички човешки създания, които си изкарват прехраната с труд, няма нито едно, което да си изкарва прехраната по по-свет начин от тебе, дъще моя!

Майка ти“

## ЖЕРТВУВАНЕ

9, ВТОРНИК

Майка ми е добра, и сестра ми Силвия е като нея — има същото голямо и благородно сърце. Снощи преписах част от разказа „От Апенините до Андите“, от който учителят даде на всички ни да препишем по малко, тъй като е много дълъг, когато Силвия влезе на пръсти и ми каза бързо и тихо:

— Ела с мене при мама. Тая заран ги чух, като разговаряха: някаква таткова работа пропаднала. Той беше огорчен, мама му даваше кураж. Ние сме в нужда, разбираш ли? Няма вече пари. Татко каза, че трябвало да се правят жертви, за да се съвземем. Сега е необходимо да направим и ние жертви, нали? Готов ли си? Добре, аз ще говоря на мама и ти ще кажеш, че си съгласен, и ще ѝ обещаеш в името на честта си, че ще направиш всичко, което ти кажа.

Като каза това, тя ме хвана за ръка и ме отведе при майка ни, която шиеше замислена. Аз седнах от едната страна на канапето, Силвия от другата и веднага каза.

— Слушай, мамо, трябва да ти говоря. Трябва да ти говорим двамата.

Мама ни погледна учудена. Силвия започна:

— Татко е без пари, нали?

— Какво казваш? — отвърна мама, като се изчерви. — Не е вярно! Отгдето знаеш? Кой ти каза?

— Знам — каза Силвия решително. — Слушай, мамо, трябва да направим жертви и ние. Ти ми беше обещала едно ветрило за края на месец май, а Енрико очакваше кутия с бои. Сега ние не искаме вече нищо, не искаме да се пръскаат пари. Ние пак ще си бъдем доволни, разбираш ли?

Мама се опита да заговори, но Силвия продължи:

— Не, така ще бъде. Ние решихме. И докато татко не се сдобие с пари, не искаме нито плодове, нито други неща: достатъчна ще ни бъде супата, а заран ще закусваме само с хляб. Така ще се харчи за

храна по-малко, отколкото сме харчили досега, и ти обещаваме, че винаги ще ни виждаш еднакво доволни. Нали, Енрико?

Аз отговорих:

— Да!

— Винаги еднакво доволни — повтори Силвия, като запушваше с ръка устата на мама. — И ако трябва да се направят други жертви в облеклото или в друго, ще ги направим на драго сърце. Ще продадем и нашите подаръци. Аз ще дам всичките си неща, ще ти служа като прислужница, няма да даваме вече нищо да се работи извън къщи, ще работя с тебе през целия ден, ще правя всичко, което поискаш, готова съм на всичко, на всичко! — възкликна тя, като обви шията на мама. — Стига само татко и мама да нямат неприятности. Стига да мога отново да ви виждам и двамата спокойни, в добро настроение както преди, между вашата Силвия и вашия Енрико, които ви обичат толкова много, че биха дали живота си за вас!

Никога не съм виждал майка си толкова доволна, както когато слушаше тия думи; никога не ни е целувала по челото по тоя начин, с плач и сълзи, без да може да говори. После тя увери Силвия, че е разбрала зле, че за щастие не сме били изпаднали в лошо положение, както си е помислила. Тя ни благодари сто пъти и цяла вечер беше весела, докато се прибра татко, на когото разказа всичко. Клетият ми татко, той не каза нито дума! Но тая сутрин, като сядахме на масата, аз изпитах едновременно голямо удоволствие и голяма скръб: под покривката намерих очакваната кутия с бои, а Силвия — своето ветрило.

# ПОЖАРЪТ<sup>[1]</sup>

## 11, ЧЕТВЪРТЪК

Тая сутрин аз бях преписал своята част от разказа „От Апенините до Андите“ и търсех някаква тема за свободно съчинение, което учителят ни зададе да направим, когато изведнъж чух необикновено викане по стълбите и след малко влязоха в къщи двама пожарникари, които поискаха от баща ми позволение да прегледат печките и камините, защото над покривите горял един комин и не се разбираше чий е.

Баща ми каза:

— Заповядайте.

Макар че нямахме никъде запален огън, те започнаха да обикалят из стаите и да слагат ухо на стените, за да чуят дали няма шум от огън в тръбите, които водят в другите етажи на къщата.

Докато обикаляха из стаите, баща ми каза:

— Енрико, ето ти една тема за твоето свободно съчинение: пожарникарите. Опитай се да напишеш това, което ще ти разкажа. Аз ги видях на работа преди две години през една късна нощ, когато излизах от театъра „Балбо“. Като навлизах в улица „Рим“, видях необикновена светлина и вълна от хора, които притичваха. Една къща гореше. От прозорците и покрива излизаха огнени езици и облаци дим. Мъже и жени се появяваха на прозорците и изчезваха, като надаваха отчаяни викове. Пред входа имаше голяма блъсканица. Тълпата викаше:

— Ще изгорят живи! Помощ! Пожарникарите!

В тоя момент пристигна една кола, от която скочиха четирима пожарникари, които се намирали в общината, и се мушнаха в къщата. Щом влязоха, ние видяхме нещо ужасно: една жена се появи с вик на прозореца на третия етаж, залови се за преградката, прескочи я и остана така хваната, почти увиснала в пространството с гръб навън, наведена под дима и пламъците, които излизаха от стаята и почти докосваха главата ѝ. Тълпата нададе вик на ужас. Пожарникарите,

задържани по погрешка на втория етаж от ужасените квартиранти, бяха вече пробили една стена и се бяха спуснали в една стая, когато стотина викове ги предупредиха:

— На третия етаж! На третия етаж!

Полетяха към третия етаж. Тук рушенето беше адско: тресяха се тавански греди, коридорите бяха пълни с пламъци и навсякъде дим, който задушаваше. За да стигнат до стайте, дето бяха затворени наемателите, оставаше само един път — да минат през покрива. Те се спуснаха нагоре и след минутка видяхме един черен призрак да скача по керемидите сред дима. Беше ефрейторът. Но за да се отиде на оная част на покрива, която се намира над апартамента, заграден от огъня, трябваше да се мине по, много тясно пространство между тавански прозорец и водосточната тръба. Всичко останало гореше, а това малко пространство беше покрито със сняг и лед и нямаше къде да се залови човек.

— Невъзможно е да мине! — викаше тълпата отдолу. Ефрейторът излезе на ръба на покрива. Всички изтръпнаха. Мина. Едно безкрайно „Да живее!“ се издигна до небесата. Ефрейторът отново поде своя бяг и като стигна до застрашеното място, започна бързо да разбива с брадва керемиди, греди, летви, за да си направи отвор, през който да се спусне вътре. През това време жената висеше все така извън прозореца, огънят лудуваше над главата ѝ, още една минута и тя щеше да падне на улицата. Отворът бе направен. Ефрейторът сне раменния си каиш и се спусна долу; другите пожарникари, дошли след него, го последваха. В същия момент докараха една много висока стълба, която опряха о главния корниз на къщата, пред прозорците, от които излизаха пламъци и викове на обезумели от ужас хора. Но на зрителите се струваше, че беше вече късно.

— Никой няма да се спаси — викаха те. — Пожарникарите ще изгорят. Свърши се! Загинаха!

Изведнъж на прозореца се яви черната фигура на ефрейтора, осветена отгоре надолу от пламъците. Жената обви с ръце шията му. Той я хвана през кръста с двете си ръце, извлече я горе и я остави вътре, в стаята. Тълпата нададе вик от хиляди гласове, който заглуши шума от пожара. Ами другите? И как ще слязат? Стълбата, опряна на покрива пред друг прозорец, беше на доста голямо разстояние. Как



биха могли да се заловят за нея? Докато ставаше дума за това, един от пожарникарите се показа на прозореца, сложи десния си крак на корниза на прозореца, а левия на стълбата и така сграбчваше един по един квартирантите, които другите му подаваха отвътре, предаваше ги на един другар, който се беше качил горе от улицата и който, като ги прикрепяше добре на стълбата, ги караше да се спускат надолу един след друг, подпомогнати от пожарникари отдолу. Първа мина жената, след това едно момиченце, след това друга жена и накрай един старец. Всички бяха спасени. След стареца слязоха пожарникарите, които бяха останали вътре. Последен слезе ефрейторът, който пръв се притече на помощ. Тълпата посрещна всички с ръкопляскания; но когато се появи последният, предводителят на спасителите, оня, който бе пръв презрял опасността, който щеше да умре, ако трябваше някой да умре, тълпата го поздрави като победител, като викаше и простираше ръце в сърдечен порив на възхищение и признателност, и в късо време неговото име — Джузепе Робино — прозвуча от хиляди уста...

Разбра ли? Това значи смелост, смелост на сърцето, която не разсъждава, която не се колебае, която отива със светкавична бързина там, дето чува вика на някой умиращ. Аз ще те заведа някой ден на упражненията на пожарникарите и ще ти покажа ефрейтора Робино. Ти ще бъдеш много доволен, ако го познаваш, нали?

Отговорих утвърдително.

— Ето го тук — каза баща ми.

Веднага се обърнах. Двамата пожарникари, свършили работата си, прекосяваха стаята, за да излязат.

Баща ми ми посочи по-дребния, който имаше галони, и ми каза:

— Стисни ръката на ефрейтора Робино.

Ефрейторът се спря и ми подаде ръката си, като се усмихваше. Аз я стиснах, той се сбогува и излезе.

— И запомни тоя случай добре — каза баща ми. — Защото от хилядите ръце, които ще стиснеш в живота, няма да има може би десет, които да струват колкото неговата.

## ОТ АПЕНИНИТЕ ДО АНДИТЕ МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

Преди много години едно тринадесетгодишно генуезче, син на работник, тръгна само от Генуа за Америка да търси майка си.

Майка му беше отишла две години преди това в Буенос Айрес, столицата на Аржентинската република, за да се настани в някое богато семейство като прислужница и така да спечели за късо време толкова, че да може да изправи на крака семейството си, които поради разни нещастия бе обедняло и задлъжняло. Не са малко жените, които правят такова дълго пътуване с тая цел и които благодарение на големите заплати, които се плащат там на прислужничките, се връщат след някоя и друга година в отечеството си с няколко хиляди лири.

Бедната майка порони кървави сълзи при раздялата със синовете си, единият на осемнадесет, другият на единадесет години, но отпътува, изпълнена със смелост и надежда. Пътуването ѝ бе щастливо. Щом пристигна, тя постъпи чрез един генуезец, дребен търговец, братовчед на мъжа ѝ, установил се там от много време, при едно добро аржентинско семейство, което ѝ плащаше хубаво и се отнасяше към нея добре. И за късо време тя разменяше редовно писма със своите. Както се бяха споразумели помежду си, съпругът отправяше писмата до братовчедата си, който ги предаваше на жена му, а тя от своя страна му предаваше отговорите си, които той препращаше в Генуа, като прибавяше някой ред от себе си. Като печелеше осемдесет лири на месец и не харчеше нищо за себе си, тя изпращаше в къщи всеки три месеца доста голяма сума, с която съпругът ѝ, който беше честен човек, изплащаше постепенно най-неотложните дългове, като възстановяваше по тоя начин доброто си име. И през това време се трудеше и беше доволен от работите. При това той живееше с надеждата, че съпругата му ще се върне скоро, защото къщата изглеждаше пуста без нея, а и по-малкият син, който обичаше много майка си, не можеше да се помири с нейното отсъствие и страдаше.

Но като изтече една година от заминаването ѝ, след едно кратко писмо, с което тя съобщаваше, че не е добре, не получиха вече никакви

известия. Писаха два пъти на братовчеда, но той не отговори. Писаха на аржентинското семейство, при което жената работеше, но не получиха отговор, защото може би бяха сбъркали името в адреса. Понеже се бояха да не се е случило някое нещастие, писаха до италианското консулство в Буенос Айрес да издири жената. След три месеци консултът им отговори, че въпреки обявлението, което дал във вестниците, никой не се явил дори да даде сведения. И не можеше да бъде другояче освен поради другите причини, също и поради това, че за да спаси честта на близките си която ѝ се струваше, че опетнява, като слугува, добрата жена не бе дала на аржентинското семейство истинското си име.

Изминаха още няколко месеца, без да получат някакво известие. Бащата и синовете бяха разтревожени. А по-малкият беше потиснат от тъга, която не можеше да победи. Какво да правят? Към кого да прибегнат? Първата мисъл на бащата беше да замине, да отиде да търси жена си в Америка. Ами работата? Кой би се грижил за децата му? Не можеше да замине и по-големият син, който започваше тъкмо тогава да припечелва по нещо и беше необходим за семейството. Те живееха в тая тревога, като повтаряха всеки ден все същите печални разговори или пък се гледаха един друг мълчаливо. Но една вечер Марко, по-малкият, каза решително:

— Аз ще ида в Америка да търся мама.

Бащата поклати печално глава и не отговори. Тая мисъл беше проникната с любов, но не можеше да се изпълни. На тринадесетгодишна възраст да направи сам пътуване в Америка, което изискваше цял месец, за да се стигне дотам! Но момчето настояваше търпеливо. Настоя тоя ден, следния ден, настояваше всеки ден с голямо спокойствие, като разсъждаваше като зрял мъж.

— Други са отивали — казваше то, — и по-малки от мене. Щом се кача веднъж на кораба, ще стигна там като всеки друг. Щом стигна там, ще потърся дюкяна на братовчеда. Там има толкова италианци, все някой ще ми покаже улицата. Намеря ли братовчеда, ще намеря и мама. Ако пък не го намеря, ще отида при консула и ще потърся аржентинското семейство. Каквото и да се случи, там има работа за всички, ще намеря работа и аз — поне да спечеля толкова, колкото е необходимо за да мога да се върна.

И така малко по малко почти успя да убеди баща си. Баща му го ценеше, знаеше, че то е умно и смело, че е свикнало на лишения и жертви и че всичките тия качества ще се удвоят по сила в сърцето му заради святата цел да намери майка си, която то обожаваше. При това капитанът на един параход, приятел на негов познат, чу да се говори за това и обеща да му даде безплатен билет за трета класа до Аржентина. И тогава след още известно колебание бащата се съгласи и пътуването бе решено. Напълниха му една торба с дрехи, сложиха в джоба му малко пари, дадоха му адреса на братовчеда и през една хубава априлска вечер го качиха на кораба.

— Сине, Марко — каза баща му, като го целуваше за последен път, просълзен, на стълбата на парахода, който се готвеше да тръгне, — не падай духом. Ти заминаваш за една свята цел и господ ще ти помогне.

Клетият Марко! Той имаше силен дух, който при това беше подготвен за най-суровите изпитания в това пътуване; но когато започна да изчезва на кръгозора неговата хубава Генуа и видя, че е навътре в морето на голям параход, изпълнен със селяни-емигранти, сам, непознат на никого, с малката торба, в която се криеше цялото му богатство, внезапно изпадна в униние. В продължение на два дни той стоя сгъшен като куче на предната част на парахода, почти без да яде, готов всеки миг да заплаче. През ума му минаваха разни тъжни мисли, но най-тъжната беше ужасната и упорита мисъл, че майка му е умряла. Докато спеше неспокойно и мъчително, той постоянно виждаше лицето на един непознат, който го гледаше със съчувствие и му прошепваше на ухото:

— Майка ти умря!

И тогава той се събуждаше, като задушаваше едни вик. Но все пак, като минаха Гибралтарския проток, при вида на Атлантическия океан той се понасърчи и обнадежди. Но за късо време. Безкрайното все еднообразно море, растящата горещина, скръбта на всичките ония хора, които го заобикаляха, и чувството на самотност отново понизиха настроението му.

Дните, които се нижеха един след друг пусти и еднообразни, се сливаха в паметта му, както се случва на болните. Струваше му се, че е в морето е от една година.

И всяка заран, като се събуждаше, той оставаше поразен, че е сам-самичък, сред водната безбрежност, на път за Америка.

Хубавите хвърчащи риби, които от време на време падаха върху парахода, чудесните залези на тропиците с ония грамадни кървавочервени облаци и ония нощни фосфоресценции, които правят океана да изглежда цял пламнал като от лава, му правеха впечатление не на реални неща, а на чудеса, видени насън. Имаше и дни с лошо време, през които той оставаше непрекъснато затворен в спалнята, където всичко се люлееше и се рушеше сред риданията и ругатните на изплашените хора и смяташе, че е дошел последният му час. Имаше и дни, когато морето беше тихо и жълтеникаво, горещината непоносима, досадата безкрайна; безкрайни и ужасни часове, през които изнурените пътници, отпуснали се неподвижни на масите, изглеждаха мъртви. И пътуването нямаше край; море и небе, небе и море, днес като вчера, утре като днес — все едно и също. И той по цели часове стоеше облегнат на оградата, загледан в безкрайното море, поразен, като мислеше смътно за майка си, докато му се затвореха очите и главата му клюмнеше за сън. И тогава виждаше отново непознатия човек, който го гледаше със състрадание и му повтаряше на ухото:

— Майка ти умря!

При тия думи той се стресваше, за да започне отново да сънува с отворени очи и да гледа неизменния кръгозор.

Пътуването трая двайсет и шест дни! Времето беше хубаво и въздухът свеж. Той се запозна с един добър старец, ломбардец, който отиваше в Америка да намери сина си, земеделец, близо до град Розарио. Разказа му всичко за дома си и старецът му повтаряше от време на време, като го потупваше с ръка по тила:

— Не падай духом, ще намериш майка си здрава и доволна.

Компанията на стареца го ободряваше, неговите тъмни предчувствия бяха станали радостни. Седнал на предната част на парахода до стария селянин, който пушеше лулата си под красивото звездно небе, сред групи от изселници, които пееха, той си представяше сто пъти пристигането си в Буенос Айрес, виждаше се на търсената улица, намираше дюкяна, спускаше се към братовчеда: „Как е мама? Къде е? Да идем веднага! Да идем веднага!“ Тичаха заедно, изкачваха една стълба, отваряше се една врата... И тук неговият безгласен монолог спираше, въображението му се губеше в чувството

на неизразима нежност, която го караше да извади скритом един малък медальон, който носеше на врата си, и да каже, целувайки го, молитвите си.

На двайсет и седмия ден след тръгването пристигнаха. Беше хубава червена майска зора, когато параходът хвърли котва в безкрайната река Ла Плата, на чийто бряг е разположен обширният град Буенос Айрес, столицата на Аржентинската република. Това блестящо време му се стори като добро знамение. Той беше извън себе си от радост и нетърпение. Майка му беше на няколко мили далече от него! След няколко часа щеше да я види! Той беше в Америка, в Новия свят, и бе имал смелостта да дойде самичък! Струваше му се, че целият толкова дълъг път беше изминал за миг. Струваше му се, че е летял насън и се е събудил на това място. И беше толкова щастлив, че почти не се учуди, нито се натъжи, когато претърси джобовете си и не намери едното от двете възелчета, на които бе разделил малкото си съкровище, за да бъде по-сигурен, че няма да изгуби всичко. Бяха му го откраднали и му оставаха малко лири; но какво значение имаше това за него сега, когато беше близо до майка си? С торбата си в ръка той слезе заедно с много други италианци в едно малко параходче, което ги отнесе близо до брега, спусна се от параходчето в една лодка, която носеше името „Андрея Дория“, слезе на вълнолома, сбогува се със своя стар приятел ломбардец и се отправи с големи крачки към града.

Щом стигна в началото на първата улица, спря един човек, който минаваше, и го помоли да му каже коя посока да хване, за да стигне на улица „Лос Артес“. Човекът беше работник, италианец. Той го погледна с любопитство и го попита знае ли да чете. Момчето му кимна утвърдително.

— Е, добре — каза му работникът, като му посочи улицата, от която излизаше, — върви нагоре все направо, като на всеки ъгъл прочитай имената на улиците. Накрай ще намериш своята улица.

Момчето му поблагодари и се мушна в улицата, която се простираше пред него.

Улицата беше права и безкрайна, но тясна; от двете ѝ страни се издигаха ниски и бели къщи, които приличаха на вили. Улицата беше пълна с хора, файтони, големи коли, които вдигаха оглушителен шум. Тук-там висяха грамадни разноцветни знамена, върху които беше

написано с големи букви кога тръгват параходи за непознати градове. Като минеше известно разстояние, той се обръщаше надясно и наляво и виждаше две други улици, които се простираха прави, докъдето му виждаха очите. Те също имаха от двете си страни ниски и бели къщи и бяха пълни с хора и коли. В дъното си бяха прерязани от правата линия на безкрайната американска равнина, подобна на морския кръгозор. Градът му се струваше безкраен; струваше му се, че човек може да върви цели дни и седмици, като все продължава да вижда други улици като тия и че цяла Америка сигурно се състои от такива улици. Гледаше внимателно имената на улиците: странни имена, които прочиташе с мъка. При всяка нова улица той си помисляше, че е неговата, и сърцето му почваше силно да бие. Вглеждаше се във всички жени, като се надяваше, че може да срещне майка си. Видя пред себе си една жена, която го развълнува. Настигна я, погледна я — беше негърка. И все вървеше, вървеше, като ускоряваше крачките си. Стигна на един кръстопът, прочете и остана като прикован на плочника. Беше улица „Лос Артес“. Зави, видя номер 117, дюкянът на братовчеда имаше номер 175. Той ускори още крачките си, почти тичаше. На номер 171 трябваше да се спре, за да си поеме дъх. И си каза: „О, майко моя, майко моя! Наистина ли ще те видя след малко?“ Хукна напред, стигна до един малък галантериен дюкян. Той беше. Надникна вътре. Видя една жена с прошарени коси и с очила.

— Какво искаш, момче? — запита го жената на испански.

— Не е ли тоя — каза с усилие момчето — дюкянът на Франческо Морели?

— Франческо Морели умря — отвърна жената на италиански.

На момчето се стори, че някой го блъсна в гърдите.

— Кога умря?

— Е, отдавна — отвърна жената, — има няколко месеца. Не му провървя в търговията и се махна. Казват, че отишел в Бахия Бланка, недалече оттук. Умрял, щом стигнал там. Дюкянът е мой.

Момчето побледня.

След това каза бързо:

— Морели познаваше майка ми, която слугуваше при господин Мекуинец. Само той можеше да ми каже къде е. Аз дойдох в Америка да търся майка си. Морели ѝ пращаше писмата. Аз трябва да намеря майка си.

— Клето момче — отговори жената, — аз нищо не знам. Мога да попитам момчето от двора. То познаваше младежа, който прислужваше на Морели. Може би ще знае и ще ни каже нещо.

Тя отиде в дъното на дюкяна и повика момчето, което дойде веднага.

— Я ми кажи — запита го жената, — спомняш ли си прислужникът на Морели да е ходил да носи писма за една прислужница у тукашни хора?

— У господин Мекуинец — отговори момчето — да, понякога. В дъното на улица „Лос Артес“.

— Ах, госпожо, благодаря! — извика Марко. — Кажете ми номера... не го ли знаете? Нека ме заведе... заведи ме веднага ти, момче, аз имам още пари.

Той каза това с толкова жар, че без да чака молба от жената, момчето отговори:

— Да вървим — и излезе с пъргави крачки първо.

Почти тичешком, без да си продумат дума, стигнаха до дъното на много дългата улица, мушнаха се във входния коридор на една малка бяла къща и се спряха пред една хубава желязна решетеста ограда, от която се виждаше дворче, пълно със саксии с цветя. Марко дръпна звънеца.

Излезе една госпожица.

— Тук живее семейството Мекуинец, нали? — запита неспокойно момчето.

— Тук живееше — отговори госпожицата на италиански с испанско произношение. — Сега живеем ние, Зебалос.

— А къде отиде семейството Мекуинец? — запита Марко с разтуптяно сърце.

— В Кордова.

— Кордова! — възкликна Марко. — Къде е Кордова? А слугинята, която имаха? Жената, майка ми! Слугинята беше майка ми! Взеха ли със себе си и майка ми?

Госпожицата го изгледа и каза:

— Не знам. Може би ще знае баща ми, който се запозна с тях, когато тръгнаха. Почакайте един миг.

Тя отърча и след малко се върна с баща си, един висок господин с прошарена брада. Той изгледа внимателно симпатичното лице на



малкия генуезки моряк с руси коси и орлов нос и го запита на лош италиански език:

— Майка ти генуезка ли е?

Марко отговори утвърдително.

— Слугинята генуезка отиде с тях, зная го положително.

— Къде отидоха?

— В Кордова, един град.

Момчето въздъхна; след това каза с примирение:

— Тогава... ще отида в Кордова.

— Ах, клетото момче! — възкликна господинът, като го погледна със съчувствие. — Клетото момче! Кордова е на стотици мили отгук!

Марко побледня като мъртвец и се опря с ръка на оградата.

— Да видим, да видим — каза тогава господинът, развълнуван от състрадание, като отваряше вратата, — ела вътре за малко, да видим дали може да се направи нещо.

Той седна, покани момчето да седне и го накара да му разкаже историята си, която изслуша много внимателно. Той остана известно време замислен, след това му каза решително:

— Ти нямаш пари, нали?

— Имам още... малко — отвърна Марко.

Господинът помисли още известно време, след това седна при масата, написа едно писмо, затвори го и като го подаваше на момчето, му каза:

— Слушай, италианче. Иди с това писмо в Бока, малък град, на два часа път отгук. Половината му жители са от Генуа. Всеки ще може да ти покаже пътя. Иди там и потърси господина, до когото е отправено писмото и когото познават всички. Предай му го. Той ще те отправи утре за град Розарио и ще те препоръча на някой, който ще има грижата да ти помогне да продължиш пътуването до Кордова, където ще намериш семейството Мекуинец и майка си. Засега вземи това. — И той сложи в ръката му няколко монети. — Върви и не се бой. Тук имаш навсякъде земяци, няма да те изоставят. Сбогом!

— Благодаря — каза момчето. То не можа да намери други думи, излезе с торбата си и като се сбогува с малкия си водач, тръгна бавно през големия шумен град за Бока, вцепенено и изпълнено със скръб.

Всичко онова, което му се случи от тоя момент до вечерта на следния ден, му остана смътно и несигурно в паметта като приумици

на трескав човек — толкова уморен, смутен и обезкуражен беше той. И на другия ден, на мръкване, след като бе спал през нощта в една стаичка в една къща в Бока до един пристанищен носач и след като бе прекарал почти целия ден, седнал върху купчина греди и загледан като насън в хиляди параходи, ладии и параходчета, той се озова на една голяма ладия с платна, натоварена с платове. Тя отиваше в град Розарио, управлявана от трима яки генуезци, обгорели от слънцето. Гласовете им и любимото наречие, на което си говореха, го поободриха.

Пътуването продължи три дни и четири нощи. Малкият пътник постоянно се удивяваше. Три дни и четири нощи нагоре по тая чудна река, в сравнение с която нашата голяма река По е само поточе, а дължината на Италия, учетворена, е по-малка от нейната дължина! Ладията плаваше бавно срещу течението на неизмеримата водна маса. Минаваше между дълги острови, някога гнезда на змии и тигри, а сега покрити с портокалови дръвчета и върби, подобни на плаващи гори; ту се вмъкваше в тесни канали, от които сякаш не можеше вече да излезе, ту навлизаше в просторни водни ширини, подобни на големи спокойни езера. След това — отново между заплетените острови на архипелаг сред огромни купчини зеленина. Царуваше дълбока тишина. На дълги разстояния бреговете и самотните и просторни води даваха картината на една непозната река, в която скромната платноходка сякаш първа на света бе дръзнала да плава. Колкото повече отиваха напред, толкова повече тая чудовищна река го смущаваше. Той си представяше, че майка му е при изворите и че плаването трябваше да трае години. Два пъти през деня ядеше по малко хляб и солено месо с лодкарите, които, като го виждаха печален, никога не му заговорваха. Нощем спеше на кувертата и от време на време се стряскаше, поразен от бистрата светлина на луната, която посребряваше безкрайните води и далечните брегове. И тогава сърцето му се свиваше.

— Кордова! — повтаряше той това име, като името на ония тайнствени градове, за които бе чувал да се говори в приказките. Но после си мислеше: „Майка ми е минала оттук, видяла е тия извори, тия брегове“ — и тогава тия места не му се струваха толкова странни и самотни, защото погледът на майка му се беше спирал върху тях... Нощем един от лодкарите пееше. Тая песен му напомняше песните на

майка му, когато го приспиваше като дете. Последната нощ, когато чу тая песен, се разплака. Лодкарят прекъсна песента и му извика:

— Дръж се, момче! Дявол да го вземе! Генуезец да плаче, защото е далеч от дома си! Генуезците обикалят света горди и силни!

При тия думи Марко се стресна, чу гласа на генуезката кръв и вдигна гордо чело, като удари с юмрук по кормилото.

„Е, добре — каза си той, — ако потрябва и аз да обиколя целия свят, да пътувам още години наред и да измина стотици мили пеша, ще вървя напред, докато намеря майка си, па макар да стигна умиращ и да падна мъртъв в краката й! Стига да я видя още веднъж! Няма да се отчайвам!“

В такова бодро настроение една ранна розова и хладна утрин той се озова пред град Розарио, разположен върху високия бряг на Парана, дето се оглеждаха във водите мачтите със знамена на стотина кораба от всички страни.

Щом слезе на брега, той се упъти към града с торба в ръка, да търси един аржентинец, за когото неговият покровител му бе дал визитната си картичка с няколко препоръчителни думи. Като влизаше в града, струваше му се, че влиза в познат град. И тук улиците бяха безкрайни, прави, от двете страни с ниски и бели къщи, над чиито покриви имаше по всички посоки снопове от телефонни жици, които приличаха на огромни паяжини. И тук гъмжеше от хора, коне и коли. Главата му се объркваше — струваше му се, че влиза отново в Буенос Айрес, за да търси пак братовчеда. Той обикаля около половин час, като завиваше ту на една, ту на друга страна, и му се струваше, че се връща все на една и съща улица. Най-сетне с упорито питане успя да намери къщата на новия си покровител. Дръпна звънеца. На вратата се показа един едър рус и намръщен човек, който имаше вид на домоуправител и който го запита грубо с произношение на чужденец:

— Кого търсиш?

Момчето каза името на господаря.

— Господарят — отвърна домоуправителят — замина снощи за Буенос Айрес с цялото си семейство.

Момчето занемя. След малко промълви:

— Но аз... нямам тук никого? Самичък съм! И подаде бележката. Домоуправителят я взе, прочете я и каза грубо:

— Не зная какво да направя. Ще му я дам след един месец, когато се върне.

— Но аз, аз съм самичък! В нужда съм! — възкликна момчето с умоляващ глас.

— Хайде върви си — каза домоуправителят, — в Розарио има достатъчно кърлежи от твоята родина! Иди да просиш в Италия.

И затвори вратата под носа му.

Момчето остана като вкаменено.

После пое бавно торбата си и тръгна с измъчено сърце, със смутен дъх, връхлетяно изведнъж от хиляди тревожни мисли. Какво да прави? Къде да иде? От Розарио до Кордона имаше един ден път с влак. То имаше в джоба си само няколко лири. Като се извади онова, което трябваше да похарчи той ден, нямаше почти нищо да му остане. Къде да намери пари за път? Можеше да работи. Но как, от кого да поиска работа? Да иска милостиня? О, не, да го отритнат, да го оскърбят, да го унижат като преди малко, не, никога, никога вече, по-добре да умре! Като си помисли това и като видя пред себе си много дългата улица, която се губеше далече в безкрайната равнина, почувствува, че за втори път го напуска смелостта. То хвърли на плочника торбата си, седна върху нея и зарови лице в ръцете си, отчаяно, без да заплаче.

Минувачите се спъваха о него; колите изпълваха улицата с шум; някои момчета се спираха да го гледат. То остана дълго време така.

По едно време се стресна от един глас, който му каза на италианско-ломбардски:

— Какво ти е, момченце?

При тия думи момчето вдигна глава и веднага скочи на крака, като възкликна от учудване:

— Вие сте тук?

Беше старият селянин ломбардец, с когото бе завързало приятелство из пътя.

Учудването на селянина не беше по-малко от неговото. Но момчето не му остави време да го разпитва и набързо му разказа какво му се бе случило:

— Сега съм без пари, трябва да работя. Намерете ми някаква работа, да мога да скътам някоя и друга лира. Аз мога да върша всякаква работа — да пренасям багаж, да мета улици, да изпълнявам

поръчки, дори да работя на полето. Ще се задоволя с черен хляб, стига да мога да тръгна скоро, да мога да намеря веднъж майка си. Моля ви се, намерете ми работа, намерете ми, за бога, защото повече не мога така!

— Дявол да го вземе, дявол да го вземе! — каза селянинът, като гледаше наоколо и се почесваше по брадичката. — Ама че история. Лесно се казва: ще работя. Ще видим. Не може ли да се намерят трийсет песо между толкова италианци?

Момчето го гледаше, ободрено от лъч надежда.

— Ела с мене — каза му селянинът.

— Къде? — запита момчето, като взе торбата.

— Ела с мене.

Селянинът тръгна, тръгна подир него и Марко. Изминаха доста дълго разстояние, без да си проговорят. Селянинът се спря пред вратата на една кръчма. На фирмата ѝ имаше една звезда, а под нея беше написано: „Звездата на Италия“. Селянинът надникна вътре и като се обърна към момчето, каза весело:

— Пристигаме в добър момент.

Влязоха в една голяма стая, където имаше няколко маси и много седнали мъже, които пиеха и разговаряха нависоко. Селянинът ломбардец се приближи до първата маса и от начина, по който поздравя шестимата посетители, които бяха седнали около нея, личеше, че е бил допреди малко в компанията им, Лицата им бяха зачервени и те си чукаха чашите, като се смееха и разговаряха на висок глас.

— Другари — заговори веднага ломбардецът, като остана прав, и представи Марко. — Тук има едно бедно момче, наше италианче, което е дошло само от Генуа в Буенос Айрес да търси майка си. В Буенос Айрес му казали: „Тук я няма; в Кордова е“, То идва с ладия в Розарио за три дни и три нощи с два препоръчителни реда. Представя визитната картичка, но се отнасят към него грубо. Няма пукната пара и е само. То е много смело момче. Я да видим. Няма ли да се намерят толкова пари да му се плати билетът, за да отиде в Кордона да намери майка си? Ще го оставим ли като куче?

— За нищо не света! Никога няма да пожалим това! — извикаха всички едновременно, като удариха юмруци по масата. — Наш съотечественик! Ела тук, малкия!

— Ние, преселниците, сме тук! — Я виж какъв хубав палавник! — Изкарайте парите, другари! — Браво! Дошло само! — Смело момче си ти! — Пийни си една глътка! — Ще те изпратим на майка ти, не бери грижа!

И един го щипваше по бузата, друг го потупваше по рамото, трети му снемаше торбата; други преселници станаха от съседните маси и се приближиха. Историята на момчето обиколи кръчмата. От съседната стая дойдоха трима посетители, аржентинци. В по-малко от десет минути селянинът ломбардец, който поднасяше шапката си, събра четиридесет и две песо.

— Видя ли — каза той тогава, като се обърна към момчето — колко бързо стават работите в Америка? — Пийни си! — извика му друг, като му подаде чаша вино: — За здравето на майка ти!

Всички вдигнаха чаши. И Марко повтори:

— За здравето на ма...

Но ридание от радост сви гърлото му и като остави чашата на масата, се хвърли на шията на своя старец.

На другата сутрин, на разсъмване, той беше вече тръгнал за Кордова, смел и засмян, изпълнен с радостни предчувствия. Но няма радост, която да може да издържи дълго пред злоещите изгледи на природата. Времето беше сиво и мрачно; влакът, почти празен, летеше през една безкрайна равнина, лишена от каквато и да било къщурка. Марко беше сам в един много дълъг вагон, който приличаше на ония от влаковете за ранени. Гледаше надясно, гледаше наляво и виждаше само една безкрайна пустиня с пръснати осакатени малки дървета с криви стъбла и клони, в изгледа на които сякаш се четеше гняв и мъка; мрачната, рядка и тъжна растителност придаваше на равнината вид на безкрайно гробище. Той си подремваше около половин час, след това започваше отново да гледа: гледката беше все същата. Гарите бяха самотни като жилища на отшелници и когато влакът се спираше, не се чуваше никакъв глас. Струваше му се, че е във влак, загубен, изоставен сред пустиня. Струваше му се, че всяка гара ще бъде последна и след нея ще навлезе в таинствените и страшни земи на диваците. Леден ветрец режеше лицето му. Като го изпрацаха в Генуа в края на април, близките му не помислиха, че в Америка той ще завари зимата, и го облякоха с летни дрехи. След няколко часа студът започна да го измъчва, а със студа го налегна и умората от миналите дни, изпълнени

със силни вълнения, и от безсънните и мъчителни нощи. Заспа, спа дълго време, събуди се вкочанясал. Чувствуваше се зле. И тогава го обхвана смътният ужас, че може да падне болен и да умре из пътя и да го хвърлят сред тая тъжна равнина, където неговият труп ще бъде разкъсан от кучета и грабливи птици като труповете на коне и крави, които от време на време виждаше край пътя и от които извърщаше погледа си с отвращение. При неговото неразположение и неспокойствие, сред това мрачно мълчание на природата възбуденото му въображение клонеше все към черното. После сигурен ли е, че ще намери майка си в Кордова? Ами ако не е там? Ако господинът от улица „Лос Артес“ е сбъркал? Ами ако е умряла? С тия мисли той заспа отново и сънува, че е в Кордова нощем и чува да викат от всички врати и прозорци: „Няма я! Няма я! Няма я!“ Той се стресна ужасен и в дъното на вагона видя трима брадати мъже, увити в разноцветни шалове, които го гледаха, като разговаряха тихо. Като светкавица му мина през ума подозрението, че са убийци и искат да го убият, за да му откраднат торбата. Към студа и неразположението му се прибави страхът. Смутеното му въображение съвсем се обърка. Тримата мъже продължаваха да го гледат втренчено. Един от тях тръгна към него. Тогава Марко загуби ума си и като се затича към него с отворени ръце, извика:

— Нямам нищо. Аз съм бедно момче. Идвам от Италия, отивам да търся майка си, сам съм... не ми правете зло!

Тримата мъже разбраха веднага, съжалиха го, помилва го и го успокоиха, като му казаха много думи, които не разбра. И като видяха, че зъбите му тракаха от студ, метнаха му един от своите шалове и го накараха да седне, за да заспи. И той заспа на свечеряване. Когато го събудиха, Марко беше в Кордова.

Ах, колко леко си отдъхна и с какъв порив изскочи от вагона! Запита един чиновник на гарата къде живее инженер Мекуинец. Той му каза името на една черква — къщата била до нея. Момчето тръгна бързо. Беше нощ. Влезе в града. И като видя правите улици с малки бели къщи от двете страни и прерязани от други прави и много дълги улици, стори му се, че влиза отново в Розарио. Но имаше малко хора, а на светлината на редките фенери срещаше странни лица с непознат цвят — между възчер и зеленикав. Когато от време на време си вдигаше главата, той виждаше черкви с чудновата архитектура, които

се очертаваха огромни и черни върху фона на небето. Градът беше тъмен и тих, но в сравнение с огромната пустиня която бе прекосил, му се струваше весел. След като запита един свещеник, той намери бързо черквата и къщата, дръпна звънеца с трепереща ръка, а другата притисна към гърдите си, за да умири сърцето си, което биеше силно.

Една старица със свещ в ръка отвори вратата.

Момчето не можа да проговори веднага.

— Кого търсиш? — запита тя на испански.

— Инженер Мекуннец — каза Марко.

Старицата понечи да скръсти ръце на гърди и отговори, като поклати глава:

— Значи и ти си някакъв на инженер Мекуинец? Струва ми се, че е време да се сложи край! От три месеца вече ни безпокоят. Не е достатъчно, че го съобщиха вестниците — ще трябва да се обяви и на всеки ъгъл, че господин Мекуинец е отишел да живее в Тукуман!

Момчето направи с ръка движение на отчаяние. След това избухна в гняв.

— Това е вече проклетие! Аз ще трябва да умра на пътя, без да намеря майка си! Ще полудея, ще се самоубия! Господи! Как се нарича тоя град? Къде е? На какво разстояние?

— Е, клето момче — отвърна старицата умиловитена, — не е много. Четири или петстотин мили, а може и повече.

Момчето покри лицето си с ръце; след това запита през сълзи:

— А сега... какво да правя?

— Какво да ти кажа, клетки синко — отвърна жената; — не знам.

Но веднага й блесна една мисъл и добави набързо:

— Слушай какво ми мина през ум. Направи така. Завий надясно по улицата, до третата врата ще намериш едно дворче. Там има един „капатаз“, един търговец, който утре заминава за Тукуман със своите коли и волове. Виж дали ще поиска да те вземе, като му предложиш услугите си. Може би ще ти даде място на някоя от колите си. Върви веднага.

Момчето грабна торбата, поблагодари и се затича. След две минути то се озова в един широк двор, осветен от фенери, където няколко мъже товареха чували с жито върху огромни коли, подобни на тези на подвижните акробатски трупи, със заоблени покриви и много високи колела. Един висок мъж с дълги мустаци, загърнат в един вид



пелерина на бели и черни квадрати, с ботуши ръководеше работата. Момчето се доближи до него и му отправи плахо молбата си, като му каза, че е дошло от Италия и отива да търси майка си.

„Капатазът“, което значи водач (водачът на керван от коли), го изгледа от главата до петите и му отвърна сухо:

— Нямам място.

— Аз имам петнайсет лири — каза момчето с умоляващ глас, — ще ви ги дам. Из пътя ще работя. Ще ходя за вода и за фураж на добитъка, ще върша всички услуги. Малко хляб ми стига. Сторете ми малко място, господине.

„Капатазът“ го погледна отново и отговори по-любезно:

— Няма място... и освен това... ние не отиваме в Тукуман, отиваме в друг град — Сантяго дел Естеро. На едно място ще трябва да те оставим и оттам ще има още много път да минеш пешком.

— Ах, аз бих минал и двойно по-дълъг път! — възкликна Марко; — аз ще вървя, за това не се грижете — по един или друг начин ще стигна. Сторете ми малко място, господине, моля ви се. Моля ви се, не ме оставяйте тук сам!

— Имай предвид, че пътуването ще трае двайсет дни!

— Няма значение.

— Пътуването е тежко!

— Ще понеса всичко.

— Ще трябва да пътуваш самичък!

— Не се страхувам от нищо. Стига само да намеря майка си. Смилете се!

„Капатазът“ приближи до лицето му един фенер и го изгледа. След това каза:

— Добре.

Момчето му целуна ръка.

— Тая нощ ще спиш в една кола — добави „капатазът“, като го оставяше; — утре заранта в четири часа ще те събудя. Лека нощ!

Сутринта в четири часа при светлината на звездите дългата редица коли потегли с голям шум. Всяка кола се теглеше от шест вола, следвана от голям брой запасен добитък. Като го сложиха в една от колите върху чувалите, момчето заспа отново дълбоко. Когато се събуди, керванът беше спрял на едно усамотено място под слънцето и всички мъже бяха насядали около един телешки бут, който се печеше

на открито, нанизан на шиш, забит в земята, до голям огън, раздухван от вятъра. Всички заедно ядоха, спаха и след това потеглиха отново. Пътуването продължаваше така, с ред, като войнишки поход. Всяка заран тръгваха в пет часа, спираха се в девет, тръгваха отново в пет часа следобед и се спираха в десет. Коларите пътуваха на коне и подкарваха воловете с дълги остени. Момчето кладеше огън за печеното, даваше на добитъка фураж, почистваше фенерите, носеше вода за пиене. Страната минаваше пред очите му като неясно видение; обширни гори с малки тъмни дървета; села с малко пръснати къщи с червени нацърбени фасади; много обширни пространства, може би нявгашни легла на солени езера, белеещи се от сол, докдето стига погледът; и на всяка страна все равнина, пустота, мълчание. Много рядко срещаха по двама-трима пътника на коне, следвани от стадо коне, които минаваха в галоп като вихрушка. Дните бяха еднообразни както по морето — досадни и безкрайни. Но времето беше хубаво. Само че коларите ставаха от ден на ден по-взискателни към момчето, като че ли то беше техен дълъжен слуга; някои се отнасяха към него грубо, със заплахи; всички, искаха от него услуги безогледно; караха го да носи огромни товари фураж; пращаха го да взема вода от далечни места. Смазано от работа, то не можеше нощем дори да спи, стряскано непрекъснато от силните подскачания на колата и от оглушителното скърцане на колелата и на дървените оси. И отгоре на това излезлият вятър разнасяше изобилен червеникав прах, който покриваше всичко, проникваше и колата, влизаше под дрехите му, пълнеше му очите и устата, пречеше му да гледа и да диша; разнасян непрекъснато, тоя прах беше мъчителен и непоносим. Изнемощяло от усиления труд и безсънието, окъсано и мръсно, укорявано и нагрубявано от сутрин до вечер, клетото момче всеки ден падаше духом все повече и щеше съвсем да се отчае, ако „капатазът“ не му отправяше от време на време по някоя добра дума. Често в някой ъгъл на колата, незабелязано от никого, то плачеше, затулило лице с торбата си, в която имаше само дрипи. Всяка заран то ставаше все по-слабо и по-обезсърчено и като погледнеше полето, като видеше пак оная безкрайна и сурова равнина, подобна на земен океан, то си казваше: „О, до довечера няма да доживея, до довечера няма да доживея! Днес ще умра по пътя!“

И работата ставаше все по-тежка, лошите обноски все по-непоносими.

Една сутрин в отсъствието на „капатаза“ един от коларите го наби, защото беше закъсняло да донесе вода. И оттогава им стана навик, когато му даваха някакво нареждане, да го удрят по главата, като му казваха:

— Прибери това, вагабонтино! Занеси това на майка си!

Сърцето му се късаше от мъка. Три дни прекара в колата, покрито с една завивка, в треска. Освен „капатаза“, който му даваше да пие лекарства и му измерваше пулса, то не виждаше друго. И тогава му се стори, че е загубено и призоваваше отчаяно майка си, като повтаряше стотина пъти: „О, майко моя, майко моя! Помогни ми! Ела да ме посрещнеш, че умирам! О, клета майко, никога вече няма да те видя! О, клета майко, ще ме намериш мъртъв по пътя!“

И скръстваше ръце на гърди и се молеше. Благодарение на грижите на „капатаза“ то се почувствува по-добре и оздравя. Но с оздравяването настъпи най-ужасният ден от пътуването му, денят, в който трябваше да остане само. От повече от две седмици бяха на път. Когато пристигнаха на мястото, където от пътя за Тукуман се отделя тоя за Сантьяго дел Естеро, „капатазът“ му съобщи, че трябва да се разделят. Даде му някои указания за пътя, свърза му торбата на гърба, за да не му пречи при ходенето, и като че ли страхувайки се да не се разочувствува, той се сбогува набързо с него. Момчето едва успя да му целуне ръка. И на другите мъже, които се отнасяха толкова сурово към него, сякаш им стана малко мъчно, като го видяха, че остава само, и му махнаха с ръка за сбогом, като се отдалечаваха. На свой ред и то им махна с ръка и остана да гледа кервана, докато се скри в червения прахоляк. След това тръгна печално.

Ала едно нещо го поутеша още в самото начало. След толкова дневно пътуване през безкрайната и еднообразна равнина то виждаше пред себе си верига от много високи сини планини с бели върхове, които му напомняха Алпите и го караха да си мисли, че се приближава до своя роден край. Бяха Андите, гръбначният стълб на Американския континент, безкрайната верига, която се простира от Огнена земя до Ледовития океан на Северния полюс на сто и десет градуса ширина. Утешаваше го и това, че въздухът ставаше все по-топъл — като се изкачваше към север, той се приближаваше до тропическите области.

На големи разстояния намираще малки групи къщи с по едно дюкянче, от което си купуваше нещо за ядене. Срещаше мъже на коне.

От време на време виждаше жени и деца, седнали на земята, неподвижни и сериозни, със съвсем нови за него лица, със земен цвят, с полегати очи и с изпъкнали ябълки, които гледаха втренчено и го сподиряха с погледа си, извърщайки бавно главите си като автомати. Те бяха индианци.

Първия ден вървя, докъдето му държеха силите, и спа под едно дърво. Втория ден вървя много по-малко и с по-малко енергия. Обущата му бяха скъсани, краката издраскани и стомахът му омаломощен от лошата храна. Привечер започваше да се страхува. В Италия бе чувал да се разправя, че в тия краища имало змии: струваше му се, че ги чува, като пълзят, спираше се, хукваше, по тялото му лазеха тръпки. Понякога го обхващаше голямо състрадание към самия себе си и той си поплакваше безшумно, като вървеше. После си мислеше: „О, колко би страдала майка ми, ако знаеше, че се страхувам толкова много!“ — и тая мисъл му вдъхваше смелост. После, за да се откъсне от страха, си мислеше за много неща, свързани с нея.

Спомняше си думите ѝ, когато тя напускаше Генуа, спомняше си как в детските му години нагласяваше завивките под брадичката му, когато биваше в леглото, и как го вземаше понякога в обятията си, като му казваше: „Постой малко с мене“, и той стоеше така дълго време, опрял главата си на нейната, като мислеше, мислеше... И си казваше: „Ще те видя ли един ден пак, мила майко? Ще завърша ли своето пътуване, майко моя?“ И вървеше, вървеше сред непознати дървета, сред просторни плантации от захарна тръстика, сред безкрайни ливади, като виждаше пред себе си постоянно ония големи сини планини, които прорязваха ведрото небе с високите си конуси.

Изминаха четири, пет дни, седмици. Силите му се изчерпваха бързо, краката му кървяха. Най-сетне една вечер, при залез слънце, му казаха:

— Тукуман е на пет мили оттук.

Той нададе радостен вик и ускори крачките си, сякаш в един миг му се беше възвърнала изгубената сила. Но това беше кратка самоизмама. Силите му го изоставиха изведнъж и той падна изтощен на ръба на една яма. Но сърцето му биеше весело. Небето, обсипано с безброй блестящи звезди, никога не беше му се струвало толкова хубаво. Изтегнало се на тревата за сън, то съзерцаваше звездите и си мислеше, че може би в същото време и майка му ги гледа. И си

казваше: „О, майко, къде си? Какво правиш в този миг? Мислиш ли за твоя син? Мислиш ли за твоя Марко, който е толкова близо до тебе?“

Клетият Марко! Ако можеше да види в какво положение се намира майка му в този момент, би направил свръхчовешко усилие, за да върви още и да стигне при нея с няколко часа по-рано. Тя беше болна на легло в една сутеренна стая в една великолепна къща, където живееше цялото семейство Мекуинец, което я обичаше много и се грижеше за нея. Клетата жена вече беше болнава, когато инженер Мекуинец трябваше да отпътува внезапно от Буенос Айрес, и не можа да се съвземе от хубавия въздух на Кордова. Това, че не беше получила нито от съпруга си, нито от братовчедата отговор на писмата си, както и нестихващото предчувствие за някакво голямо нещастие и постоянното безпокойство, в което беше живяла, като се колебаеше дали да отпътува или да остане в очакване на някакво тъжно известие, бяха влошили извънредно много здравословното ѝ състояние. Накрай беше заболяла от една много сериозна болест: вклетена чревна херния. От петнайсет дена не ставаше от легло. За да се спаси животът ѝ, трябваше да се направи операция. И тъкмо в този момент, когато нейният Марко я призоваваше, до леглото ѝ бяха господарят и господарката ѝ, които я уверяваха много благо да се съгласи да я оперират, а тя упорито отказваше и плачеше. Един отличен лекар в Тукуман беше идвал преди една седмица, но напразно. „Не, драги господа — казваше тя, — не си струва; нямам вече сили да издържа; ще умра под инструментите на хирурга. По-добре е да ме оставите да умра така. Не държа вече на живота. Всичко е свършено за мене. По-добре е да умра, преди да науча какво е станало със семейството ми.“

А господарите ѝ казваха, че не се е случило нищо, да си дава кураж, че на последните ѝ писма, изпратени направо за Генуа, ще получи отговор, да се съгласи да я оперират, да стори това заради децата си. Но мисълта за децата ѝ правеше още по-тъжно дълбокото униение, което я омаломощаваше от дълго време. При тия думи тя се разплакваше:

— О, моите деца, моите деца! — възкликваше тя, като сключваше ръце. — Може би вече не са живи. По-добре да умра и аз! Благодаря ви, добри господа, благодаря ви от сърце! Но е по-добре да умра. И без това няма да оздравея и от операцията, в това съм уверена. Благодаря за многото грижи, добри господа. Излишно е лекарят да

идва утре. Искам да умра. Съдбата е поискала тук да умра. Аз съм решена.

А те започнаха отново да я утешават и да ѝ повтарят:

— Не, не казвайте това — като я хващаха за ръце и я молеха.

Тогава тя затваряше очи, омаломощена, и се унасяше толкова дълбоко, че изглеждаше като мъртва. А господарите оставаха там още малко време при слабата светлина на една свещица, да гледат с голямо състрадание тая удивителна майка, която, за да спаси семейството си, беше дошла да умре на шест хиляди мили от отечеството си, да умре, след като бе толкова страдала, клетата жена, толкова честна, добра и нещастна.

На другия ден рано сутринта с торба на гръб, превит и накуцващ, но бодър, Марко влизаше в Тукуман, един от най-младите и най-цъфтящи градове на Аржентинската република. Стори му се, че вижда отново Кордова, Розарио, Буенос Айрес: същите прави и много дълги улици, същите ниски и бели къщи; но навсякъде нова и великолепна растителност, благоуханен въздух, чудесна светлина, ясно и дълбоко небе, каквото не беше виждал дори в Италия. Като напредваше из улиците, той изпита отново трескавото вълнение, което го беше обхванало в Буенос Айрес. Гледаше вратите и прозорците на всички къщи; вглеждаше се във всички жени, които минаваха, с тревожната надежда да срещне майка си. Искаше му се да разпитва всички, а не смееше да спре никого. Всички се обръщаха да гледат това бедно, окъсано и прашно момче, което издаваше, че идва от много далече. И то търсеше сред хората лице, което да му вдъхне доверие, за да му отпрати страшния въпрос, когато погледът му попадна на една фирма на дюкян, върху която беше написано едно италианско име. В дюкяна имаше един мъж с очила и две жени. То се приближи до вратата и като събра кураж, запита:

— Бихте ли могли да ми кажете, господине, къде живее семейство Мекуинец?

— На инженер Мекуинец ли? — запита на свой ред търговецът на дребно.

— На инженер Мекуинец — отвърна момчето със слаб глас.

— Семейство Мекуинец — отвърна търговецът на дребно — не е в Тукуман.

При тия думи се разнесе един отчаян вик, като на прободен от нож човек.

Търговецът и жените скочиха, неколцина съседи се притекоха.

— Какво има? — Какво ти е, момче? — каза бакалинът, като го дръпна в дюкяна и го накара да седне. — Няма защо да се отчайваш, дявол да го вземе! Семейство Мекуинец не е тук, но не е много надалеч, на няколко часа от Тукуман е!

— Къде? Къде? — извика Марко и скочи като възкръснал.

— На петнайсетина мили оттук — продължи мъжът, — на брега на Саладило, на едно място, където се строи голяма захарна фабрика. В една група къщи е къщата на господин Мекуинец, всички го знаят, ще стигнеш за няколко часа.

— Аз бях там преди един месец — каза един младеж, който беше се притекъл при вика.

Марко го погледна с големите си очи и го запита бързо, като побледня:

— Видяхте ли слугинята на господин Мекуинец, италианката?

— Генуезката ли? Видях я.

Марко избухна в конвулсивно ридание, което приличаше на смях и плач едновременно.

После с порив на силна решителност каза:

— Откъде се минава? Покажете ми бързо пътя, тръгвам веднага!

— Но има цял ден път — му казаха всички заедно, — ти си уморен, трябва да си починеш, ще тръгнеш утре заранта.

— Невъзможно е! Невъзможно е! — отвърна момчето. — Кажете ми откъде се минава, няма да чакам нито миг повече, тръгвам веднага, па ако ще да умра из пътя!

Като видяха, че е неумолим, повече не му се противопоставиха.

— Господ да бъде с тебе! — казаха му те. — Внимавай, когато минаваш през гората! — На добър път, италианче!

Един мъж го изпрати извън града, посочи му пътя, даде му няколко съвета и постоя, докато то тръгна. За няколко минути момчето, накуцвайки, изчезна с торбата си на гръб зад гъстите дървета, които се издигаха от двете страни на пътя.

Тая нощ беше ужасна за клетата жена. Тя имаше жестоки болки, които я караха да вика до пукване на вените и на моменти я довеждаха до лудост. Жените, които се грижеха за нея, си изгубваха ума. От вре

на време господарката се притичваше изплашена. Всички започнаха да се боят, че макар да беше се решила да се подложи на операция, лекарят, който трябваше да дойде на следната утрин, щеше да закъснее много. Но в моментите, когато не бълнуваше, се разбираше, че най-ужасната ѝ мъка не бяха телесните болки, а мисълта за далечното семейство. Бледа, сломена, с променено лице, тя пъхаше ръце в косите си с отчаяно движение, което пронизваше душата, и викаше:

— Боже мой! Боже мой! Да умра толкова далече, да умра без да ги видя! Моите клетки деца, които ще останат без майка, моите създания, моята клета кръв! Моя Марко, който е още толкова малък, толкова висок, толкова добър и сърдечен! Вие не знаете какво момче е той! Ех, да знаете, госпожо! Не можех да го откъсна от шията си — ридаеше, така ридаеше, че ми ставаше жал за него. Сякаш е знаел, че няма вече никога да види отново майка си. Клетият Марко, клетото ми дете! Струваше ми се, че ще ми се пръсне сърцето. Да бях умряла тогава, когато ми казваше сбогом! Да бях умряла поразена от мълния! Без майка, клетото дете, то, което ме обичаше толкова много, което се нуждаеше толкова много от мене, без майка, в нищета, ще трябва да ходи да проси, той, Марко! Моят Марко ще протяга ръка, гладен! О, боже мой! Не искам да умра! Лекарят! Извикайте го веднага! Нека дойде, нека ми реже, нека ми разкъса корема, нека ме подлуди, но да ми спаси живота! Искам да оздравея, искам да живея, искам да отпътувам да избягам, утре, веднага! Лекарят! Помощ! Помощ!

И жените ѝ хващаха ръцете, милваха я, като се молеха, караха я малко по малкия да дойде на себе си и ѝ говореха за бога и за надеждата.

Тогава тя изпаднаше отново в смъртно униние, плачеше, пъхнала ръце в прошарените си коси, плачеше като момиченце, с проточени стенания, като от време на време промълвяше:

— Моята Генуа! Моят дом! Онова море! О, Марко, мой клетки Марко! Къде ли ще е сега моята нещастна рожба...

Беше полунощ. А нейният клет Марко, след като бе прекарал доста часове край един ров, капнал от умора, сега вървеше през една обширна гора от грамадни дървета, чудовища на растителността — огромни стъбла, подобни на колоните на катедралната черква, които сплитаха на една удивителна височина грамадните си кичести клони, посребрени от луната. В този полумрак той виждаше смъртно безброй



различни по форма стъбла, прави, наведени, криви, странно кръстосани — като че ли се заплашваха и се бореха. Някои бяха катурнати на земята като паднали отдавна кули и покрити с гъста и разнообразна растителност, подобна на разярена тълпа, която си ги оспорва педя по педя. Други бяха събрани на големи групи, отвесни и стегнати като снопове исполински копия, чийто връх достигаше облаците. Едно гордо величие, едно чудесно безредие от колосални форми, най-величественото и ужасно зрелище, което беше виждал в растителното царство. На моменти той изпадаше в голямо удивление. Но веднага душата му литваше към майка му. Той беше изнемощял, краката му кървяха, сам сред тая страшна гора, дете много нарядко виждаше малки човешки жилища, които в подножието на ония дървета изглеждаха като мравуняци, и по някой и друг бивол, заспал край пътя. Той беше изтощен, но не чувствуваше умора; беше сам, но не се страхуваше. Величието на гората повдигаше самочувствието му; близостта на неговата майка му вдъхваше мъжка сила и смелост; споменът за океана, за ужасите, за изпитаните и победени болки, за проявеното желязно постоянство — всичко това го караше да си вдигне челото; всичката силна и благородна генуезка кръв вливаше в сърцето му пламенна вълна от гордост и смелост. И у него настъпи нещо ново: докато дотогава бе носил в душата си образа на майка си малко поизбледнял и неясен от двегодишната раздяла, в тоя момент тоя образ започна да се избистря; той виждаше отново целия ѝ образ, чист и ясен, какъвто от дълго време не беше го виждал; виждаше го наблизко, осветен, говорещ; виждаше отново най-беглите движения на очите и устните ѝ, всичките ѝ пози, всичките ѝ движения, всичките отсенки на мислите ѝ. И подтикван от тия напирасци спомени, той ускоряваше крачките си и в сърцето му израстваше една нова любов, една неизразима нежност, която го караше да рони сладки и тихи сълзи. И като вървеше напред в мрака, той ѝ говореше, казваше ѝ думите, които щеше да ѝ промълви скоро на ухото:

— Тук съм, майко моя, ето ме — няма вече никога да те оставя; ще се върнем в къщи заедно и аз ще бъда постоянно до тебе на кораба, притиснат към тебе, и никой няма вече да ме откъсне от тебе, никой, никога вече, докато бъдеш жива!

И не забелязваше през това време, че по върховете на гигантските дървета гаснеше сребърната светлина на луната в нежната

белота на зората.

В осем часа същата сутрин тукуманският лекар, един млад аржентинец, беше вече при леглото на болната, придружен от един помощник, за да се опита за последен път да я убеди да се подложи на операция. Заедно с него я увещаваха най-горещо инженер Мекуинец и жена му. Но всичко беше напразно. Жената се чувствуваше без сили и нямаше вече вяра в операцията; тя беше твърдо уверена, че ще умре през време на операцията или няколко часа след нея, след като изтърпи по-остри болки от ония, с които щеше да настъпи естествената ѝ смърт. Лекарят току ѝ повтаряше:

— Но операцията е сигурна, вашето спасение е несъмнено, стига само да съберете малко кураж! И също тъй е несъмнена и смъртта ви, ако не се съгласите!

Тя думи отиваха на вятъра.

— Не — отвърщаше тя с изгаснал глас, — аз имам още кураж да умра, но нямам кураж да страдам безполезно. Благодаря, господин докторе. Така е писано. Оставете ме да умра спокойна.

Обезсърчен, лекарят престана да настоява. Никой вече не продума. Тогава жената обърна лицето си към господарката и ѝ отпрати с глас на умираща следните молби:

— Мила, добра госпожо — промълви тя с мъка, като плачеше. — вие ще изпратите малкото ми пари и жалките ми вещи на моето семейство... чрез консула. Надявам се, че всички са живи. Сърцето ми предрича добро в тия последни моменти. Ще бъдете тъй добра да пишете... че винаги съм мислила за тях, че винаги съм работила за тях... за децата си... и че единствената ми мъка беше, че няма да ги видя вече... но че съм умряла с кураж... примирена... благославяйки ги... и че поверявам на мъжа си... и на по-големия си син... помалкия, моя клет Марко... който беше в сърцето ми до последния миг...

Изведнъж тя склучи ръце и започна да вика възбудена:

— Моят Марко! Моето дете! Моят живот!

Но както викаше с просълзени очи, забеляза, че господарката я няма в стаята — бяха дошли да я повикат скришом. Потърси с поглед господаря — и той беше изчезнал. В стаята бяха само двете болнични служителки и помощникът на лекаря. В съседната стая се чуваше шум от ускорени стъпки, тихо и бързо говорене и сподавени възклицания.

Болната втренчи във вратата замъглените си очи в очакване. След няколко минути тя видя, че се появи лекарят с необикновено лице; след него господарката и господарят също с променени лица. И тримата я изгледаха с особен израз и си размениха няколко думи шепнешком. Стори ѝ се, че лекарят каза на госпожата:

— По-добре веднага.

Болната нищо не разбра.

— Йозефа — каза ѝ господарката с треперещ глас. — Имам да ти кажа една добра новина. Пригответи си сърцето за добра новина.

Болната я погледна внимателно.

— Една новина — продължи господарката, все по-развълнувана, — която ще те зарадва много.

Болната разтвори широко очите си.

— Пригответи се — продължи господарката — да видиш едно лице... което обичаш много.

Жената вдигна в миг глава и започна да хвърля бързи святкащи погледи ту към госпожата, ту към вратата.

— Едно лице — добави господарката, пребледняла, — пристигнало ей сега... неочаквано.

— Кой? — извика жената със сподавен и странен глас като изплашена.

След миг тя нададе силен вик, повдигна се и седна на леглото и остана неподвижна с широко разтворени очи и с ръце на слепите очи, като пред някакво видение.

Марко, окъсан и пращен, беше застанал на прага, хванат за ръка от лекаря.

Жената извика три пъти:

— Господи! Господи! Господи!

Марко се спусна напред, тя протегна мършавите си ръце и като го притисна към гърдите си със силата на тигрица, избухна в буен смях, прекъсван от дълбоки хлипания без сълзи, които я накараха да падне задавена на възглавницата.

Но се съвзе веднага и извика луда от радост, като обсипваше главата му с целувки:

— Как така си тук? Защо? Ти ли си? Колко си пораснал! Кой те доведе? Сам ли си? Не си ли болен? Ти си, Марко! Не е сън! Господи! Говори ми!

После, като промени внезапно тона си, каза:

— Не! Мълчи! Почакай! — И като се обърна към лекаря, каза бързо: — Скоро, веднага, докторе! Искам да оздравея! Готова съм. Не губете нито миг. Изведете вън Марко да не слуша. Нищо няма, Марко. После ще ми разправяш. Още една целувка! Върви. Ето ме, докторе.

Марко бе изведен навън. Господарите и жените излязоха бързо; останаха хирургът и помощникът му, които заключиха вратата.

Господин Мекуинец се опита да завлече Марко в една отдалечена стая, ала напразно. — Марко сякаш беше прикован към пода.

— Какво има? — запита той. — Какво й е на мама? Какво ще й правят?

Тогавя Мекуинец, като се опита пак да го отведе, му каза тихо:

— Слушай. Сега ще ти кажа. Майка ти е болна, трябва да й направят една малка операция. Ела с мене, ще ти обясня всичко.

— Не — отвърна момчето, като упорствуваше, — искам да остана тук. Обяснете ми тук.

Инженерът сипеше думи върху думи, като го дърпаше; момчето започна да се плаши и трепери.

Изведнъж остър вик, сякаш вик на смъртно ранен, се разнесе из цялата къща.

Момчето отвърна с друг отчаян вик:

— Майка ми умря!

Лекарят се показа на вратата и каза:

— Майка ти е спасена!

Момчето го изгледа за миг и след това се хвърли в краката му разридано:

— Благодаря ви, докторе!

Но лекарят го вдигна с думите:

— Стани!... Не аз, а ти, смело момче, ти спаси майка си.

## ЛЯТО

24, СРЯДА

Марко Генуезчето е предпоследният малък герой, с когото се запознаваме тая година, остава ни още един за месец юни. Имаме още само два месечни изпита, двайсет и шест учебни дни, шест четвъртъка и пет недели. Чувствува се вече крайт на учебната година. Дърветата в градината, листнати и разцъфтели, хвърлят хубава сянка върху гимнастическите уреди. Учениците вече са облечени в летни дрехи. Хубаво е сега да ги види човек, като излизат от класовете; колко различно е всичко от миналите месеци! Косите, които бяха стигнали до раменете, са махнати — главите са ниско остригани; виждат се голи крака и голи вратове; сламени шапки с всякаква форма, с панделки, които стигат чак до гърбовете, ризи и връзки от всички цветове; най-малките, дори и най-бедните до едно носят по нещо червено или синьо, някаква висулка или някакво парцалче с ярък цвят, стига да е от мама, за да се покажат; а мнозина идват на училище без шапка, сякаш са избягали от къщи. Някои носят бяло гимнастическо облекло. Един от учениците на учителката Делкати е червен от главата до петите като рак. Мнозина са облечени в моряшко облекло. Но най-хубаво е Зидарчето, което е сложило една грамадна сламена шапка, с която прилича на половин свещ с абажур, и е много смешен, като прави заешка муцуна под нея. Корети също хвърли своята шапка от котешка кожа и сега носи една вехта пътническа шапка от коприна. Вотини носи един вид шотландски костюм, хубаво докаран. Кроси е оголил гърдите си; Прекоси се забавлява в синята си рубашка на ковач. А Гарофи? Сега, когато трябваше да остави пелерината си, която скриваше стоките му, останаха открити всичките му джобове, натъпкани с вехтошарски дреболии, от които се подават лотарийни списъци. Сега се вижда кой какво носи: ветрила, направени от половин вестник, цеви от тръст, стрели за хвърляне по птиците, трева, майски бръмбарчета, които изскачат от джобовете и пълзят бавно нагоре по палтата. Мнозина от малките донасят китки цветя на учителките си.

Също и учителките са облечени в летни дрехи с весели цветове; само не „Монахинята“, която носи винаги черно; и учителката с червеното перо е все с него и с възел от розови панделки на шията, всички измачкани от лапичките на учениците ѝ, които винаги я карат да се смее и да тича. Сега е сезонът на черешите, на пеперудите, на музиката в алеите и на разходките в полето. Мнозина от четвърти клас вече ходят да се къпят в река По. Всички мислят само за ваканцията. Всеки ден излизаме все по-нетърпеливи и радостни за утрешния ден. Само ми е мъчно да гледам Гароне в жалейка и клетата си учителка от първи клас, която става все по-слаба и по-бледа и все по-силно кашля. Сега тя ходи прегърбена и ме поздравява толкова тъжна!

## ПОЕЗИЯ

26, ПЕТЪК

Ти, Енрико, започваш да разбираш поезията на училището; но засега виждаш училището само отвътре; много по-хубаво и по-поетично ще ти се вижда то след трийсет години, когато ще ходиш да придружаваш децата си и ще го виждаш отвън, както аз го виждам. Докато чакам да ви пуснат, аз обикалям по тихите улици около училищната сграда и давам ухо към прозорците на приземния етаж, затворени с капаци. От един прозорец чувам гласа на една учителка, която казва:

— Ах, това „т“! Не върви така, моето дете! Какво би казал за него баща ти?...

От съседния прозорец се чува дебелият глас на един учител, който диктува бавно:

— Купи петдесет метра плат... по четири лири и петдесет метра... препродаде ги...

По-нататък е учителката с червеното перо, която чете на висок глас:

— Тогава Пиетро Мика със запален фитил...

От съседния клас се носи единно чуруликане на стотина птички, което означава, че учителят е излязъл за момент. Отивам по-нататък и когато завивам на ъгъла, чувам плача на ученик и гласа на учителката, която го кори или утешава. От други прозорци се чуват стихове, имена на големи и добри хора, откъслечи от мъдри изречения, които учат на добродетел, любов към отечеството, смелост. След това следват мигове на мълчание, през които човек би казал, че сградата е празна и сякаш не е възможно да има вътре седемстотин деца; след това се чува шумно избухване на общ смях, предизвикано от шегата на някой учител в добро настроение... И хората, които минават, се

спират и всички отправят поглед на симпатия към тая мила сграда, която крие толкова деца и толкова надежди. След това се чува внезапен глух шум, удряне на книги и чанти, търкане на крака, бърмчене, което се разпространява от клас в клас и от ниско нависоко, както става при разпространяването на някоя добра новина — прислужникът обикаля да извести края на учебното време. И при тоя шум жени, мъже, момчета и младежи се струпват отсам и отвъд вратата в очакване на своите синове, братя, внуци; а през това време от вратите на класовете изскачат малките ученици да си вземат палтата и шапките, като създават бъркотия и подскачат наоколо, докато прислужникът ги прогони пак вътре едно по едно. Найсетне те излизат в дълги редици, като удрят крак. И тогава всички родители ги обсипват с въпроси:

— Знаеш ли си урока? Колко ти писа на домашната работа? Какво имате за утре? Кога е месечният изпит?

Също и бедните майки, които не знаят да четат, отварят тетрадките, гледат задачите, питат за бележките:

— Само четири? — Отличен? — Четири плюс на устен? — И се безпокоят, и се радват, разпитват учителите и говорят за програми и изпити.

Колко е хубаво всичко това, колко е велико и какво огромно обещание е за света!

Баща ти



## ГЛУХОНЯМОТО МОМИЧЕ

28, НЕДЕЛЯ

Не можех да завърша месец май по-добре освен с посещението, което направих тая сутрин. Чухме, че звънецът издрънка, затичахме се всички. Чух, че баща ми каза с тон на учудване:

— Ти, Джорджо, тук?

Беше Джорджо, нашият градинар в Киери, чието семейство сега живее в Кондове. Той идваше от Генуа, дете пристигнал предния ден от Гърция, след като работил там три години по железните пътища. Носеше един голям вързоп. Поостарял е, но е все червен и засмян.

Баща ми го покани да влезе, но той отказа и запита веднага, като стана сериозен:

— Как е семейството ми? Как е Джиджа?

— Добре, преди няколко дни я виждах — отговори майка ми.

Джорджо въздъхна дълбоко:

— Ох, слава богу! Не смеех да се явя при глухонемите, преди да имам сведения за нея. Ще оставя тука вързопата си и ще отскоча да я взема. Три години не съм виждал клетата си дъщеря! Три години не съм виждал никого от близките си!

Татко ми каза:

— Придружи го.

— Извинете, още една дума — каза градинарят на площадката на стълбата.

Но баща ми го прекъсна:

— Как вървят твоите работи?

— Добре — отвърна той, — благодаря на бога. Донесох малко пари. Но исках да попитам — как върви обучението на нямата? Я ми кажете. Аз я оставих като едно нещастно животно, клетото създание! Малко вярвам на тия колежи. Научи ли се да прави знаци? Моята жена ми пишеше: „Учи се да говори, напредва“. Но, казах си аз, какво от това, че се учи да говори, щом аз не мога да правя знаците? Как ще се

разбираме с нея? С тия знаци ще могат да се разбират помежду си един нещастник с друг. Та как е? Как е?

Баща ми се усмихна и отвърна:

— Нищо няма да ви кажа; ще видите сам. Идете, идете, не й крадете нито минута повече.

Излязохме. Институтът е наблизно. Вървахме бързо. Градинарят ми говореше натъжен.

— Клетата ми Джиджа! Да се роди с това нещастие! Никога не съм чул от нея да ме нарече „татко“, а тя никога не е чула от мене да я нарека „дъще“, защото никога не е изрекла и не е чула нито една дума! И благодарение, че се намери един милостив господин, който пое разносните за института. Но преди да навърши осем години, не можеше да влезе в института. Вече три години не си е у дома. Сега ще навърши единадесет години. Я ми кажи, пораснала ли е, пораснала ли е, а? И весела ли е?

— Сега ще видите, сега ще видите — му отвърнах аз, като ускорих крачките си.

— Но къде е тоя институт? — запита той. — Жена ми я заведе там, след като вече бях опътувал. Струва ми се, че трябва да е тук някъде.

Точно там бяхме стигнали. Влязохме веднага в приемната. Посрещна ни един пазач.

— Аз съм бащата на Джиджа Воджи — каза градинарят, — искам да видя дъщеря си веднага.

— Те са в междучасие — отвърна пазачът, — ще ида да уведомя учителката.

Градинарят не можеше нито да говори, нито да стои на едно място; гледаше картините по стените, без да вижда нещо.

Вратата се отвори: влезе една учителка, облечена в черно, с едно момиче за ръка.

Баща и дъщеря се погледнаха за миг и след това се хвърлиха с вик в обятията си.

Момичето носеше рокля на бели и червеникави резки и бяла престилка. По-висока е от мене. То плачеше, обхванало с две ръце шията на баща си.

Баща му се откъсна и започна да го разглежда с просълзени очи от главата до петите, като се задъхваше, сякаш беше тичал

продължително, и възкликна:

— Ах, колко е пораснала! Колко се е разхубавила. Ах, моята клета немичка! Вие ли сте, госпожо, учителката? Я ѝ кажете да ми направи знаците си, все ще разбере нещо, а по-късно малко по-малко ще ги науча. Кажете ѝ да ме накара да разбере нещо с движения на ръцете.

Учителката се усмихна и каза тихо на момичето:

— Кой е този човек, който е дошъл да те види?

И момичето с дебел, странен, фалшив глас като гласа на дивак, който заговорва за пръв път езика ни, но с ясно произношение, отговори усмихнато:

— Ба-ща ми.

Градинарят направи крачка назад и извика като луд:

— Говори! Възможно ли е?! Възможно ли е?! Говори?! Но ти говориш, мое дете, говориш?! Я ми кажи: говориш ли?

И той я прегърна и я целуна три пъти по челото.

— Но не говорят ли с движение на ръцете, госпожо учителке, не говорят ли с пръсти, така? Но как е възможно това?

— Не, господин Воджи — отвърна учителката, — не с движения на ръцете. Това е старият метод. Тук се преподава по новия метод, устния метод. Нима не знаехте?

— Та аз нищо не знаех! — отвърна градинарят. — От три години съм в чужбина! Те са ми писали, но не съм разбрал. Тъпа глава съм аз. О, дъще моя, значи ти ме разбираш? Чуваш ли гласа ми? Я ми отговори: чуваш ли ме? Чуваш ли какво ти казвам?

— Не, не, добри човече — каза учителката, — тя не чува гласа, защото е глуха! Тя разбира по движението на устните ви какво ѝ казвате, това е. Но тя не чува думите ви, нито думите, които тя казва на вас; тя ги произнася, защото сме я научили буква по буква как да си мърда устните и да си движи езика и какво усилие трябва да направи с гърдите и с гърлото, за да издаде глас.

Градинарят не разбра и остана с отворена уста. Още не му се вярваше.

— Кажи ми, Джиджа — каза ѝ той на ухото, — доволна ли си, че баща ти се завърна?

И като вдигна глава, зачака отговора.

Момичето го погледна усмихнато и не каза нищо.

Бащата остана смутен.

Учителката се засмя. След това каза:

— Не ви отговаря, защото не видя движението на устните ви — вие ѝ говорихте на ухото. Повторете въпроса си, като държите лицето си право пред нейното.

Като я гледаше хубаво в лицето, бащата повтори:

— Доволна ли си, че баща ти се върна? Че няма вече да замине?

Момичето, което бе гледало внимателно устните му, като се мъчеше да надзърне дори вътре в устата му, отговори свободно:

— Да, до-вол-на съм, че се вър-на, че няма да заминеш вече.

Бащата я прегърна силно и след това, за да се увери по-добре, бързо я отрупа с въпроси:

— Как се казва майка ти?

— Ан-тония.

— Как се казва малката ти сестра?

— А-де-лаиде.

— Как се казва тоя колеж?

— На глухонемите.

— Колко прави две по десет?

Докато ние мислехме, че ще се засмее от радост, той започна да плаче. Но от радост.

— Горе главата — каза му учителката, — вие имате основание да се радвате, а не да плачете. Вижте как карате да заплаче и дъщеря ви. Значи доволен сте, нали?

Градинарят хвана ръката на учителката и я целуна два или и три пъти, като каза:

— Благодаря, благодаря, сто пъти благодаря, хиляди пъти благодаря, драга госпожо! И ми простете, че не зная какво друго да ви кажа!

— Но тя не само говори — каза му учителката; — вашата дъщеря знае да пише. Знае да смята. Знае имената на всички обикновени предмети. Знае малко история и география. Сега е в редовния клас. Когато изкара другите два класа, ще знае много, много повече. А като излезе оттук, ще бъде в състояние да се залови за някое занятие. Ние имаме вече глухонемци, които обслужват клиенти в магазините и си вършат работата като другите.

Градинарят остана отново поразен. Изглежда че той пак се обърка. Погледна дъщеря си и си потърка челото. По лицето му се четеше, че иска още едно обяснение.

Тогава учителката се обърна към пазача и му каза:

— Повикай ми едно момиченце от подготвителния клас.

Пазачът се върна след малко с едно глухонямо момиченце на осем или девет години, влязло преди няколко дни в института.

— Това момиченце — каза учителката — е едно от ония, на които преподаваме първоначалните неща. Ето как става. Искам да я накарам да каже „е“. Внимавайте.

Учителката отвори устата си, както се отваря, за да се произнесе гласната „е“, и направи знак на момиченцето да отвори устата си по същия начин. Момиченцето я послуша. Тогава учителката му направи знак да издаде глас. То издаде глас, но вместо да произнесе „е“, произнесе „о“.

— Не — каза учителката, — не е това. — И като хвана двете ръце на момиченцето, сложи една върху гърлото си, а другата върху гърдите си и повтори: „е“.

Като усети с ръцете си движението на гърлото и на гърдите на учителката, момиченцето отвори отново устата си като преди и произнесе много добре — „е“.

По същия начин учителката го накара да каже „ц“ и „д“, все като държеше двете малки ръце върху гърдите и върху гърлото си.

— Разбрахте ли сега? — запита тя.

Бащата беше разбрал; но беше по-учуден, отколкото когато не разбираше.

— По този начин ли го учите да говорят? — попита той, след като помисли една минута, като гледаше учителката. — Значи имате търпение да учите всички да говорят по този начин, малко по малко? Едно по едно? Но вие сте светци! Но вие сте ангели от рай! За вас няма в света достойна награда! Какво мога да ви кажа? Ах, оставете ме сега за малко с дъщеря ми. Оставете ми я пет минути само за мене.

И като я дръпна да седнат настрана, започна да я разпитва. Тя му отговаряше, а той се смееше с блестящи очи, като удряше с юмруци по колената си, и я хващаше за ръце, извън себе си от радост, че я слуша, сякаш слушаше глас, който идеше от небето. После запита учителката:

— Мога ли да поблагодаря на господин директора?

— Директора го няма — отвърна учителката. — Но тук е едно друго лице, на което би трябвало да благодарите. Тук всяко момиче е поверено на грижите на една по-голяма другарка, която за него е като сестра, като майка. Вашето дете е поверено на една седемнайсетгодишна глухоняма, дъщеря на фурнаджия, която е добра и я обича много: от две години тя ѝ помага да се облича всяка заран, реши я, учи я да шие, подрежда ѝ нещата и имат хубава дружба.

— Луиджа, как се казва твоята майка от института? Момичето се усмихна и отговори:

— Катерина Джордано.

След това каза на баща си:

— Много, много добра.

Учителката даде знак на пазача, той излезе и след малко се върна с една руса глухоняма, здрава, с весело лице, облечена и тя с рокля на червеникави резки, със сива престилка. Тя се спря на вратата и се изчерви. След това наведе глава засмяна. Тя бе едра като жена, а приличаше на момиченце.

Дъщерята на Джорджо се затече веднага към нея, хвана я за ръката като дете, заведе я пред баща си и каза с дебелия си глас:

— Катерина Джордано.

— Ах, отлично момиче! — възкликна бащата и протегна ръката си да я помилва, но я отдръпна и повтори:

— Ах, добро момиче, нека бог да те благослови, нека ти даде много сполуки, много радости, нека направи тебе и близките ти завинаги щастливи. Това ти пожелава от сърце бащата на Джиджа, един честен работник, един беден баща на семейство!

Голямото момиче милваше малкото, като държеше главата си наведена и се усмихваше; а градинарят продължаваше да я гледа.

— Днес можете да вземете със себе си дъщеря си — каза учителката.

— Ще я взема! — отвърна градинарят. — Ще я заведа в Кондове и утре сутринта ще ви я върна. Как няма да я взема.

Дъщерята изскочи да се облече.

— След като три години не съм я виждал! — подзе градинарят. — Сега, когато говори! Но най-напред искам да направя една обиколка из Торино с моята немичка под ръка, та всички да я видят, и да я заведа

при моите четирима познати, та да я чуят! Виж, че хубав ден! Това се казва радост! Дай ръка на баща си, моя Джиджа!

Момичето, което се беше върнало с пелерина и шапчица, му даде ръката си.

— Благодаря на всички! — каза бащата от вратата. — Благодаря на всички от все сърце! Ще дойда още веднъж да ви благодаря на всички!

За миг остана замислен, след това се отдели изведнъж от момичето, върна се, като бъркаше с една ръка в джоба на жилетката си, и извика:

— Е, добре, аз съм бедняк, но ето оставям двайсет лири за института, една съвсем нова жълтица!

И като удари силно по масата, остави жълтицата.

— Не, не, добри човече — каза развълнувана учителката. — Вземете си парите. Аз не мога да ги приема. Вземете си ги. Аз не мога да ги приема. Ще дойдете, когато бъде тук директорът. Но и той няма да ги приеме, бъдете сигурен в това. Вие сте се трудили много, за да ги спечелите, бедни човече. Ние и без това ще ви бъдем благодарни.

— Не, аз я оставям — отвърна упорито градинарят, — а после... ще видим.

Но учителката му пхна монетата в джоба, без да му остави време да я върне.

Тогава той се примири, като поклати глава. След това изпрати бодро с ръка по една целувка на учителката и на голямото момиче, хвана отново ръката на дъщеря си и се спусна с нея през вратата, като каза:

— Ела, ела, дъще моя, клета моя немичка, мое съкровище!

И дъщерята възкликна с дебелия си глас:

— О, ка-кво ху-ба-во слън-це!

---

[1] Пожарът, станал през нощта на 27 януари 1880 година. ↑

# ЮНИ



## ГАРИБАЛДИ

3 ЮНИ. УТРЕ Е НАРОДЕН ПРАЗНИК

Днес е ден на народна жалейка. Снощи умря Гарибалди. Знаеш ли кой беше той? Той е оня, който освободи десет милиона италианци от тиранията на Бурбоните. Той умря на седемдесет и пет години. Роден е в Ница, син на капитан на кораб. На осемгодишна възраст е спасил живота на една жена, на тринайсетгодишна възраст е спасил една ладия, пълна с негови другари, която щяла да потъне. На двайсет и шест годишна възраст е извадил от морето край Марсилия един младеж, който се давел. На четиридесет и една годишна възраст спасил един кораб от пожар сред океана. Той се е сражавал десет години в Америка за свободата на един чужд народ, сражавал се е в три войни против австрийците за освобождаването на Ломбардия и Трентино, защищавал е Рим от французите през 1849 година, освободил е Палермо и Неапол през 1860 година, отново се е сражавал за Рим през 1867 година, борил се е през 1870 година против германците в защитата на Франция.

Той притежаваше пламенен героизъм и военен гений. Той е участвувал в четиридесет сражения, в трийсет и седем от които е излязъл победител. Когато не се е сражавал, е работил, за да преживява, или се е уединявал на един самотен остров, за да обработва земята. Той е бил учител, моряк, работник, търговец, войник, генерал, диктатор. Той беше велик, простодушен и добър. Мразеше всички потисници, обичаше всички народи, закриляше всички слаби; стремеше се само към доброто, отблъскваше почестите, презираше смъртта, обожаваше Италия. Когато надаваше вик за война, цели легиони от храбреци се стичаха към него от всички страни: господари напускаха

дворците си, работници — работилниците си, младежи — училищата, за да отидат да се бият в сиянието на неговата слава.

През време на война носеше червена риза. Беше силен, рус, красив. На бойните полета беше мълния, в сърдечния си живот — юноша; в страданията — светец. Хиляди италианци умираха за отечеството, умираха щастливи, като го виждаха да минава отдалеч, увенчан с победа; хиляди биха умрели за него; милиони го благославяха и ще го благославят. Той умря! Целият свят го оплаква. Ти засега не го разбираш. Но ще четеш за подвизите му, постоянно ще чуваш да се говори за него; и с постоянното ти израстване ще расте пред тебе и неговият образ. Когато пораснеш, ще го виждаш като гигант. И когато ти няма да бъдеш вече на тоя свят, когато няма да са живи вече синовете на твоите синове и тия, които ще се родят, поколенията пак ще гледат нависоко неговата светла глава на спасител на народите, увенчана с имената на неговите победи като от кръг звезди, и ще засияват челото и душата на всеки италианец, когато произнася името му.

Баща ти

## ТРИДЕСЕТ И ДВА ГРАДУСА

16 ПЕТЪК

За петте дни, които минаха от народния празник; температурата се покачи с три градуса. Сега лятото е в разгара си, всички започват да се чувствуват уморени, всички загубиха хубавия си розов цвят от пролетта; вратовете и краката изтъняват, главите се олюляват и очите се притварят. Клетият Нели, който не може да понася горещината и лицето му е станало бледо като восък, понякога заспива дълбоко, сложил глава върху тетрадката си, но Гароне винаги е нащрек и слага пред него изправена разтворена книга, за да не го види учителят. Кроси обляга червената си тиква на чина така, че тя изглежда откъсната от снагата му и оставена там. Нобис се оплаква, че сме много и му разваляме въздуха. Ах, какво усилие трябва да прави сега човек, за да учи! Аз гледам от къщните прозорци ония хубави дървета, които правят толкова дебела сянка; там бих изтичал на драго сърце и ме хваща мъка и яд, че трябва да отида да се затворя между чиновете. Но след това се съвземам при вида на добрата си майка, която ме разглежда винаги, когато излизам от училище, за да види дали не съм бледен; и ми казва при всяка страница, която пиша: „Чувствуваш ли се още бодър?“ И всяка заран в шест часа, когато ме буди за уроците, ми казва: „Горе главата! Остават малко дни: после ще бъдеш свободен и ще си почиваш, ще ходиш на сянка по алеите.“

Да, тя има пълно право да ми напомня за децата, които работят на нивите, шибани от слънцето, или сред белия чакъл на реките, които ослепяват и обгарят, и за ония от фабриките за стъкло, които стоят цял ден неподвижни с глава наведена над пламък от газ; и едните, и другите стават заран по-рано от нас и нямат ваканция, Тъй че, горе главата! И в това отношение пръв от всички е Дероси, който понася горещината и не страда за сън, винаги е жив и весел както през зимата, занимава се без усилие и държи бодри всички около себе си, сякаш освежава въздуха с гласа си. Има и други двама, които винаги са будни и внимателни: упоритият Старди, който си бодна муцуната, за да не

заспи, и колкото е по-уморен и е по-горещо, толкова повече си стиска зъбите и си разтваря широко очите, сякаш се кани да изяде учителя; търговецът Гарофи всецяло е зает с фабрикуване на ветрила от червена хартия, украсени с фигури от кутии за кибрит, които продава по две стотинки едното. Но най-добър е Корети. Той става в пет часа и помага на баща си да пренасят дърва! В единадесет часа, в училище, той вече не може да държи отворени очите си и главата му пада на гърдите. И все пак се събужда, удря се по врата, иска разрешение да излезе да си наплиска лицето, кара съседите си да го разтърсват и да го поощипват. Но тая заран не можа да издържи и заспа дълбоко. Учителят произнесе високо името му:

— Корети!

Той не чу. Раздразнен, учителят повтори:

— Корети!

Тогава синът на въглищаря, който живее до тях, стана и каза:

— От пет до седем часа е пренасял подпалки.

Учителят го остави да спи и продължи да преподава още половин час. След това отиде до чина на Корети и полека, като му духаше в лицето, го събуди. Като видя пред себе си учителя, Корети се отдръпна изплашен. Но учителят хвана с две ръце главата му, целуна го по косите и му каза:

— Не те укорявам, моето момче. Твоят сън не е от леност, а от усилен труд.

## БАЩА МИ

17, СЪБОТА

Разбира се, нито Корети, нито Гароне би отговорил на баща си така, както ти отговори на своя баща тая вечер, Енрико! Как е възможно! Ти трябва да ми се закълнеш, че това няма да се случи никога вече, докато съм жив. Винаги, когато при някой укор от страна на баща ти по устните ти пробегне лош отговор, помисли си за деня, който неизбежно ще дойде, когато той ще те повика при леглото си, за да ти каже: „Енрико, аз те оставям!“ О, синко, когато чуеш гласа му за последен път, а и много по-късно, когато ще плачеш сам в напуснатата от него стая, сред ония книги, които той вече никога няма да разтвори, тогава, като си спомняш, че не си проявил някой път към него уважение, ще се питаш: „Как е възможно?“ Тогава ще разбереш, че той винаги е бил най-добрият ти приятел, че когато е бил принуждаван да те наказва, е страдал от това повече от тебе и че те е разплаквал само за твое добро... И тогава ти ще се разкайваш и ще целуваш разплакан оная маса, на която е работил толкова много, на която е изхабил живота си заради децата си. Сега ти не разбираш, защото той крие от тебе всичко освен добротата си и любовта си. Ти не знаеш, че понякога той е толкова смазан от усилен труд, та му се струва, че са му останали малко дни да живее и че в тия моменти той говори само за тебе, че единствената тревога в сърцето му е само тая да не те остави беден и без закрила. И колко пъти, когато мисли за това, влиза в стаята ти, когато спиш, и стои там със свещ в ръка да те гледа, а след това прави усилие и колкото и да е уморен и печален, се връща към работата! Ти не знаеш също, че често те търси и стои с тебе, защото има някаква мъка в сърцето си, неприятностите, които се случват на всички хора по света,

и потърсва тебе като приятел, за да се утеши и да забрави, и има нужда да се приюти в твоята любов, за да намери отново ведрото спокойствие и смелостта. Помисли си каква мъка трябва да е за него, когато вместо да намери у тебе любов, намира студенина и неуважение! Никога не се опетнявай вече с тая ужасна непризнателност! Не забравяй, че дори ако ти бъдеше добър като светец, пак не би могъл да му се отплатиш достатъчно за онова, което е направил и продължава да прави за тебе. И не забравяй и друго: на човешкия живот не може да се разчита. Някое нещастие би могло да отнеме баща ти, докато си още малък, след две години, след три месеца, утре! Ах, клети Енрико, колко би се променило всичко около тебе тогава, колко пуста, тъжна би ти се сторила къщата с клетата ти майка, облечена в черно! Иди, синко; иди при баща си. Той работи в стаята си. Иди на пръсти, за да не те чуе, като влизаш, иди да сложиш челото си на коленете му и да му кажеш да ти прости и да те благослови.

Баща ти

## НА ИЗЛЕТ

19, ПОНЕДЕЛНИК

Добрият ми татко ми прости и тоя път и ме пусна да отида на излет, който бе замислен в сряда с бащата на Корети, продавача на дърва. Всички имахме нужда да подишаме въздух на хълма. Беше празник. Вчера се намерихме в два часа на площад „Конституция“ — Дероси, Гароне, Гарофи, Прекоси, баща и син Корети и аз с провизиите си от плодове, наденици и варени яйца; носехме също и тенекиени чаши. Гароне носеше една кратуна, пълна с бяло вино, Корети — войнишката манерка на баща си, пълна с черно вино, а малкият Прекоси с ковашката риза държеше под мишницата си един самун от два килограма. Пътувахме с omnibus до черквата „Гран мадреди дио“, а след това — пъргаво нагоре по хълмовете. Имаше зеленина, сянка, прохлада! Търкаляхме се по тревата, плискахме си лицата в потоците, скачахме през живите плетища. Корети, бащата, ни следваше отдалече, метнал палто през рамо, пушейки с гипсовата си лула, и от време на време ни заплашваше с ръка да не си скъсаме панталоните. Прекоси свиреше с уста: никога не бях го чувал да свири с уста, Корети, синът, правеше из пътя всичко; с чекията си, дълга един пръст, той умее да прави какво ли не: воденични колелца, вилици, църкала; той искаше да носи нещата на другите и беше толкова натоварен, че се обливаше в пот; но беше все пъргав като сърнец. Дероси се спираше всеки миг да ни казва имената на растенията и насекомите: аз не зная как е успял да научи толкова неща. А Гароне ядеше хляб мълчаливо; горкият Гароне, след като загуби майка си, той не поглъща вече хапките тъй весело както преди. Но той си е винаги добър. Когато някой от нас се затичваше да прескочи някой трап, той изтичваше от другата страна да му подаде ръка. Прекоси се боеше от кравите, защото като бил малък, една го мушнала и винаги когато минаваше крава, Гароне заставаше пред него да го пази. Изкачихме се чак до „Санта Маргерита“ и след това се спуснахме надолу по стръмнините, като скачахме и се търкаляхме. Прекоси се спъна в един

храст, скъса си рубашката и остана на място посрамен с увисналия парцал; но Гарофи, който носи винаги топлийки на палтото си, забодде увисналите парчета на рубашката, а Прекоси през това време му казваше: „Извини ме, извини ме...“ След това започна отново да бяга. Гарофи не губеше времето си из пътя; береше треви за салата, събираше охлюви и всеки камък, който малко лъщеше, го пъхаше в джоба си, като си мислеше, че в него има злато или сребро. Ние тичахме, търкаляхме се и се катерехме на сянка и на слънце, нагоре и надолу по всички възвишения и преки пътеки, докато стигнахме изморени и запъхтени на върха на един хълм, дето седнахме на тревата да закусим. Оттук се виждаше една безкрайна равнина, а също и сините Алпи с побелели върхове. Всички умирахме от глад, хлябът сякаш се топеше в устата ни. Бащата на Корети ни поднасяше порции от наденици върху тиквени листа. Започнахме да говорим всички заедно за учителите, за другарите, които не можах да дойдат, и за изпитите. Прекоси се срамуваше малко да яде и Гароне му пъхаше в устата насила най-хубавото от своята закуска. Корети беше седнал до баща си с кръстосани крака: като ги видеше човек седнали така един до друг, и двамата червени и усмихнати, с ония бели зъби, би казал, че са по-скоро братя, отколкото баща и син. Бащата пиеше с удоволствие, изпразваше също и чашите, които ние оставяхме наполовина недопити, и казваше:

— На вас, които учите, виното ви вреди; продавачите на дърва се нуждаят от него!

След това вдигаше сина си и го поклащаше, като казваше:

— Момчета, обичайте този тук, той е най-честният човек — аз ви го казвам!

Смеехме се всички освен Гароне.

А бащата на Корети, след като си пийна, продължи:

— Ех, жалко е! Сега всички сте заедно като добри другари, а след някоя година, кой знае, Енрико и Дероси ще бъдат адвокати или професори, или знам ли какви, а вие четиримата в някой дюкян или на занаят, или дявол знае къде. И тогава сбогом, другари!

— Какво! — отговори Дероси. — За мене Гароне винаги ще бъде Гароне, Прекоси винаги ще бъде Прекоси и останалите също, та ако би дори император на Русия да стана; където и да бъдат те, аз ще ходя при тях.



— Бъди благословен! — възкликна бащата на Корети, като вдигна плоската. — Така се говори, дявол да го вземе! Чукайте тук! Да живеят отличните другари; да живее и училището, което прави от вас едно семейство, от ония, които имат, и от ония, които нямат семейство!

Ние всички чукнахме неговата плоска с канчетата и чашите си и пихме за последен път. А той извика:

— Да живее квадратът от 1849 година — стана на крака и гаврътна последната глътка. — И ако ви се падне да правите квадрати и вие, дръжте се здравата като нас, момчета!

Беше вече късно. Слязохме тичешком с песни и като вървахме на дълги разстояния, хванати за ръце, стигнахме до река По, над която падаше здрач, и във въздуха летяха хиляди светулки.

Разделихме се чак на площад „Конституция“, след като се нагласихме да се намерим всички заедно в неделя, за да отидем на „Виторио Емануеле“, да видим, като раздават наградите на учениците от вечерните училища.

Какъв хубав ден! Колко доволен щях да се прибера в къщи, ако не бях срещнал клетата си учителка! Срещнах я, като слизаше по стълбите от нас, почти на тъмно, и щом ме позна, хвана ме за двете ръце и ми каза на ухото:

— Сбогом, Енрико, спомняй си за мене!

Забелязах, че плачеше. Като се качих у нас, казах на мама:

— Срещнах учителката си.

— Отива да легне — отвърна майка ми, чиито очи бяха зачервени.

И след това добави с голяма скръб, като ме гледаше втренчено:

— Твоята клета учителка е много зле.

## РАЗДАВАНЕТО НА НАГРАДИТЕ НА РАБОТНИЦИТЕ

25, НЕДЕЛЯ

Както се бяхме нагласили, отидохме всички заедно в театър „Виторио Емануеле“ да гледаме, като раздават наградите на работниците. Театърът беше украсен както на 14 март и беше претъпкан, но почти само от работнически семейства. Партерът беше зает от ученици и ученички от училището по хорово пеене, които изпяха химна на войниците, загинали в Крим. Тоя химн беше толкова хубав, че когато го свършиха, всички станаха на крака и започнаха да ръкопляскат и да викат и трябваше да го изпеят още веднъж. И веднага след това наградените започнаха да минават пред кмета, окръжния управител и мнозина други, които раздаваха книги, спестовни книжки, дипломи и медали. В един кът на партера забелязах Зидарчето, седнало до майка си, а на другата страна директора и зад него червената глава на учителя ми от втори клас. Първи минаха учениците от вечерните училища по рисуване, златари, каменоделци, литографи, а също и дърводелци и зидари; след тях учениците от търговското училище; после учениците от музикалния лицей, между които имаше няколко момичета, работнички, всички облечени празнично; те посрещаха засмени шумното ръкопляскане. Най-сетне дойде ред до основните вечерни училища и тогава стана интересно за гледане. Започнаха да минават ученици от всички възрасти, от всички занаяти, облечени по най-различен начин; мъже с посивели коси, момчета от фабрики и заводи, работници с големи черни бради. Малките се държаха непринудено, а мъжете бяха малко смутени: хората ръкопляскаха на най-старите и най-младите. Но за разлика от нашето празненство от зрителите никой не се смееше: лицата на всички бяха внимателни и сериозни. Съпругите и децата на мнозина от наградените бяха в партера и имаше деца, които, като виждаха бащите си да минават по сцената, ги викаха високо по име и ги сочеха с пръст, като се смееха силно. Минаха селяни, хамали — те бяха от училището Буонкомпани. От училището в квартала на Градската крепост мина един ваксаджия,

когото баща ми познава, и окръжният управител му даде диплом. След него виждам да идва един едър като исполин човек, когото ми се стори, че вече съм виждал друг път... Беше бащата на Зидарчето, който получаваше втора награда! Спомних си, когато го видях в таванския етаж край леглото на болния си син, и веднага потърсих с очи сина в партера. Клетото Зидарче! То гледаше баща си със святкащи очи и за да скрие вълнението си, правеше заешка муцуна. В този момент чух бурно ръкопляскане и погледнах на сцената: там беше един малък коминочистач с измито лице, но с работните си дрехи, на когото кметът говореше, като го държеше за ръка. След коминочистача дойде един готвач. След това мина да вземе медала си един градски метач от училището „Райнери“.

Аз изпитвах нещо особено в сърцето си, нещо като голяма любов и голямо уважение, като си мислех колко са стрували тия награди на всичките тия работници, бащи на семейства, обременени с грижи, колко труд, прибавен към техния труд, колко часове, откъснати от съня, от които се нуждаят толкова много, и също колко усилия на ума, несвикнал с учението, и на грубите ръце, набити от работа! Мина едно момче от работилница, което, виждаше се, беше заело от баща си палтото за случая; и ръкавите му висяха толкова много, че то трябваше да ги запретне на сцената, за да може да поеме наградата си. И мнозина се засмяха, но смехът беше веднага заглушен от ръкопляскания.

След това дойде един стар човек с плешива глава и бяла брада. Минаха войници от артилерията, от ония, които идваха на вечерни занятия в нашето училище. После минаха мъже от стражата и общинските пазачи, които пазят училищата ни. Накрай учениците от вечерното училище изпяха пак химна на загиналите в Крим; но този път го изпяха с толкова възторг, с толкова любов, която бликаше непринудено от сърцето, че хората вече почти не ръкопляскаха и излязоха всички развълнувани, бавно и безшумно. За няколко минути цялата улица се изпълни с хора.

Пред вратата на театъра беше коминочистачът с дадената му награда — книга с червена подвързия, а около него имаше господата, които му говореха. Мнозина се поздравяваха през улицата, работници, момчета, пазачи, учител. Новият учител на втори клас излезе между двама артилерийски войници. Виждаха се и съпруги на работници,

понесли децата си, които държаха в мъничките си ръце дипломите на бащите си и ги показваха горди на хората.

## МОЯТА УЧИТЕЛКА УМРЯ

27, ВТОРНИК

Докато бяхме в театър „Виторио Емануеле“, моята учителка умряла. Тя умряла в два часа, седем дни след като бе посетила майка ми. Вчера заранта директорът дойде да съобщи за това в училище. Той каза:

— Ония от вас, които са били нейни ученици, знаят колко добра беше, колко обичаше учениците; тя беше майка за тях. Сега вече е мъртва. Една ужасна болест я изтощаваше от дълго време. Ако не трябваше да работи, тя би могла да се лекува и може би щеше да оздравее; би могла поне да продължи живота си с някой и друг месец, ако беше си взела отпуск. Но тя поиска да бъде между учениците си до последния ден. Вечерта в събота, на 17 този месец, тя се сбогува с тях, уверена, че няма да ги види вече, даде им пак добри съвети, целуна всички и си отиде разплакана. Сега никой няма да я види вече. Спомняйте си за нея, деца.

Малкият Прекоси, който беше неин ученик в първи клас, наведе глава върху чина и заплака.

Снощи, след училище, отидохме всички заедно в дома на умрялата, за да я придружим до черквата. На улицата вече имаше една погребална колесница с два коня и чакаха много хора, които разговаряха на нисък глас. Там бяха директорът, всичките учители и учителки от нашите училища, а също и от други училища, в които тя бе преподавала преди години. Там бяха също тъй почти всички деца от нейния клас, водени за ръка от майките си, които носеха свещи, много деца от други класове и около петнадесет ученика от училището „Барети“, които носеха венци и букети от рози. Много букети от цветя бяха сложени в погребалната колесница, на която беше окачен един голям венец от жълта акация с надпис: „На своята учителка — учениците от четвърти клас“, и под големия венец беше окачен един малък, донесен от сегашните ѝ ученици. Сред тълпата се виждаха много прислужнички, изпратени от господарите си със свещи, а също

и двама прислужници в ливреи със запалени факли. А един богаташ, баща на ученик на учителката, бе изпратил своя файтон, подплатен със синя коприна. Всички се трупаха пред вратата. Имаше няколко момичета, които си бършеха очите. Почакахме доста време мълчешком. Най-сетне снеха долу ковчега. Когато видяха да поставят ковчега в колесницата, няколко деца започнаха да плачат силно, а едно започна да вика високо, сякаш едва тогава разбра, че учителката му е умряла, и се разрида толкова отчаяно, че трябваше да го отведат. Шествието се подреди бавно и тръгна. Първи вървяха момичетата от манастира „Зачатие“, облечени в зелено, след тях момичетата от манастира „Мария“, облечени в бяло, със синя панделка, след това свещениците; а подир колесницата — учителите и учителките, ученичетата от първи клас и всички други, а накрай гражданството. Хората се показваха на прозорците и на вратите и като виждаха учениците и венеца, казваха: „Учителка е“.

Плачеха също някои от госпожите, които придружаваха най-малките ученици.

Като стигнахме, снеха ковчега от колесницата и го внесоха сред черквата пред големия олтар. Учителите сложиха върху него венци, децата го покриха с цветя и хората наоколо със запалени свещи започнаха да пеят молитви в голямата и мрачна черква. После изведнъж, когато свещеникът произнесе последното „амин“, изгасиха свещите, всички излязоха бързо и учителката остана сама.

Клетата учителка, тя беше толкова добра с мене, проявяваше толкова търпение, беше се трудила в продължение на толкова години! Тя оставила малкото си книги на своите ученици, на един дала мастилницата си, на друг картина, всичко, което притежавала, и два дни преди да умре, каза на директора да не пуска най-малките да ходят на погребението ѝ, защото не искала те да плачат. Тя прави добро, страда и умря. Клетата учителка, останала сама в мрачната черква! Сбогом! Сбогом завинаги, моя добра приятелко, нежен и тъжен спомен от моето детинство!

## БЛАГОДАРЯ!

28, СРЯДА

Моята клета учителка поиска да завърши учебната година; отиде си само три дни преди да свършат занятията. В други ден ще отидем още веднъж в клас, да чуем последния месечен разказ „Корабокрушение“ и след това... край. В събота, на първи юли, са изпитите. И тъй още една година, четвъртата, си отиде! И ако не беше умряла моята учителка, щеше да мине добре.

Аз си припомням онова, което знаех през миналия октомври, и ми се струва, че сега знам много повече — толкова много неща имаме в ума си! Мога да изкажа и да напиша по-добре оттогава онова, което мисля. Бих могъл дори да направя сметките на мнозина възрастни, които не умеят, и да им помогна в работите. И разбирам много повече, разбирам почти всичко, което чета. Доволен съм. Но колцина ме подтикваха и ми помагаша да уча, кой по един начин, кой по друг, в къщи, на училище, на улицата, навсякъде, където съм ходил и съм виждал нещо! И сега благодаря на всички. Благодаря най-напред на тебе, мой добри учителю, който беше толкова снизходителен и сърдечен с мене и за когото беше мъчителен труд да ми втълпява всяко ново познание, на което сега се радвам и с което се гордея. Благодаря ти, Дероси, мой удивителни другарю, който със своите бързи и любезни обяснения си ми помагал толкова пъти да разбера мъчни неща и да превъзмогна спънките при изпитите. Благодаря и на тебе, Старди, отлични и силни другарю, който ми показва как желязната воля успява във всичко. И на тебе, Гароне, добър и великодушен, който правиш добри и великодушни всички, които те познават. И на вас, Прекоси и Корети, които винаги сте ми давали пример на смелост в страданията и на спокойствие в работата. Казвам благодаря на вас, казвам благодаря на всички други. Но най-много благодаря на тебе, татко, на тебе, първия ми учител, първия ми приятел, който ми даде толкова много добри съвети и ме научи на толкова много неща, докато работеше за мене, като скриваше винаги скърбите си и гледаше по всякакъв начин

да направиш учението ми лесно и живота ми красив; на тебе, нежна майко, любим, благословен ангел пазител, който споделяше всичките ми радости и горчивини, който учи, труди се, плака с мене, като с едната си ръка ми милваше челото, а с другата ми сочеше небето. Аз коленича пред вас, както когато бях дете, и ви благодаря, благодаря ви с всичката нежност, която сте вложили в душата ми през дванайсетте години на любов и жертви.



## КОРАБОКРУШЕНИЕ

### ПОСЛЕДЕН МЕСЕЧЕН РАЗКАЗ

Преди години през една декемврийска утрин от ливерпулското пристанище потегли един голям параход, който носеше на борда си повече от двеста души, от които седемдесет души бяха екипаж. Капитанът и почти всички моряци бяха англичани. Между пътниците имаше неколцина италианци: три жени, един свещеник и група музиканти. Параходът трябваше да отиде на остров Малта. Времето беше мрачно.

Между пътниците от трета класа, на носа на парахода; имаше едно италианче на около дванайсет години, дребно за възрастта си, но яко, с хубаво, смело и строго сицилийско лице. То седеше само върху куп въжа до мачтата. До него беше изтърканият му куфар, който съдържаше вещите му и върху който то бе сложило ръката си, Имаше мургаво лице и черни къдрави коси, които се спускаха почти до раменете. То беше облечено много бедно, с едно скъсано одеяло на гърба и с една стара кожена чанта през рамо.

Гледаше замислено пътниците, парахода, моряците, които минаваха край него тичешком, и неспокойното море. Имаше вид на момче, наскоро преживяло някакво голямо семейно нещастие — с лице на юноша, а с израз на мъж.

Малко след тръгването един от моряците, италианец с прошарени коси, дойде на носа на парахода, хванал за ръка едно момиченце, спря се пред малкия сицилианец и му каза:

— Ето ти една спътничка, Марио.

След това си отиде.

Момичето седна върху купчината въжа до момчето.

Погледнаха се.

— Къде отиваш? — запита я сицилианчето.

Момичето отвърна:

— През Малта за Неапол.

После добави:

— Отивам при баща си и майка си, които ме очакват. Казвам се Джулиета Фаджани.

Момчето не каза нищо.

След няколко минути то извади от чантата си хляб и сушени плодове; момиченцето имаше бисквити. Започнаха да се хранят.

— Дръжте се! — извика морякът италианец, като минаваше бързо край тях, — Сега ще започне балет!

Вятърът се усилваше, параходът силно се клатушкаше. Но двете деца, които не страдаха от морската болест, не обръщаха внимание на това. Момиченцето се усмихваше. То имаше приблизително възрастта на другаря си, но беше много по-високо от него, с мургаво лице, тънко, мършавичко и облечено доста скромно. Косите му бяха ниско отрязани и къдрави; една червена кърпа покриваше главата му и на ушите му висяха сребърни обици.

Като се хранеха, те си разказваха своите истории. Момчето нямаше нито баща, нито майка. Баща му, работник, умрял преди няколко дни в Ливерпул и го оставил само; италианският консул го препратил в родното му място, в Палермо, дето имало далечни роднини. Момиченцето било заведено в Лондон преди година от една негова леля вдовица, която го обичала много и на която родителите му, бедни хора, го дали за известно време, като вярвали на обещанието ѝ, че ще му остави наследство. Но няколко месеца след това лелята умряла, смазана от един омнибус, без да остави един центезим. Тогава и то се отнесло до консула, който го изпратил за Италия. И двете бяха поверени на моряка италианец.

— И тъй — каза в заключение момиченцето — баща ми и майка ми вярваха, че ще се върна богата, а пък аз се връщам бедна. Но те пак ще ме обичат. Братята ми също. Те и четиримата са мънички. Аз съм най-голямата в къщи. Обичам ги. Много ще се зарадват, като ме видят. Ще вляза на пръсти... Морето е ужасно.

След това запита момчето:

— А ти при родителите си ли отиваш?

— Да... ако ме искат — отвърна то.

— Не те ли обичат?

— Не знам.

— На Коледа ще навърша тринайсет години — каза момичето.

След това започнаха да говорят за морето и за хората, които бяха около тях. Целия ден прекараха заедно, като от време на време разменяха по някоя дума. Пътниците ги вземаха за брат и сестра. Момиченцето плетеше чорап, момчето мислеше, а морето все повече се вълнуваше.

Вечерта, когато се разделяха, за да отидат да спят, момиченцето каза на Марио:

— Спи спокойно!

— Никой няма да спи спокойно! — възкликна морякът италианец, който минаваше край тях тичешком, повикан от капитана.

Тъкмо когато момчето щеше да пожелае на приятелката си „лека нощ“, една неочаквана водна струя го плесна силно и го удари о скамейката.

— Майчице моя, кръв тече! — извика момичето, като се хвърли върху него.

Пътниците, които бягаха долу, не забелязаха това. Момиченцето коленичи до Марио, който беше замаян от удара, изчисти му челото, което кървеше, сне червената кърпа от косите си и я усука около главата му, след това я притисна към гърдите си, за да завърже краищата на кърпата, и така изцапа жълтата си дреха над колана.

Марио се сепна и стана.

— По-добре ли се чувствуваш? — запита го момичето.

— Нищо ми няма вече — отговори той.

— Спи спокойно! — каза Джулиета.

— Лека нощ! — отвърна Марио.

И слязоха по двете съседни стълбички в спалните си.

Морякът бе предрекъл точно. Още не бяха заспали, когато се разрази страхотна буря. Тя дойде като внезапно нападение на яростни вълни, които за няколко минути строшиха една мачта и отнесоха като листа три от окачените на крана лодки и четири вола, които бяха на предната част на парахода. Във вътрешността на парахода настъпи смут и страх, вдигна се такава врява от викове, плачове и молитви, от която могат да настръхнат косите на човек. Бурята се усилваше бързо през цялата нощ. На разсъмване се засили още повече. Страхотните вълни шибяха напреко парахода, нахлуваха върху кувертата и разбиваха, помитаха и поваляха в морето всяка вещ. Платформата, която покриваше машините, беше продънена и водата нахлу вътре с

ужасен шум, огънят изгасна и машинистите избягаха; големи силни води проникнаха отвсякъде.

Един гръмлив глас извика:

— На помпите!

Беше гласът на капитана.

Моряците се спуснаха към помпите. Но един внезапен морски удар в задната част на парахода счупи преградите и люковете и цял поток нахлу вътре.

Всички пътници, ужасени до смърт, се бяха приютили в голямата зала.

По едно време се появи капитанът.

— Капитане! Капитане! — извикаха всички в един глас. — Какво става? Как сме? Има ли надежда? Спасете ни!

Капитанът почака да млъкнат всички и каза хладно:

— Да се примирим!

Само една жена нададе вик:

— Милост!

Никой друг не можа да извика. Ужасът беше сковал всички. Много време мина така в гробно мълчание. Всички се гледаха с бледи лица. Морето ставаше все по-ужасно. Параходът се клатеше тежко. По едно време капитанът се опита да хвърли в морето една спасителна лодка. Няколко моряка влязоха в нея, лодката бе спусната; но една вълна я обърна и двамина от моряците, от които единият италианецът, потънаха; другите едва успяха да се хванат за въжетата и да се качат на парахода.

След това самите моряци загубиха всяка смелост. След два часа параходът беше вече потънал във водата на височина на портхобаните.

През това време на кувертата се откриваше ужасно зрелище. Майките притискаха към гърдите си отчаяно децата си, приятелите се прегръщаха и си казваха сбогом; някои слизаха долу в кабините, за да умрат, без да гледат морето. Един пътник се застреля с револвер в главата и се строполи по корем върху стълбата на спалнята, където издъхна. Мнозина се прегръщаха трескаво, някои жени се гърчеха ужасно. Мнозина бяха коленичили около свещеника. Чуваше се хор от ридания, от детски плач, от остри и странни гласове и тук-там се виждаха неподвижни хора като статуи, изумени, с широко разтворени очи, без поглед, лица на трупове и на луди. Двете деца, Марио и

Джулиета, вкопчили се в една мачта на парахода, гледаха втрепенено морето като безумни.

Морето беше попритихнало; но параходът продължаваше да потъва бавно. Оставаше му още малко.

— Лодката в морето! — извика капитанът.

Една лодка, последната, бе пусната във водата и четиринайсет моряка с трима пътника слязоха в нея.

Капитанът остана на борда.

— Слезте при нас! — извикаха отдолу.

— Аз трябва да умра на поста си — отвърна капитанът.

— Ще срещнем някой параход — извикаха му моряците, — ще се спасим. Слезте! Загивате!

— Оставам.

— Има още едно място — извикаха тогава моряците, като се обърнаха към другите пътници. — Една жена!

Една жена излезе напред, подкрепяна от капитана, но като видя разстоянието, на което се намираше лодката, не посмя да скочи и падна на кувертата. Другите жени бяха почти всички вече припаднали или умираха.

— Едно дете! — извикаха моряците.

При тоя вик сицилийчето и неговата другарка, които дотогава сякаш бяха вкаменени от изумление, пробудени изведнъж от силния инстинкт за живот, в миг се откъснаха от мачтата и се спуснаха към ръба на парахода, ревейки в един глас:

— За мене!

Те се тласкаха едно друго, подобно на две разярени зверчета.

— По-малкото! — извикаха моряците. — Лодката е претоварена! По-малкото!

При тия думи момичето, сякаш поразено от гръм, отпусна ръце и остана неподвижно, като гледаше Марио с изгаснали очи.

Марио я погледна за миг, видя кървавото петно на гърдите ѝ, опомни се и блясъкът на една божествена мисъл озари лицето му.

— По-малкото! — извикаха в хор моряците с повелителна нетърпеливост. — Тръгваме!

Тогавя Марио с глас, който не приличаше на неговия, извика:

— Тя е по-лека! За тебе, Джулиета! Ти имаш баща и майка! Аз съм сам! Давам ти мястото си! Спусни се долу!

— Хвърлете я в морето! — извикаха моряците.

Марио сграбчи Джулиета през кръста и я хвърли в морето.

Момичето извика и цопна във водата; един моряк я хвана за ръката и я издърпа в лодката.

Момчето остана на края на парахода с вдигнато чело, с развети от вятъра коси, неподвижно, спокойно, величествено.

Лодката потегли. Едва успя да се спаси от водовъртежа, предизвикан от потъването на парахода, който заплашваше да я обърне.

Тогава момичето, останало до този миг почти в безсъзнание, вдигна очи към момчето и се разплака.

— Сбогом, Марио! — му извика то, като хълцаше, с протегнати към него ръце. — Сбогом! Сбогом! Сбогом!

— Сбогом! — отговори момчето, като вдигна ръка нагоре.

Лодката се отдалечаваше бързо по развълнуваното море, под мрачното небе. Никой не викаше на парахода. Водата докосваше краищата на кувертата.

По едно време момчето падна на колене със скръстени ръце и очи, отправени към небето.

Момичето си покри лицето.

Когато вдигна глава, то хвърли поглед върху морето; параходът беше вече изчезнал.

# ЮЛИ

## ПОСЛЕДНАТА СТРАНИЦА ОТ МАЙКА МИ

### 1, СЪБОТА

И тъй годината свърши, Енрико! И хубаво е да ти остане като спомен от последния ден образът на възвишеното момче, което даде живота си заради приятелката си. Сега ти предстои да се разделиш с учителите си и другарите си и аз трябва да ти съобщя една печална новина. Раздялата ще бъде не само за три месеца, а завинаги. Поради професионални причини баща ти трябва да напусне Торино и ние всички трябва да отидем с него. Ще заминем през есента. Ти ще трябва да постъпиш в друго училище. Това ти е неприятно, знам, защото съм уверена, че обичаш старото си училище, където в продължение на четири години по два пъти на ден изпитваше радостта от труда; където виждаше в продължение на толкова време в определени часове все едни и същи ученици, все едни и същи учители, все едни и същи родители, и баща си, и майка си, които те очакваха усмихнати; твоето старо училище, дето ти се разви умът, дето намери толкова добри другари, дето всяка дума, която чуваше, целеше доброто ти, и където не си изпитвал неприятност, която да не ти е била полезна.

И тъй носи в себе си тая любов и се сбогувай от сърце с всичките си другари. На някои ще се случат нещастия, ще загубят скоро баща си и майка си; други ще умрат млади; други може би ще пролеят благородно кръвта си в сражения; мнозина ще бъдат добри и честни работници, бащи на трудолюбиви и честни семейства като техните; и кой знае дали някой от тях няма да има големи заслуги за родината и да прослави името си.

И тъй раздели се с тях сърдечно. Остави частица от душата си в това голямо семейство, в което влезе като дете



и излизаш като юноша и което майка ти и баща ти обичат толкова, защото ти бе обичан много в това семейство. Училището е майка, Енрико, то те отне от ръцете ми, когато ти едва говореше, и сега те връща голям, силен, добър, прилежен... Да бъде благословено! А ти, синко, никога не го забравяй. О, невъзможно е да го забравиш. Ти ще пораснеш, ще обиколиш света, ще видиш огромни градове и чудни паметници и много от тях ще забравиш; но онова скромно бяло здание със затворените капаци на прозорците и оная малка градина, дето цъфна първото цвете от твоя ум, ще го виждаш до последния ден на твоя живот, както аз ще виждам къщата, в която чух за пръв път твоя глас.

## ИЗПИТИТЕ

4, ВТОРНИК

Най-после изпитите започнаха. Из улиците около училището не се чува да се говори за друго от ученици, от бащи, от майки, дори от гувернантки: изпити, бележки, тема, средна бележка, остава, минава — всички повтарят едни и същи думи. Вчера сутринта имахме свободно съчинение, тая заран изпит по аритметика. Трогателно беше да види човек всичките родители, които водеха децата си на училище, като им даваха последните съвети из пътя, и многото майки, които придружаваха децата си чак до чиновете, за да видят дали има мастило в мастилниците им и да опитат перата им, и на излизане се обръщаха от прага да кажат: „Не се бой! Внимавай! Моля те!“

В изпитната комисия беше учителят Коати, оня с голямата черна брада, който си преправя гласа като на лъв и никога не наказва никого. Някои ученици бяха побледнели от страх. Когато учителят разпечата плика от общината и извади задачата, всички бяха притаили дъх. Той продиктува задачата на висок глас, като изглеждаше ту един, ту друг от нас някак си страшно; но ние знаехме, че ако можеше да ни продиктува и решението, за да минем, би го направил с голямо удоволствие. След едночасова работа мнозина започнаха да се безпокоят, защото задачата беше мъчна. Един плачеше. Кроси си удряше главата с юмруци. Горките ученици, мнозина от тях не са виновни, че не знаят, защото не са имали време да учат, пък и родителите им не са се занимавали с тях. Но имаше кой да се грижи за тях. Ако можехте да видите Дероси колко залягаше да им помогне, да прокара някоя цифра или да подсказе някое действие, без да го забележат; беше толкова загрижен за всички, та човек би казал, че той е нашият учител. Гароне, който е силен по аритметика, също така помагаше, на които можеше, и помогна дори на Нобис, който беше се объркал и поради това беше станал крайно любезен. Старди стоя повече от един час неподвижен, втренчил очи в задачата, с юмруци на слепите очи, а след това свърши всичко за пет минути.

Учителят обикаляше между чиновете, като казваше:

— Спокойствие! Спокойствие! Препоръчвам ви спокойствие!

И когато видеше някой обезсърчен, за да го разсмее и ободри, разтваряше широко уста, сякаш искаше да го разкъса, като се правеше на лъв.

Към единадесет часа, като погледнах долу през прозорците, видях много родители, които се движеха нетърпеливо из улицата; между тях беше бащата на Прекоси със своята синя рубашка, изскочил от работилницата с още съвсем черно лице. Там беше майката на Кроси, зеленчукопродавачката, както и майката на Нели, облечена в черно, която не можеше да стои на едно място.

Малко преди обяд дойде баща ми и вдигна очи към моя прозорец — милият ми татко! По обяд всички бяхме свършили. Какво интересно зрелище беше на излизане! Всички се спускаха към децата си да ги разпитват, да прелистват тетрадките им, да сравняват работата им с тая на другарите.

— Колко действия? — Каква е общата сума? — А изваждането? — Ами отговорът? — Ами точката на десетичната дроб?

Учителите сновяха насам-натам, викани от сто места.

Баща ми взе веднага от ръката ми черновата, погледна я и каза:

— Добре.

До нас беше ковачът Прекоси, който също тъй разглеждаше работата на сина си, малко неспокоен; при това личеше, че не проумяваше. Той се обърна към баща ми:

— Ще благоволите ли да ми кажете сбора?

Баща ми прочете числото.

Ковачът погледна пак в тетрадката: вярно беше.

— Браво, детето ми! — възкликна той предоволен.

Баща ми и той се изгледаха за миг и се усмигнаха като стари приятели; баща ми му протегна ръка, той я стисна. И се поделиха с думите:

— До устния!

Като изминахме няколко крачки, чухме един тънък глас, който ни накара да се обърнем — пееше ковачът.

## ПОСЛЕДНИЯТ ИЗПИТ

7, ПЕТЪК

Тая заран имахме устни изпити. В осем часа бяхме всички в клас и в осем и четвърт започнаха да ни викат по четирима наведнъж в голямата зала, дето има една голяма маса, покрита със зелена покривка, около която бяха седнали директорът и четирима учители, между които и моят. Аз бях един от първите извикани. Клетият ми учител! Тая заран забелязах, че той наистина ни обича. Докато другите учители ни изпитваха, той не си откъсваше очите от нас; смущаваше се, когато бивахме неуверени в отговорите си, радваше се, когато отговаряхме добре, слушаше всичко и ни правеше хиляди знаци с ръце и глава, за да ни каже: „Добре — не — внимавай — по-бавно — не се бой“. Ако можеше да говори, той би ни подсказал всичко. Ако на негово място бяха един след друг бащите на всички ученици, не биха направили повече от него. Искаше ми се да му кажа пред всички десет пъти „благодаря!“ А когато другите учители ми казаха: „Добре, върви си“, очите му светнаха от радост.

Аз се върнах веднага в клас да чакам баща си. Там бяха още почти всички. Седнах до Гароне. Не бях никак весел. Мислех си, че за последен път сме един до друг.

Още не бях казал на Гароне, че няма да уча с него в четвърти клас, че трябва да напусна Торино с баща си — той не знаеше нищо. Беше се превил надве, склонил голямата си глава над чина, и рисуваше плетеници около една снимка на баща си, облечен като машинист — едър и пълен мъж, с врат на бик и със сериозен и честен вид като сина си. И докато си седеше така, наведен, с разгърдена риза, аз видях на голите му и яки гърди златното кръстче, което му подари майката на Нели, когато узна, че закриля сина й. Но в края на краищата трябваше да му кажа, че ще напусна града. Казах му:

— Гароне, тая есен баща ми ще напусне Торино завинаги.

Той ме запита дали ще напусна града и аз. Казах му — да.

— Няма ли да караш четвърти клас с нас? — запита ме той.

Отговорих му — не. Тогава той помълча, като продължаваше да рисува. След това запита, без да вдигне глава:

— Ще си спомняш ли за другарите си от трети клас!

— Да — казах му аз, — за всички; но за тебе най-много. Кой може да те забрави?

Той ме погледна внимателно и сериозно с поглед, който казваше хиляди неща, и не продума; само ми подаде лявата си ръка, като се преструваше, че продължава да рисува с другата, и аз стиснах с двете си ръце тая силна и честна ръка. В тоя момент влезе чевръсто учителят със зачервено лице и каза бързо с нисък глас:

— Bravo! Досега всичко върви добре; дано изкарат добре и останалите. Bravo, момчета! Не се бойте! Много съм доволен.

И за да ни покаже задоволството си и да ни развесели, като излизаше бързо, се престори, че се спъва и се подпря на стената, уж да не падне — той, когото никога не бяхме виждали да се засмее! Това ни се стори толкова странно, че вместо да се засмеем, всички останахме смаяни, всички се усмигнахме, но никой не се засмя. Тая негова весела момчешка постъпка едновременно ме натъжи и разнежи! Тоя радостен момент беше цялата му награда, отплатата за добрината, търпението и за неприятностите му през цели девет месеца. За това той се беше трудил толкова време и беше идвал толкова пъти да ни преподава болен, клетият учител! Това и нищо друго искаше той от нас в замяна на многото любов и грижи, които бе проявил към нас! И сега ми се струва, че за дълги години споменът за него ще бъде свързан в паметта ми с това негово весело хрумване. И когато порасна, ако той бъде жив и се срещнем, ще му припомня за тая негова постъпка, която трогна сърцето ми, и ще целуна побелялата му глава.

## СБОГОМ

10, ПОНЕДЕЛНИК

В един часа бяхме всички за последен час в училище, за да чуем резултатите от изпитите и да вземем свидетелствата си за преминаване в по-горен клас. Улицата беше изпълнена от родители, които бяха нахълтали дори в голямата зала, а мнозина бяха влезли в класните стаи, наблъскали се чак до масата на учителя. В нашата стая те изпълваха цялото пространство между стената и първите чинове. Тук бяха бащата на Гароне, майката на Дероси, ковачът Прекоси, Корети, госпожа Нели, зеленчукопродавачката, бащата на Зидарчето, бащата на Старди и мнозина други, които не бях виждал никога. И от всички страни се чуваше шушукане, навсякъде гъмжеше, сякаш бяхме на някой площад. Влезе учителят — настъпи голяма тишина. Той държеше в ръка списъка и веднага започна да чете.

— Абатуги минава с шейсет седемдесети<sup>[1]</sup>, Аркини минава с петдесет и пет седемдесети...

Зидарчето минава, Кроси минава.

След това прочете с висок глас:

— Дероси Ернесто минава със седемдесет седемдесети и получава първа награда.

Всички родители, които присъствуваха там и го познаваха, казаха:

— Браво, браво, Дероси!

А той тръсна русите си къдрави коси и погледна с хубавата си и непринудена усмивка майка си, която го поздрави с ръка. Гарофи, Гароне, Калабрийчето минават. След това трима или четирима един след друг остават. Един от тях започна да плаче, защото баща му, който беше на вратата, го заплаши с ръка.

Но учителят каза на бащата:

— Не, господине, извинете, не винаги децата са виновни, много пъти това е нещастна случайност. Такъв е и случаят със сина ви.

След това прочете:

— Нели минава с шестдесет и две седемдесети.

Неговата майка му изпрати една целувка с ветрилото си. Старди минава с шестдесет и пет седемдесети, като чу тая хубава бележка, той дори не се усмихна и не откъсна юмруците си от слепите си очи. Последен беше Вотини, който бе дошъл хубаво облечен и сресан: и той минава.

Като свърши, учителят стана и каза:

— Момчета, за последен път сме събрани заедно. Ние бяхме заедно цяла година и сега се разделяме като добри приятели, нали? Съжалявам, че се разделям с вас, мили деца. — Той спря за малко, след това продължи: — Ако някой път съм излязъл от търпение, ако някой път, без да искам, съм бил несправедлив, много строг, простете ми.

— Не, не — казаха родителите и мнозина ученици, — не, господин учителю, никога!

— Извинете ме — повтори учителят — и ме обичайте. Следната година няма да бъдете вече при мене, но аз ще ви виждам и ще останете завинаги в сърцето ми. Довиждане, деца!

Като каза това, той пристъпи напред сред нас и всички му протегнахме ръце, изправени на чиновете, и започнахме да хващаме ръцете му и полите на дрехата му. Мнозина го целунаха. Петдесет гласа извикаха заедно:

— Довиждане, учителю! — Благодарим, господин учителю! — Бъдете здрав! — Спомняйте си за нас!

Когато излезе, беше силно развълнуван. Излязохме всички в безпорядък. От другите класове също излизаха. Настъпи бъркотия и голям шум; ученици и родители казваха сбогом на учителите и учителките и се поздравяваха помежду си.

По учителката с червеното перо се бяха накачили четири или пет деца и двайсина я бяха наобиколили и не й даваха да си поеме дъха; а на „Монахинята“ бяха смачкали шапката и й бяха напъхали около една дузина букети между копчетата на черната рокля и в джобовете ѝ. Мнозина се радваха шумно на Робети, който тъкмо тоя ден бе хвърлил патериците.

От всички страни се чуваше:

— До новата учебна година! До двайсина октомври!

Ние също се сбогувахме. Ах, как се забравят всички неприятности в тоя момент! Вотини, който винаги завиждаше на

Дероси, пръв се спусна към него с отворени обятия. Аз се сбогувах със Зидарчето и го целунах тъкмо в момента, когато ми правеше последната заешка муцуна, милото момче! Сбогувах се с Прекоси, сбогувах се с Гарофи, който ми съобщи печалбата от последната си лотария и ми даде една фаянсова фигурка, счупена в единия ъгъл. Сбогувах се с всички другари. Хубаво беше да види човек как бедният Нели обви с ръце Гароне тъй, че не можаха да го откъснат. Всички се тълпяха около Гароне, казваха му „довиждане“ и гледаха да го пипнат, да го стиснат, да изразят шумно възторга си от това добро, свято момче. Тук беше бащата на Гароне, който гледаше учуден и се усмихваше! Гароне беше последният, когото прегърнах на улицата, като сподавих плача си. Той ме целуна по челото. После се затекох при баща си и майка си. Татко ме запитва:

— Сбогува ли се с всичките си другари?

Отговорих му: да.

— Ако има някой, към когото си бил несправедлив, иди да го помолиш да ти прости и да забрави. Никой ли няма?

— Никой — отвърнах аз.

— Е, тогава сбогом! — каза баща ми с развълнуван глас, като хвърли последен поглед на училището.

И майка ми повтори:

— Сбогом!

А аз нищо не можах да кажа.

---

[1] В италианските училища е била усвоена седемдесетбалната система. Б.пр. ↑



# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.